

Invandrare på arbetsmarknaden

Invandrare på arbetsmarknaden

Jan Ekberg • Björn Gustafsson

SNS Förlag

SNS Förlag
Box 5629
114 86 Stockholm
Telefon 08-453 99 50
Telefax 08-20 62 06

Jan Ekberg och Björn Gustafsson
Invandrare på arbetsmarknaden

Första upplagan
Första tryckningen

© 1995: Författarna och SNS Förlag
Omslag: Nyeboelle Grafisk Form AB
Omslagsfoto: A & D Studios
Sättning och tryck: Kristianstads Boktryckeri AB, Kristianstad 1995

ISBN 91-7150-610-1

Innehåll

Förord 7

1. Sammanfattning 9

Invandringen 9

Bokens huvudbudskap 10

Några reflektioner 12

2. Migrationsbeslut och migrationsströmmar 15

Utgångspunkter 15

Svenska erfarenheter 17

Flyttningstyper 19

Samband mellan ekonomisk situation och migrationsströmmar 24

Slutsatser 29

Invandrarbefolkningen 30

3. Sysselsättning och inkomster 33

Historik 33

Aktuell arbetsinkomst och sysselsättning 37

Disponibla inkomster 44

Yrke, näringsgren 49

Invandrarakademiker 54

Sammanfattning 55

Bilaga: Arbetsinkomster och sysselsättning 57

4. Ekonomiska effekter av invandring 62

Invandringens effekter på ursprungsbefolkningens löner och sysselsättning 63

Inkomstassimilering 65

Utländska studier av inkomstassimilering 67
Inkomstassimilering i Sverige 70
Slutsatser om inkomstassimilering 71
Språkligt kapital 71
Etniskt kapital 74
Överföring över de offentliga budgetarna 76
Slutsatser 78

5. *Invandrarnas försämrade situation och invandrarnas
ursprung* 80

Population och definitioner 81
Utvecklingen 83
Ursprungsdimensionen 86
Ursprungets egenskaper 93
Möjliga felkällor 98
Slutsatser 101

6. *Ett longitudinellt betraktelsesätt* 103

Infasningsmönstret 104
Ursprungsdimensionen 108
Invandrarungdomarnas etablering på arbets-
marknaden 113
Slutsatser 116

7. *Åldrande invandrare* 119

Ålderspension 123
Pensioner i övriga åldrar 124
Yrkesbakgrund 127
Hälsotillstånd 129
Subjektiva hälsoindikatorer 132
Dödstal 133
Åldringsvård och sjukvård 136
Sammanfattning 138

Referenser 140

Förord

Invandrarnas situation på den svenska arbetsmarknaden har drastiskt försämrats under det senaste årtiondet. Speciellt för invandrare som anlänt efter 1980 är arbetslösheten mycket hög. Läget är således helt annorlunda jämfört med den s.k. arbetskraftsinvandringsepoken som varade fram till mitten av 1970-talet. Ett tecken på allvaret i den nuvarande situationen är att den statliga Invandrarpolitiska kommittén skall ägna särskilt intresse åt frågan om invandrarnas samsättning.

SNS har en lång tradition att komplettera offentligt utredningsarbete med egna studier. Sedan 1994 bedriver SNS ett projekt om migration och migrationspolitik. De SNS-initierade studierna kompletteras med utgivning av andra skrifter som belyser ämnet.

I föreliggande bok sammanfattar bitr. professor Jan Ekberg, verksam vid Centrum för arbetsmarknadspolitisk forskning (CAFO) vid Högskolan i Växjö, och docent Björn Gustafsson, Göteborgs universitet, resultaten av ett mångårigt forskningsarbete som kompletterats med helt nytt material. Kapitel 1 har skrivits gemensamt av författarna. Kapitel 3 och 7 har skrivits av Jan Ekberg och övriga kapitel har skrivits av Björn Gustafsson.

Även om den helhetsbild som författarna tecknar är dystert är det viktigt att komma ihåg att invandrarbefolkningen är mycket heterogen med avseende på ursprung, sammansättning och ställning på arbetsmarknaden. Det finns också invandrargrupper som lyckas bra på arbetsmarknaden. Några konkreta åtgärdsförslag presenteras inte i boken. En korrekt uppfattning om sakförhållanden är emellertid en god ut-

---

gångspunkt vid överväganden om vad som är adekvata åtgärder.

Tidigare har de internationella migrationsströmmarna behandlats i två SNS-böcker, *Invandringen från öst* (av Richard Layard, Olivier Blanchard, Rudiger Dornbusch och Paul Krugman, 1994) respektive *Migrationsexplosionen* (av Gunnar Jervas och fem medförfattare, 1995). Inflyttningen till Sverige studeras i *Från arbetskraftsimport till flyktinginvandring* (av Christer Lundh och Rolf Ohlsson, 1994). Den svenska migrationspolitiken analyseras i *Dags för en ny migrationspolitik!* (av Hans Esping, 1995). Under 1996 redovisas resultaten av delprojektet "Invandrarna och kompetenskraven i arbetslivet" som bygger på en rad arbetsplatsstudier i företag och förvaltningar.

Den forskning som ligger bakom denna bok har finansierats av Socialvetenskapliga forskningsrådet och Riksbankens Jubileumsfond. SNS migrationsprojekt finansieras i övrigt av bl.a. Sven och Dagmar Saléns Stiftelse, Arbetslivsfonden, Arbetsmiljöfonden och ett antal företag och offentliga förvaltningar.

Utkast till boken har behandlats både vid akademiska seminarier och vid möten med projektets referensgrupp som leds av landstingsdirektör Berit Rollén, styrelseledamot i SNS. Som alltid när det gäller SNS-böcker svarar dock författarna ensamma för innehållet.

Stockholm i oktober 1995

Göran Arvidsson
projektledare, SNS

Rolf Ohlsson
vetenskaplig rådgivare

---

1. Sammanfattning

En av de största förändringarna i det nutida Sverige är att invandrarna blivit allt fler. Allt större del av befolkningen har tillbringat sina mest formbara levnadsår utanför Sveriges gränser. I dag är 10 procent av Sveriges befolkning födda utomlands och deras invandrarbakgrund förs vidare till ytterligare en stor del av befolkningen, till deras barn.

Det ökande invandrarinslaget i Sverige märks på många områden. Av dessa är arbetsmarknaden – ämnet för denna bok – helt central. Förvärvsarbete lägger grunden för den materiella existensen och deltagande i samhällslivet i stort.

Invandringen

Sverige var ett utvandringsland ända fram till 1930-talet. Till en början var invandringsöverskottet blygsamt och bestod mest av svenskar som vänt hem från Nordamerika. Först mot slutet av andra världskriget antog invandringen mer betydande proportioner. Sedan dess har Sverige haft stora invandringsöverskott nästan varje år. Det största noterades 1994, då 83 000 personer kom till Sverige och 32 000 utvandrade. Invandringsöverskottet blev 51 000 personer. Av allt att döma blir invandringen väsentligt lägre under 1995.

Invandringens sammansättning har förändrats kraftigt

Jan Ekberg tackar Eskil Wadensjö, Stockholms universitet, och kollegerna i nationalekonomi vid Högskolan i Växjö för värdefulla synpunkter. Björn Gustafsson tackar Javiera Aguilar och Mats Johansson för arbete med det empiriska underlaget och Renato Aguilar för värdefulla synpunkter.

under de senaste årtiondena. Tidigare dominerade européerna, och då särskilt andra nordbor, inflyttningsströmmarna. Under 1980-talet kom utomeuropéer att utgöra majoriteten bland de nyanlända. Det stora antalet flyktingar från det forna Jugoslavien under 1990-talets början gjorde att andelen européer i invandringen åter blev stor. Benägenheten att korsa en landgräns för ny bosättning är starkt relaterad till ålder. Den typiske nyanlände invandraren är mellan 20 och 35 år gammal. När man i dagligt tal säger "invandrare", menar man som regel en person som rest över en landgräns för att bosätta sig stadigvarande i ett annat land. Ofta innebär flyttningen att personen kommer till en ny kultur med ett annat språk. Som regel är omställningen störst under de första åren i det nya landet.

Invandrarbefolkningens avgränsning är inte självklar. Det är svårt att åstadkomma en entydig och meningsfull definition av begreppet invandrare. Ibland avses personer med utländskt medborgarskap. I andra sammanhang låter man invandrarbegreppet omfatta både utländska medborgare och naturaliserade individer (personer som fått svenskt medborgarskap). Det finns också personer som fötts i Sverige med någon förälder som har eller har haft utländskt medborgarskap men som genom sitt ursprung i vissa sammanhang uppfattas som invandrare. Dessa, denna andra generationen invandrare, har av SCB (1994) uppskattats till knappt 700 000 eller ca 8 procent av landets befolkning. Lägg denna siffra till de 10 procent av Sveriges befolkning som är utrikes födda, så utgör den på detta sätt brett definierade invandrarbefolkningen 18 procent. SCB beräknar att motsvarande andel kommer att ha vuxit till 25 procent år 2010.

Bokens huvudbudskap

Utifrån vår egen mångåriga forskning och med hjälp av nya data beskriver och analyserar vi invandrarnas situation på den svenska arbetsmarknaden. Vi måste tyvärr begränsa oss till arbetsmarknaden för den första generationen invandrare, eftersom Sverige saknar goda arbetsmarknadsdata för

den andra generationen. Invandrarnas situation på arbetsmarknaden är nära kopplad till invandringens ekonomiska effekter. Dessa kommer också att behandlas.

I *kapitel 2* granskar vi Sveriges migrationsutbyte med andra länder. Framförallt under 1960-talet flyttade många hit från Finland och från länder i södra Europa. Merparten av dessa var arbetskraftsinvandrare, senare års invandring har ofta varit ett resultat av politiska händelser i ursprungslandet. Ofta kommer dessa nya invandrare från mindre utvecklade länder. Situationen på den svenska arbetsmarknaden har påverkat hur många som kommer från olika länder.

I *kapitel 3* gör vi en översiktlig historisk beskrivning av invandrarnas sysselsättning och inkomster med hjälp av tvärsnittsdata. Dessa visar att stora förändringar har ägt rum under efterkrigstiden. Under lång tid hade invandrarna ett gott sysselsättningsläge och goda inkomster. Från mitten av 1970-talet började denna ljusa bild förändras och blev allt mörkare under 1980-talet. Trots 1980-talets högkonjunktur i Sverige kom många invandrargrupper att stå utanför arbetsmarknaden. Situationen har ytterligare förvärrats under lågkonjunkturen i början av 1990-talet. Nu har invandrarna i genomsnitt väsentligt lägre sysselsättningsgrad och inkomst än den infödda befolkningen.

I *kapitel 4* granskar vi den ekonomiska forskningen om invandringens effekter. Många studier har gjorts av invandringen till USA. De visar att invandringens effekter på de inföddas arbetsmarknadsförhållanden verkar vara relativt små, och att invandrare med goda språkfärdigheter kan få högre inkomster än de som har bristande språkfärdigheter. Empiriska studier från flera länder visar att invandrarens ekonomiska situation i det nya landet ofta förbättras med vistelsens längd. Forskningen anger att detta assimileringförlopp varierar, beroende på när invandraren anländer och på individuella egenskaper.

Kapitlen 5 och 6 undersöker utvecklingen av invandrarnas förvärvsinkomster med hjälp av nya data, mer detaljerat än i kapitel 3. Vi finner, att levnadsstandarden för infödda och invandrare till Sverige under 1980-talet alltmer har glidit isär. Det finns även stora skillnader i arbetsmarknadssitua-

tion för invandrare av olika ursprung. Personer som kommer från länder som utvecklingsmässigt och kulturellt liknar vårt land får en situation som inte är så olik de svenskföddas. Men många av dem som kommit från utvecklingsländer har låg, eller mycket låg, inkomst jämfört med infödda svenskar. Till viss del kan invandrarnas försämrade situation på arbetsmarknaden föras tillbaka på förändringar i invandringens ursprung. Men även för personer med ett visst ursprung har situationen försämrats. Medan invandrare från flyktländer klarade sig ganska bra på den svenska arbetsmarknaden under 1970-talet, gäller detta inte ett decennium senare. Det finns flera tecken på att det blivit svårare för nya invandrare att komma in i det svenska arbetslivet. Tydligast är försämringen för kvinnor. Delvis beror försämringen på att 1980-talets invandrare kommit från andra länder än förut. Men det är också så att både män och kvinnor från Öst- och Sydeuropa och från Mellanöstern haft svårare att ta sig in på den svenska arbetsmarknaden. Förvärvsinkomsterna bland senare anlända personer från Mellanöstern har kommit att bli anmärkningsvärt låga, och kvinnornas situation är extrem.

I *kapitel 7* behandlar vi utträdet från arbetsmarknaden. De flesta lämnar arbetsmarknaden definitivt i samband med ålders- eller förtidspensionering. I kapitlet studeras pensionsförhållanden i olika invandrargrupper. Vi finner mycket stora skillnader i frekvenser av förtidspensionering mellan olika invandrargrupper. I vissa grupper är frekvensen förtidspensionering anmärkningsvärt hög. Dessa skillnader analyserar vi mot bakgrund av olika invandrargrupperns hälsotillstånd och yrkestillhörighet. En åldrande invandringsbefolkning ställer också krav på sjukvård och äldreomsorg. Kapitlet avslutas därför med en prognos över den förväntade utvecklingen av antalet äldre invandrare.

Några reflektioner

Den bild som vi tecknar av invandrarnas situation på den svenska arbetsmarknaden är dyster. Invandrarnas försörj-

ningssituation framträder som allt mer bekymmersam och detta påverkar rimligen deras situation även på andra plan. Svag integrering i arbetslivet innebär sannolikt också svag integrering i Sverige i andra avseenden.

Under 1950- och 60-talen hade invandrarna en högre förvärvsintensitet än svenskarna. Denna skillnad krympte gradvis och den hade utjämnats under 70-talet. Därefter har invandrarnas förvärvsintensitet kommit att allt mer understiga de inföddas. Under 1980-talet har invandrarnas förvärvsinkomster fallit kraftigt jämfört med inföddas förvärvsinkomster. Vi visar på ökande svårigheter för flera invandrargrupper att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden. 1980- och 90-talens svåra invandrararbetsmarknad gäller i stor utsträckning utomeuropeiska invandrare. Vi finner dessutom höga förtidspensioneringsfrekvenser bland en del invandrargrupper. Främst gäller detta invandrare från Syd-europa, men också i viss utsträckning invandrade män från Finland.

Den dystra bilden har dock några ljusare inslag. Det har knappast blivit svårare för invandrare från Västeuropa att komma in på den svenska arbetsmarknaden, och förtidspensioneringskvoten för dessa är inte högre än i den infödda befolkningen.

Den tidigare invandringen kunde motiveras ekonomiskt. Invandrare välkomnades som arbetskraft. De betalade inkomstskatt och utnyttjade ganska lite offentliga transfereeringar och tjänster. De kom att ekonomiskt berika folkhus-hållet – något som numera har vänts till sin motsats. Men invandring är naturligtvis inte enbart en fråga om ekonomi. Mycket av invandringen under 1980- och 90-talen har till-låtits av humanitära skäl. Vi har anledning att förmoda att invandringen framgent kommer att bli en allt större social fråga. Den kommer att ägnas mer uppmärksamhet.

För det första har Sverige under 1980-talet fått en växande grupp invandrare som klarat sig dåligt på den svenska arbetsmarknaden. 90-talets djupa lågkonjunktur försämrade ytterligare många invandrares ställning på arbetsmarknaden. Arbetsmarknaden under resten av seklet kommer troligen att kännetecknas av hög arbetslöshet även under hög-

konjunktur. Personer med kort utbildning, dåliga språkkunskaper och svag kulturell kompetens hamnar av naturliga skäl långt ner på en arbetsgivares rangordning vid nyanställning. Därför finns det knappast utrymme för optimism vad det gäller situationen för många av de invandrare som i dag finns i yrkesaktiva åldrar. Invandrare kommer säkert att fortsätta att stå i fokus för svensk arbetsmarknadspolitik.

För det andra måste man räkna med att invandrapopulationen kommer att öka. Det finns ett stort invandringstryck på Sverige. Vilket regelverk som skall möta invandringstrycket, och hur det skall tillämpas, diskuteras numera allmänt. Det är realistiskt att räkna med att ganska många invandrare även framgent kommer från mindre utvecklade länder. Levnadsstandarden i Sverige är högre än i de flesta andra länder. Sverige är helt enkelt ett attraktivt land för invandring.

För det tredje har den tidigare invandringen lett till en population av andra generationen invandrare. Vi vet inte så mycket om den andra generationens arbetsmarknad. Även inom denna grupp finns sannolikt betydande variationer i sysselsättningsläge. De fåtaliga observationer som finns tyder på att de som fötts på 1950-och 60-talen har ungefär samma sysselsättningsnivå som övriga infödda i motsvarande åldrar. För den generation som fötts efter 1970 förefaller dock läget vara sämre. Ungdomar med föräldrar som har en bakgrund i mindre utvecklade länder växer i dag upp i storstädernas ytterområden. Detta är något nytt i svensk historia. Utan tvekan kommer deras individuella utveckling att bli en utmaning på många områden för det svenska samhället och svensk politik.

---

2. *Migrationsbeslut och migrationsströmmar*

Utgångspunkter

Helt grundläggande för att förstå invandrarnas situation är att se på de processer som resulterar i en invandrarbefolkning. Beslutet om migration är det helt centrala. Den potentiella invandrarens valmöjligheter kan vara begränsade av legala svårigheter att lämna ursprungslandet och av krav på tillstånd från det potentiella mottagarlandet. Migrationsbeslut är alltså resultat av beslut som fattas av mottagarländernas (och i vissa fall sändarländernas) myndigheter samt av migranter.

Det är naturligt att den invandrapolitiska debatten koncentreras på de beslut som fattas i Sverige. Man glömmet bort och bortser från att även migranter gör val. Även om politiska händelser i ursprungslandet gör att det kan låta felaktigt att tala om val, kvarstår dock för många valet av destination. Sverige är bara en av flera potentiella destinationer.

Att bestämma sig för att flytta från ett land till ett annat är ett stort beslut. Det gäller att väga förväntade uppostringar mot förväntade fördelar. Beslutssituationen är speciell på flera sätt. Besluten fattas i regel på underlag av ofullständig information. Många gånger kan det bästa informationsunderlaget fås från tidigare immigranter, och det finns skäl att förmoda att när väl invandringen från ett ursprungsland startat, följs denna ofta av fortsatt invandring.

Migrationsbeslut är i mycket stor utsträckning familjebe-

slut.¹ Det är alltså i regel nytta och kostnad för fler än en som ingår i beslutsalkylen. Familjedimensionen kan yttra sig i att när en familjemedlem utvandrat följer de andra efter.

Migrationsbeslut har en utpräglad tidsdimension. Det gäller att väga relativt välkända nackdelar i ursprungslandet mot ofullständigt kända fördelar i det framtida landet. Allt annat lika har den som ser fram mot ett långt yrkesliv i det nya landet större fördel av att flytta än den som nått mogen ålder. Och i enlighet med detta observeras ofta att de som flyttar över en landsgräns är yngre än värdlandets befolkning.

En central komponent vid bedömning av om det är fördelaktigt att flytta eller inte är försörjningsmöjligheterna. Möjligheter att få arbete, och arbetets betalning, blir därigenom centrala för flyttningsbesluten. Till försörjningsmöjligheterna hör också socialpolitiska bidrag som pensioner och sjukersättning. Invandrare kan ha intentionen att stanna för alltid i det nya landet eller att bara stanna en kortare period. Ibland realiseras intentionerna, men i andra fall förändras planerna. När det gäller dem som flyttat till Sverige vet vi, att ganska många efter en period här flyttar tillbaka: av 1979 års invandrare hade 41 procent återutvandrat under 1980-talet (SCB, 1991). Vi vet också, att benägenheten att återflytta varierar med personens ursprung. Återflyttningen har varit särskilt hög bland invandrare från andra nordiska länder.

Det finns många exempel på att invandrarströmmarna går från fattigare länder till rika. Ser vi på migrationen till Sverige under de två gångna decennierna, finner vi att huvuddelen av nettoinvandringen har sitt ursprung i tredje världen. Men även mellan länder på samma utvecklingsnivå kan ekonomiska skäl leda till migration, se Borjas (1987).

Antag att befolkningen i två länder har samma medelinkomst, men att den process som genererar de disponibla inkomsterna är olika, (t.ex. på grund av skillnader i skatte- och transfereringssystem) varigenom inkomstfördelningen är olika jämn. Då kommer personer med förväntad position

¹ För teoretiska modeller som tar upp denna aspekt och att invandringsbeslut fattas utifrån ofullständig information se Stark (1991). För en belysande diskussion av familjens roll vid invandringsbeslut se Borjas och Bronars (1991).

i den övre delen av fördelningen att ha en bättre inkomst i landet med stor olikhet. Likaså gäller att personer med en förväntad position i den undre delen av fördelningen kommer att få en bättre ställning i landet med den jämna fördelningen.

Skillnaderna i inkomstfördelning leder alltså till incitament för välutbildade och andra med stor inkomstförtjäningensförmåga att flytta från landet med liten olikhet till landet med stor olikhet. Exemplet visar att migration kan vara selektiv. Migranterna är inte ett slumpmässigt urval av ursprungsbefolkningen. Detta exempel visar på migrationsströmmar som är såväl positivt som negativt selekterade.

Förändringar i ramvillkoren för migrationsbesluten, och i hur dessa uppfattas, gör att migrationsströmmarna förändras. Detta gör listan över orsaker till växlingar i migrationsströmmar lång. Den kan omfatta förändrade transportkostnader, förändrade möjligheter att finna arbete liksom lönearbetets ersättning i ursprungslandet och i destinationslandet. Befolkningsmässiga förändringar som att fler personer befinner sig i en ålder där migrationsbenägenheten är hög hör också hit, se Easterline (1961). Härtill kommer växlande hinder för utvandring, respektive invandring.

Svenska erfarenheter

I Sverige registrerar den officiella befolkningsstatistiken löpande hur många som varaktigt korsat nationsgränsen. Men tillförlitliga och belysande mikrodata, vilka säger något om individerna, såsom utbildning etc. är synnerligen sällsynta. Därmed har empiriska studier hittills nästan helt grundats på aggregerade data. Dessa kan belysa flyttningsströmmarnas grova mönster men knappast mer. Många frågor om den internationella migrationen till och från Sverige återstår att svara på.

Listan över tidigare analyser av efterkrigstidens migration med hjälp av statistiska sambandsanalyser omfattar flera studier: Ohlsson (1975) har studerat invandringen till Malmö 1947–1967, Wadensjö (1972) har undersökt invandringen från några länder och områden främst under perioden

1956–1967, Nyberg (1980) har sett på invandringen från Finland 1962–1977, Ekberg (1985) har analyserat den totala in- och utvandringen till Stockholm åren 1963–1982, Kirwan och Harrigan (1986) har undersökt återutvandringen till Finland 1968–1976 samt Pedersen (under utgivning) har analyserat nettot av befolkningsutbytet mellan de andra tre stora nordiska länderna åren 1970–1990.

Som framgår av uppräknningen ovan har det varit fråga om att studera ganska korta perioder och studierna hänför sig alla till strömmar i vilka arbetsmarknadsinvandring var dominerande. Mot denna bakgrund är det inte underligt, att resultaten ofta visade att den svenska arbetsmarknadssituationen, mätt med arbetslöshetstalet, hade betydande effekt på invandringens storlek. Eftersom invandringen av nordiska medborgare sedan 1950-talet är oreglerad, medan annan invandring fordrar tillstånd, har vi funnit det lämpligt att skilja mellan dessa två typer av invandring.

En ambitiös och ganska ny analys av den nordiska invandringen är Lundborg (1991). Lundborg utnyttjade kombinerade tvärsnitts- och tidsserieuppgifter för åren 1965–1985. Resultaten antyder att höga svenska arbetslöshetstal generellt har lett till att inflyttningen till Sverige blivit liten, och det finns även tecken på att inkomstnivån har haft betydelse. Däremot är det mer osäkert, om studien visat att ersättningsnivåerna i arbetslöshetsförsäkringen i de nordiska länderna påverkat migrationen.

Nyligen har ett forskningsprojekt om migration mellan Danmark, Norge och Sverige avslutats. En studie visar att generellt har högutbildade haft högre utvandringsbenägenhet än lågutbildade, se Schröder (under utgivning). En multivariatanalys bekräftar att skillnader i ekonomiska förhållanden, det vill säga inkomstnivå och arbetslöshetstal, bidrar till att förklara migrationsmönstret, Röed (under utgivning). Tillgång till arbete (mätt med arbetslöshetstal) visade sig ha störst effekt på de lågutbildades migrationsintensitet. Inkomstskillnader verkade ha större betydelse för om högutbildade har flyttat eller inte.

Många som kom till Sverige under 1980-talet släpptes in på grund av flyktingstatus eller på grund av anknytning till

flyktingar. På ett sätt är det därför riktigt att etikettera betydande inslag av 80-talets invandring som politisk. Men faktum är att många av dem som kom hit var ifrån betydligt mindre utvecklade ursprungsländer än Sverige. Statistiska sambandsanalyser som sökt belysa dessa strömmar tycks nästan helt saknas.

Flyttningstyper

En analys av Sveriges befolkningsutbyte med länder utanför Norden gör det motiverat att granska tidsserierna.² Det kan ha ett visst värde att först studera migrationsströmmarnas karaktär. Därefter undersöker vi i vilken utsträckning ekonomiska variabler kan förklara storleken av Sveriges befolkningsutbyte med ett annat land ett visst år.

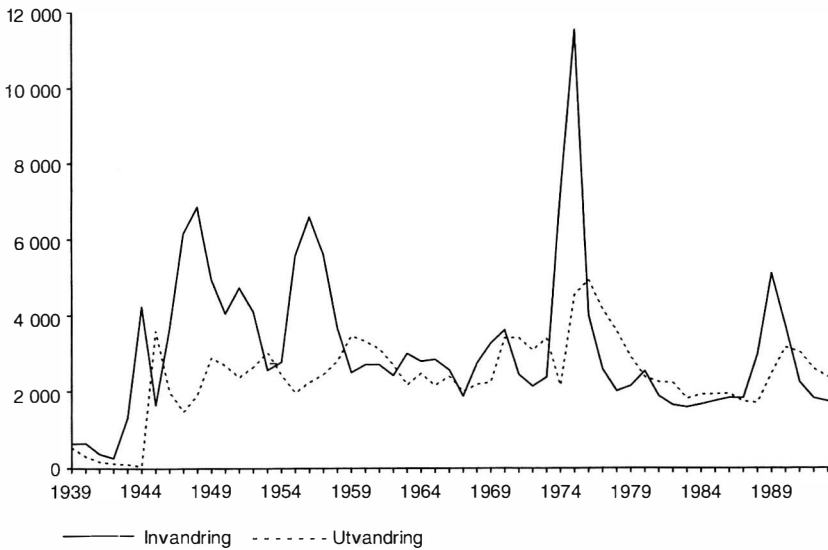
Uppgifter om Sveriges migrationsutbyte med ett antal andra länder finns tillgängliga år för år från och med år 1939. När vi kommer längre fram i tiden, tillkommer fler länder efter hand. Och ännu längre fram i tiden är det även möjligt att skilja ut migranter efter medborgarskap. I stället för att rapportera alla tidsserier över Sveriges befolkningsutbyte med ett annat land begränsar vi framställningen till typfall.

I figur 2.1 ser vi på Sveriges migrationsutbyte med Danmark. Med undantag för krigsåren har varje år några tusen personer flyttat in från Danmark. Sett över hela perioden har utflyttningen varit av samma storleksordning. Ett vågmönster är lätt att urskilja i båda migrationsströmmarna, tydligast i invandringsströmmen. Utvandringens vågtoppar är i flera fall förskjutna och ligger efter invandringstopparna. Det verkar därmed rimligt att sluta sig till att ganska många nyinflyttade stannat i det nya landet bara under en kort period. Figur 2.1 visar att invandrarbefolkningen i Sverige har fått tillskott från Danmark alltsedan slutet av andra världskriget, och den visar också att avtappningen till Danmark varit betydande.

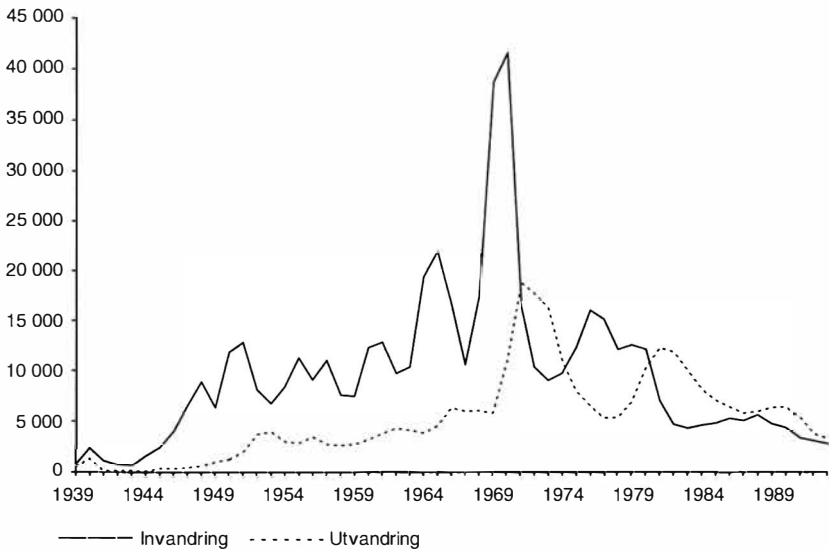
² Avsnittet har en föregångare i Gustafsson m.fl. (1990).

Kapitel 2

Figur 2.1. Sveriges migrationsutbyte med Danmark 1939–1993.

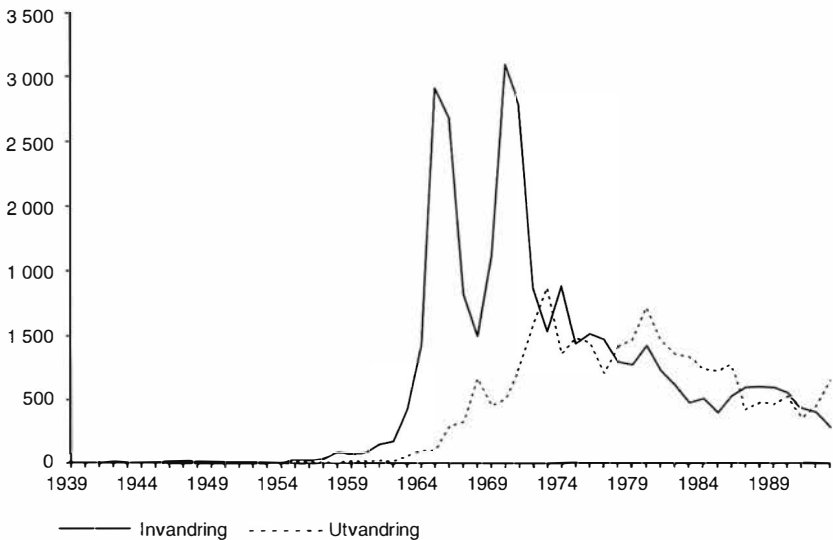
Figur 2.2. Sveriges migrationsutbyte med Finland 1939–1993.

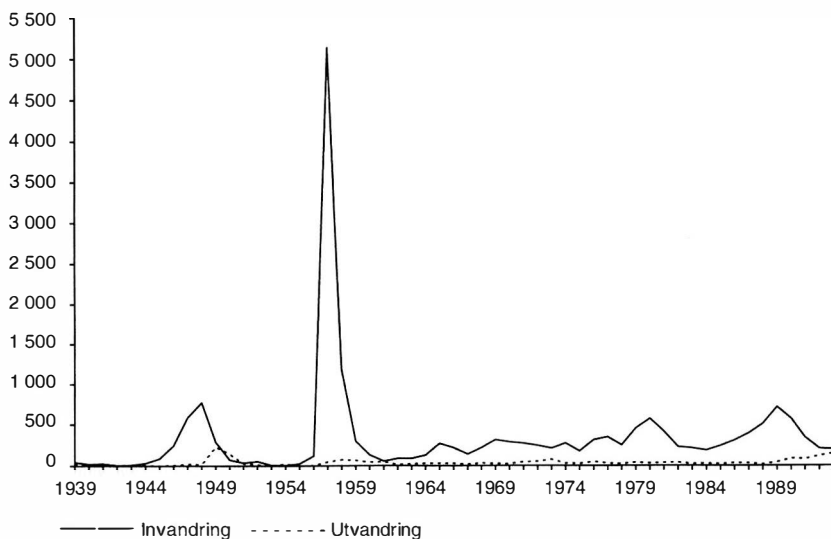
Sveriges befolkningsutbyte med de andra nordiska länderna – förutom Finland, med länder i Västeuropa och jämförbara länder utanför Europa liknar befolkningsutbytet med Danmark. Särffallet är Finland. Figur 2.2 visar befolkningsutbytet med Finland – observera figurens skala. Under efterkrigstiden har Finland varit det största enskilda avsändarlandet av invandrare till Sverige. Fram till 1960-talets slut översteg invandringen från Finland alltid utvandringen. Den svenska befolkningen fick årliga nettotillskott från Finland. Men sedan början av 1980-talet gäller det motsatta. Utmärkande för Sveriges befolkningsutbyte med Finland är såväl storlek som obalans under en lång period.

Obalans återkommer i en annan typ av migrationsutbyte, se figur 2.3. Denna visar de årliga befolkningsutbytena med Grekland. Länge fanns nästan inget befolkningsutbyte mellan Sverige och Grekland, men vid mitten och slutet av 1960-talet kom många grekiska invandrare. Sedan början av 1970-talet har invandringen sjunkit till en lägre nivå. Och numera flyttar varje år ungefär lika många personer till Grekland från Sverige som åt motsatt håll. Ett liknande mönster har Sveriges befolkningsutbyte med flera andra sydeuropeiska

Figur 2.3. Sveriges migrationsutbyte med Grekland 1939–1993.

Figur 2.4. Sveriges migrationsutbyte med Ungern 1939–1993.

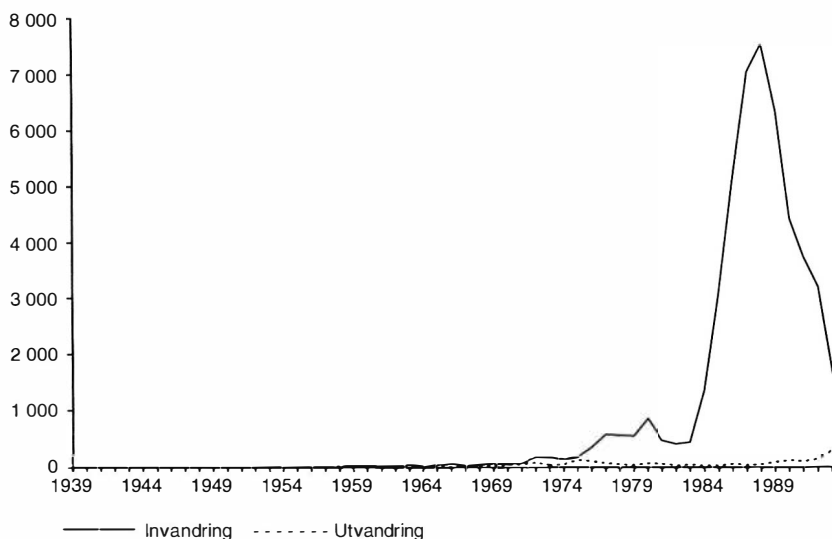
länder haft. Dock, invandringsvågarnas toppar har inte inträffat samtidigt. För tillflyttningen från Italien nåddes kulmen 1965. Den stora invandringen från Jugoslavien (före landets sammanbrott) hade, liksom den från Grekland, två toppar och dessa inträffade åren 1966 och 1970. Toppen för invandringsvågen från Portugal inträffade 1970, från Spanien 1976.

En tredje typ av befolkningsutbyte återges i figur 2.4. Den visar flyttningar från och till Ungern. Invandringen är koncentrerad till 1957 då Ungern nyligen hade invaderats. Till skillnad från de två ovan beskrivna typfallen har återutvandringen varit ganska obetydlig.

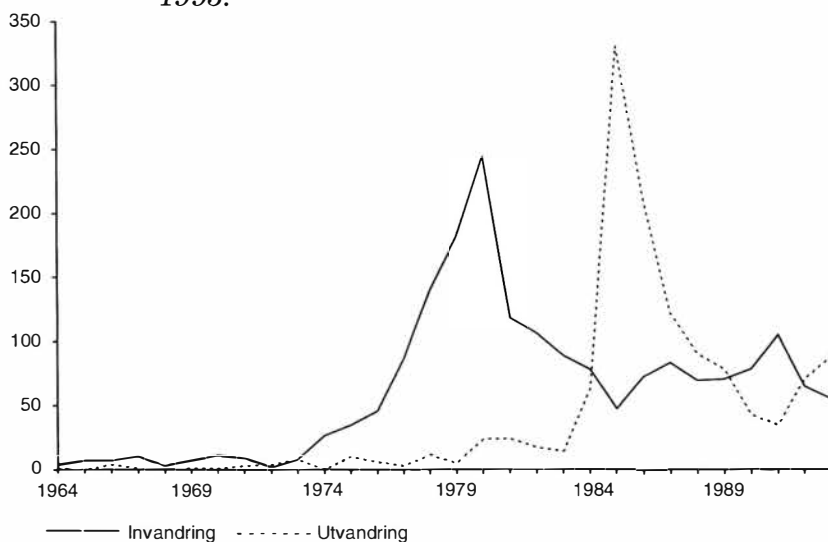
Hur generaliserbart är det ungerska exemplet för annan flyktinginvandring? Det går att finna flera andra exempel, dock har i alla dessa fall invandringsvågen varit något mer utdragen: invandringen från Estland åren 1944–1947, från Tjeckoslovakien åren 1968–1970 och från Argentina 1975–1980 (huvudsakligen chilenska medborgare).

Ett exempel på invandring som kan knytas till politiska händelser i ursprungslandet är invandringen från Iran under senare år. Figur 2.5 visar att mellan 1985 och 1992 strömmade årligen flera tusen invandrare till Sverige. Andra

Figur 2.5. Sveriges migrationsutbyte med Iran 1939–1993.

Figur 2.6. Sveriges migrationsutbyte med Uruguay 1964–1993.

sådana exempel är invandringen från Rumänien åren 1985–1991, från Etiopien åren 1986–1992, från Somalia åren 1990–1993, från Libanon åren 1989–1991, från Syrien åren

1989–1992, samt den från Bosnien sedan Jugoslavien brutit samman som stat. När det gäller de nya invandringsvågorna från Irak, Peru och Sovjetunionen anger 1993 års siffror större tal än för tidigare år. Det är därför för tidigt att veta om dessa vågor nått kulmen.

Det är svårt att finna exempel på att många flyktingar återvänt hem, när de politiska omständigheterna gjort detta möjligt. Uruguay är ett mycket tydligt undantag. Militärdiktatur infördes i Uruguay år 1973 och detta utlöste en migrationsvåg. Många flyttade tillbaka till hemlandet, när demokratin återetablerades efter tolv år, se figur 2.6.

Det finns alltså många exempel på att politiska händelser utomlands resulterat i invandring till Sverige. Men sambandet mellan politisk händelse och migrationsström kan vara mer sammansatt än i exemplen ovan. Utlösande faktorer för topparna i invandringen från Polen (1947, 1970 och 1982) kan alla återfinnas i landets moderna politiska historia. Men, även under alla andra år på 70- och 80-talen kom ett betydande antal personer tillflyttande från Polen. Militärkuppen i Chile 1973 utlöste en stor utströmning av människor och en del av dessa personer kom att bosätta sig i Sverige. Men den största registrerade inflyttningen till Sverige från Chile ligger ett och ett halvt decennium efter militärkuppen, just före demokratins återinförande.

Samband mellan ekonomisk situation och migrationsströmmar

Finns det något samband mellan ekonomisk situation och migrationsströmmarnas växlande storlek? Frågan är naturlig när det gäller vårt lands migrationsutbyte med andra industrialiserade länder, och även för utvandringen från Sverige till andra länder verkar frågan vara välmotiverad. Som vi sett ovan, tycks politiska händelser i ursprungslandet inte ofta påverka återflyttning från Sverige.

Frågan om samband mellan ekonomisk situation och invandringens storlek är således inte lättbesvarad, när det gäller många migrationsströmmar. Vi har sett, att toppar i

många invandringsvågor till Sverige kan föras tillbaka på politiska händelser i avsändarlandet. Men detta utesluter inte att ekonomiska förhållanden ändå kan spela roll. Sverige är endast en av flera tänkbara destinationer för en av politiska skäl betingad emigration. Mottagarländernas attraktivitet kan förväntas vara kopplad till vilka ekonomiska förhållanden som råder där. Och beredvilligheten att ta emot nyanlända flyktingar kan vara större, när det är goda tider än när svårigheterna är stora på arbetsmarknaden.

Låt oss undersöka i vilken utsträckning det finns samband mellan ekonomisk situation och storleken av migrationsströmmar från och till ett annat land. Ambitionen är att söka generella samband. Därför skattar vi samma typ av förklaringsmodell för alla migrationsströmmar av kvantitativ betydelse. Eftersom vårt huvudintresse gäller invandrarnas situation i Sverige koncentrerar vi oss på migrationsströmmar av personer som migrationsåret var utländska medborgare.

Man skall komma ihåg att utvandringen från många potentiella avsändarländer har varit reglerad. Som regel har invånarna i de östeuropeiska länderna varit förhindrade att emigrera. Dessutom gäller att invandringen till Sverige under långa tider varit reglerad. Samtidigt har återutvandring från Sverige inte alls på samma sätt hindrats av lagregler.

Den ekonomiska situationen för en potentiell invandrare bestäms både av förväntad förtjänst av förvärvsarbete och av möjlighet till förvärvsarbete. En mer fullständig analys bör beakta båda dessa förhållanden. Här begränsar vi oss till att studera möjligheten att få förvärvsarbete, vilket ganska väl speglas i arbetslöshetstalen. Analysen grundas på arbetslöshetstal för Sverige och, i de fall det andra landet ingår i OECD, arbetslöshetstal för detta land.

En variabel anger hur många personer födda i det andra landet som fanns i Sverige migrationsåret. När det gäller invandring är det rimligt att vänta sig att förekomst av tidigare invandring från ett visst land gör det attraktivare för landsmän att flytta till Sverige. Den potentielle invandraren kan bli bättre informerad genom landsmän om det nya landet, och anpassningen till det nya landet kan bli lättare. Invandringspolitikens regler om återförening har också gjort

det lättare att passera landsgränsen om det funnits en tidigare invandring.

Analysen omfattar alla invandringsströmmar om minst 200 personer (med utländskt medborgarskap) något år. Med detta krav omfattar studien 48 invandringsströmmar och 20 utvandringsströmmar av utländska medborgare. Härtill studerar vi de 14 största befolkningsströmmarna av svenska medborgare till, respektive från Sverige. Totalt har alltså 96 ekvationer skattats. Av utrymmesskäl koncentrerar vi resultatredovisningen till att räkna parameterskattningar vars t-värden är större än 2, det vill säga någorlunda säkra samband.

Tabell 2.1. Samband mellan arbetslöshetstal i Sverige och storleken av migrationsströmmar till och från Sverige. Skattningar för medborgare i migrationslandet åren 1960 (eller på grund av datatillgänglighet senare) till 1993.

Landgrupp	Invandring			Utvandring		
	Under- sökta- ström- mar	Koefficienter med förväntat tecken	och t- värde större än 2	Under- sökta ström- mar	Koefficienter med förväntat tecken	och t- värde större än 2
Norden	4	4	2	4	2	2
Väst- och Centraleuropa, Nordamerika o. Australien	9	8	2	9	8	0
Sydeuropa	5	4	0	4	4	0
Östeuropa	5	5	3	–	–	–
Mellanöstern	3	2	2	1	1	1
Övrigaländer utanför Europa	22	20	13	2	1	1
Totalt	48	43	22	20	16	4

Tabell 2.2. Samband mellan arbetslöshetstal i migrationslandet och storleken av migrationsströmmar med Sverige. Skattningar för medborgare i migrationslandet åren 1960 (eller på grund av datatillgänglighet senare) till 1993.

Landgrupp	Invandring			Utvandring		
	Under- sökta- ström- mar	Koefficienter med förväntat tecken	och t- värde större än 2	Under- sökta ström- mar	Koefficienter med förväntat tecken	och t- värde större än 2
Norden	4	4	2	4	2	2
Väst- och Centraleuropa, Nordamerika o. Australien	9	4	3	9	7	0
Sydeuropa	4	1	0	3	3	1
Totalt	17	9	5	16	12	3

Tabell 2.1 visar resultat av skattningar av samband mellan arbetslöshetstalet i Sverige och in- respektive utvandringens storlek. Raden för Östeuropa anger att fem invandringsströmmar har undersökts, och för alla dessa har koefficienten för arbetslöshet i Sverige förväntat (negativt) tecken, dvs. att med ett högt arbetslöshetstal i Sverige följer få invandrare. I tre av de fem invandringsströmmarna är t-värdet för koefficienten större än 2, dvs. det är knappast troligt att resultatet beror på slumpen. Vidare ser vi att inga utvandringsflöden till Östeuropa undersökts, vilket innebär att de alla har varit små.

För de flesta migrationsströmmarna är tecknen de förväntade. Totalt är det bara i ungefär ett fall av tre som signifikansgraden är över den konventionella nivån, dvs. som brukar krävas för att ange ett någorlunda tydligt samband. På motsvarande sätt visar tabell 2.2 resultat för samband mel-

lan arbetslöshetsvariabeln i migrationslandet och migrationsströmmarnas storlek. Ungefär en av fyra koefficienter har en signifikansgrad som är över den konventionella nivån.

Resultattabellerna rapporterar ett intressant mönster. För storleken i befolkningsutbytena med andra nordiska länder rapporteras koefficienter med förväntat tecken och hög signifikans i hälften av fallen. Det verkar – av basmaterialet att döma – som om tillgängligheten till arbete i såväl ursprungslandet som vid destinationen haft betydelse för invandringens storlek från Norge och Island. Och det verkar som om storleken av utvandringen till Finland har påverkats av tillgängligheten på arbete. Dock ger skattningarna inget underlag för att dra motsvarande slutsatser vad gäller de årliga befolkningsutbytena med Danmark. Här måste förklaringarna sökas annorstädes. En möjlig förklaring är skillnader i inkomstnivå mellan länderna.

I tabellerna 2.1 och 2.2 är det sällsynt med en koefficient med hög grad av signifikans i befolkningsutbytet med Väst-, Central- eller Sydeuropa. Det verkar alltså som om tillgången till arbete i ursprungslandet och vid destinationen inte påverkat dessa invandringsströmmar. Man kan fråga sig varför. Ett tänkbart svar har nämnts ovan, nämligen att vi inte beaktat inkomstnivån i ursprungslandet och i destinationslandet. Ett annat svar ligger i de regelsystem som påverkar invandringen. Denna var oreglerad enbart under några få av observationsperiodens år.

När det gäller migrationsströmmar till och från Östeuropa och länder utanför Europa är det något vanligare med koefficienter med hög signifikans för variabeln som mäter svensk arbetslöshet. Skattningarna indikerar att tillgången på arbete i Sverige har påverkat antalet som under ett år invandrat från Ungern, Sovjetunionen, Rumänien, Turkiet, Iran, Syrien, Filippinerna, Libanon, Kina, Bangladesh, Etiopien, Marocko, Tunisien, Somalia, Brasilien, Chile, Colombia och El-Salvador.

Tabell 2.3. Samband mellan arbetslöshetstal i migrationslandet och storleken av migrationsströmmar med Sverige. Skattningar för svenska medborgare åren 1960–1993.

Landgrupp	Invandring			Utvandring		
	Under-sökta-strömmar	Koefficienter med förväntat tecken	och t-värde större än 2	Under-sökta-strömmar	Koefficienter med förväntat tecken	och t-värde större än 2
Arbetslöshetstal						
i Sverige	14	9	1	14	12	8
i migrationslandet	14	8	1	14	12	7

Påverkar tillgången på arbete hur många svenska medborgare som migrerar? Resultaten från skattningarna sammanfattas i tabell 2.3 och ger ett ganska klart mönster. Det verkar som om ganska många svenska medborgare som lämnar landet påverkas av tillgången på arbete i Sverige och i ankomstlandet. Däremot tycks det som om storleken av återinvandringen av svenska medborgare nästan aldrig har påverkats av den allmänna tillgången på arbete.

Slutsatser

Storleken och strukturen av Sveriges invandringsbefolkning är resultat av såväl invandringsvågor som utflyttningar från landet. Sveriges migrationsutbyte med många industrialiserade länder är balanserat, i bemärkelsen att inflyttningarna är av samma storleksordning som utflyttningarna. Tidigare, främst på 60-talet, kom betydande tillskott till Sveriges befolkning genom en obalanserad invandring från Finland och länder i södra Europa, länder som då hade betydligt lägre levnadsstandard än Sverige. Invandring utlöst av politiska

händelser i ursprungslandet är inte något nytt fenomen. Nytt är att sådan invandring blivit mycket mer vanlig. Och de nya invandringsvågorna har numera inte sällan sitt ursprung i mindre utvecklade länder.

Befolkningsrörelserna över Sveriges gränser är till stor del resultat av beslut som fattas av migranten. Även om en person är tvungen att lämna sitt hemland finns ofta ett val av destination. Och för den som släppts in i Sverige, kommer ett nytt val, mellan att stanna kvar och att återutvandra. Att en invandrare har olika tänkbara destinationer gör att Sveriges invandringspolitik inte kan formas isolerad från andra potentiella mottagarländerns invandringspolitik.

Ovan har vi presenterat resultaten av några nya statistiska sambandsanalyser. Vi har sett på förhållanden som kan tänkas påverka hur många som invandrat till respektive utvandrat från Sverige. Vårt syfte var att utröna om den allmänna tillgängligheten på arbete påverkar strömmarnas storlek. Sådana effekter kunde beläggas, men i de flesta fall var så inte fallet. Påfallande var sambandet mellan det svenska arbetslöshetstalet och antalet invandrare från ett utvecklingsland eller från ett land i östra Europa. Däremot verkar storleken av de årliga befolkningsutbytena av utländska medborgare med länder i Västeuropa och Sydeuropa inte ha påverkats av den allmänna tillgängligheten till arbete i avsändar- eller mottagarländerna.

Invandrarbefolkningen

Invandringen (tillsammans med utvandringen) resulterar i en invandrarbefolkning. I befolkningsstatistiken kan vi urskilja utrikes födda personer. Här ingår både personer med utländskt medborgarskap och invandrare som erhållit svenskt medborgarskap. Kategorin kan uppfattas som för vid, eftersom här ingår svenska medborgare födda utomlands (barn till i utlandet verksamma svenskar). Men denna grupp är antalsmässigt mycket liten, varför de statistiska uppgifter om de utrikes födda väl speglar den första generationen invandrare.

Tabell 2.4. Antal utrikes födda personer den 1 jan. 1995.

	Män	Kvinnor	Båda könen	Procent
Samtliga	446 783	476 272	922 055	100,0
därav				
Födda i Finland	88 025	119 771	207 796	22,5
Födda i övriga Norden	42 373	48 675	91 048	9,9
Födda i Europa utom Norden	146 249	151 650	297 899	32,3
Födda utanför Europa	169 136	156 176	325 312	35,3

Källa: SCB Befolkningsstatistik.

En sammanställning av de större grupperna finns i tabell 2.4. Här framgår att de utrikes födda består av tre ungefär jämnstora grupper, födda i Norden, födda i Europa utanför Norden och födda utanför Europa.

Det exakta antalet personer tillhörande den andra generationen invandrare känner vi inte, och det är heller inte självklart hur gruppen skall avgränsas. Nyligen har SCB tagit fram uppgifter om antalet personer födda sedan 1941 i Sverige med minst en förälder född utomlands. Uppskattningen är att den 1/1 1995 fanns drygt 676 000 sådana individer i riket.³

Den första och den andra generationen invandrare uppgår alltså enligt ovan angivna definitioner till nära 1,6 miljoner individer. Invandrarbefolkningen skiljer sig på flera sätt från den inhemska befolkningen. Invandrarbefolkningen har en större andel i förvärvsaktiv ålder, och en mindre andel åldringar. Invandrarbefolkningen är rumsligt annorlunda fördelad än den infödda befolkningen.

³ Sifferuppgiften underskattar något det verkliga antalet på grund av ofullständigheter i befolkningsregistren. Barn till utrikes födda föräldrar som avlidit eller återutvandrat före 1960 kan nämligen inte identifieras som tillhörande den andra generationen invandrare.

Kapitel 2

Tabell 2.5. A-regioner med högst respektive lägst andel utrikes födda, 16–64 år 1990. Procent.

Högsta andel		Lägsta andel	
Fagersta	19,7	Örnsköldsvik	4,0
Haparanda/Kalix	17,6	Östersund	4,0
Stockholm/Södertälje	16,3	Karlskrona	3,7
Västerås	15,5	Visby	3,7
Eskilstuna	14,4	Lycksele	3,5
Malmö/Lund/Trelleborg	12,8	Sollefteå	3,5
Köping	12,7	Skellefteå	3,4
Göteborg	12,1	Hudiksvall/Ljusdal	3,4
Uppsala	11,9	Piteå	2,8
Karlskoga	11,4	Bollnäs/Söderhamn	2,7

A-regioner med högst respektive lägst antal utrikes födda, 16–64 år 1990.

Högsta antal		Lägsta antal	
Stockholm/Södertälje	242 740	Visby	1 750
Göteborg	84 680	Mora	1 750
Malmö/Lund/Trelleborg	56 870	Västervik	1 740
Helsingborg/Landskrona	22 860	Falköping	1 740
Västerås	19 880	Bollnäs/Söderhamn	1 690
Uppsala	19 160	Hultsfred/Vimmerby	1 450
Borås	17 860	Piteå	1 440
Eskilstuna	14 800	Lycksele	1 330
Norrköping	12 970	Tranås	1 210
Örebro	11 360	Sollefteå	720

Tabell 2.5 visar Arbetsmarknadsregioner med högst respektive lägst andel utrikes födda. Det finns tio A-regioner med minst 11 procent utrikes födda i förvärvsaktiv ålder. I gruppen ingår de tre storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö. Nästan exakt hälften av alla utrikes födda i arbetsför ålder bor i Stockholms, Göteborgs och Malmös A-regioner. Lägst andel utrikes födda, högst 4 procent har de tio A-regioner som förtecknas i samma tabell.

---

3. *Sysselsättning och inkomster*

Historik

Full sysselsättning och jämn inkomstfördelning har under efterkrigstiden varit centrala mål för den ekonomiska politiken. Dessa målsättningar har ansetts vara viktiga att uppfylla på både nationell och individuell nivå. På nationell nivå är hög sysselsättning en resurs för att erhålla en stor nationalprodukt, vilken är grunden för den materiella välfärden. Dessutom är det sannolikt lättare att nå de fördelningspolitiska målen med en stor nationalprodukt än med en liten sådan. Tillgång till ett arbete är av central betydelse för individens välfärd. Genom arbetet erhåller man i allmänhet sin försörjning. En ojämn fördelning av sysselsättning i befolkningen kan således antas bidra till en ojämn fördelning av inkomster.

Målsättningarna om full sysselsättning och jämn inkomstfördelning kan således kopplas till frågan om invandrarnas villkor på svensk arbetsmarknad. Finns det anledning anta att invandrarna inte får tillräcklig del av dessa välfärdspolitiska målsättningar? En viktig invandrapolitisk målsättning är jämlikhetsmålet. Har möjligheten att uppnå detta mål för invandrarna efter hand blivit allt sämre?

Detta är dock inte lätt att undersöka. Antag att man observerar att en invandrargrupp har lägre sysselsättningsnivå och lägre genomsnittsinkomst än jämförbara infödda grupper. Skulle tolkningen av detta vara att det beror på diskriminering av invandrare i arbetslivet, blir det befogat med ingripanden i syfte att förhindra denna typ av diskriminering.

Skulle å andra sidan tillståndet förklaras med invandrarnas kulturspecifika attityder till arbetslivet, innebärande att en invandrargrupp frivilligt valt en lägre sysselsättnings- och inkomstnivå, förefaller försök till ingripanden tveksamt och kan till och med strida mot vissa invandrapolitiska målsättningar. Det så kallade valfrihetsmålet innebär nämligen att en invandrargrupp skall kunna välja att behålla sin kulturella särart. En genomgång av efterkrigstidens invandrings- och invandrapolitik finns i Lundh och Ohlsson (1994).

Mot bakgrund av nämnda invandrapolitiska målsättningar är det en intressant uppgift att belysa invandrarnas inkomstförhållanden och invandrarnas position på arbetsmarknaden.

Det finns en hel del uppgifter om invandrarnas sysselsättning vid en viss tidpunkt (s.k. tvärsnittsdata), exempelvis i Folk- och bostadsräkningarna (FoB), i arbetskraftsundersökningarna (AKU), i SCB:s undersökning av levnadsförhållanden, i SOFI:s levnadsnivåundersökningar samt i Wadensjö (1972), Ohlsson (1975), Jonung (1982), Reinans (1982), Ekberg (1983, 1993a) och Harkman (1984). I allmänhet avser dessa uppgifter utländska medborgare eller utrikes födda personer. Här föreligger således en brist, vad gäller samtliga invandrades situation på arbetsmarknaden. Framför allt saknas goda arbetsmarknadsdata för den andra generationen invandrare.

En sammanfattande iakttagelse från nämnda studier är att invandrarnas sysselsättningsgrad minskat och arbetslösheten ökat över tiden relativt den infödda befolkningen. Framst gäller detta för gruppen utländska medborgare. De uppgifter som föreligger för naturaliserade invandrare tyder på mindre förändringar i relativt arbetsmarknadsläge för dessa.

På 1950- och 1960-talen var invandrarnas sysselsättningsgrad mycket hög. De åldersspecifika förvärvsintensiteterna var högre än i den infödda befolkningen. Dessutom torde arbetstiderna bland invandrarna ha varit relativt långa på grund av en stor andel heltidsarbetande invandrarkvinnor. Detta var under en period då invandringen till stor del bestod av arbetskraftsinvandring, samtidigt som det allmänna arbetsmarknadsläget var gott. Under 1970-talet ändrade in-

vandringen karaktär och övergick alltmer till att bli en flykting- och anknytningsinvandring. Samtidigt försämrades arbetsmarknadsläget i Sverige. Båda dessa omständigheter kan förväntas ha sänkt sysselsättningsgraden för invandrarna. Det finns således förklaringar till försämringen både på arbetsmarknadens utbudssida och på dess efterfrågesida. På utbudssidan har vi invandringens ändrade karaktär, med ett större inslag av grupper med ett lägre arbetsutbud än de tidigare arbetskraftsinvandrarna. Dessutom var de nya invandrargrupperna mer etniskt och kulturellt "avlägsna" än tidigare invandrare. Grupperna var således ofta bärare av ett humankapital som inte var direkt efterfrågat på svensk arbetsmarknad. Dessutom drabbades invandrarna troligen hårdare än svenskbefolkningen av den besvärliga arbetsmarknaden i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet, eftersom de i relativt stor utsträckning var sysselsatta inom den konjunktur känsliga tillverkningsindustrin.

Under 1980-talet blev dock arbetsmarknadsläget åter bättre. Under de sista åren av 1980-talet var bristen på arbetskraft besvärande inom många områden på arbetsmarknaden. Detta borde ha underlättat inträdet på arbetsmarknaden för invandrare. Så blev dock inte fallet. Under hela 1980-talet fortsatte främst de utländska medborgarnas relativa sysselsättningsgrad att falla trots dåvarande högkonjunktur. Under 1990-talets lågkonjunktur har denna trend förstärkts ytterligare. Sannolikt finns det också långsiktiga förändringar i svensk ekonomi, som medför att antalet arbetstillfällen på låg kvalifikationsnivå minskar. Detta kan ha gjort det svårare för vissa invandrargrupper att finna ett första arbete. I bilagan till detta kapitel görs ett försök att kvantifiera den beskrivna utvecklingen.

Allt lägre sysselsättningsgrad bland invandrarna kan antas åtföljas av ökad arbetslöshet. Det finns dock inget data-material som tillåter några längre historiska jämförelser. Löpande uppgifter finns endast för utländska medborgare och då först från 1977. Uppgifter om arbetslöshet bland invandrare med svenskt medborgarskap kan endast erhållas efter specialbearbetningar. Tidiga specialstudier visade att de utländska medborgarnas arbetslöshet under 1960-talet och bör-

jan av 1970-talet uppvisade små avvikelser gentemot den övriga befolkningen. Däremot var arbetslösheten bland utländska medborgare mer konjunkturkänslig. Arbetslösheten var något högre i lågkonjunktur och något lägre i högkonjunktur än i svenskbefolkningen. Detta kan förklaras med de utländska medborgarnas yrkes- och näringsgrenstillhörighet.

Sedan slutet av 1970-talet har dock arbetslösheten bland de utländska medborgarna legat på en högre (ofta dubbelt så hög) nivå än i svenskbefolkningen, oberoende av konjunkturläget. Speciellt under den nuvarande lågkonjunkturen har arbetslösheten bland utländska medborgare ökat dramatiskt. Enligt AKU 1994 var den öppna arbetslösheten bland utländska medborgare 21 procent. Stora skillnader föreligger mellan olika grupper. Medborgare från de nordiska länderna hade en arbetslöshet på 12 procent medan utomnordiska medborgare hade 28 procents arbetslöshet. Motsvarande siffra för svenskbefolkningen var 8 procent.

Utöver den öppna arbetslösheten finns också en dold arbetslöshet. Hur stor denna är finns det inga uppgifter om. Vi kan konstatera att det numera finns en stor andel utländska medborgare i arbetsmarknadspolitiska åtgärder, främst arbetsmarknadsutbildning. Sedan 1980-talet har andelen utländska medborgare i arbetsmarknadsutbildning varit hög, även om vi bortser från svenskutbildning.

Beträffande invandrarnas inkomster visade tidiga studier, exempelvis SCB (1977), att utländska medborgare tenderade att koncentreras till mellaninkomstskikten och att låga eller höga inkomster var mindre förekommande än i den övriga befolkningen. Att så få utländska medborgare befann sig i de lägsta inkomstskikten förklaras med att de utländska kvinnorna i större utsträckning än svenska kvinnor förvärvsarbetade heltid. Att så liten andel av de utländska medborgarna hade höga inkomster torde främst förklaras med deras koncentration till arbetaryrken. Wadensjö (1972) fann liknande mönster. Även senare undersökningar, se Arbetsmarknadsdepartementet (1981) och Ekberg (1983), visade på liten andel höginkomsttagare bland utländska medborgare. Andelen låginkomsttagare var dock ungefär densamma som bland svenska medborgare.

Under 1980-talet försämrades dock invandrarnas relativa inkomstposition kraftigt. Nyligen genomförda studier, se Aguilar och Gustafsson (1994) och Ekberg (1994a), visar på låga årliga genomsnittsinkomster och en stor andel låginkomsttagare bland invandrare.

Den samlade inkomstsumma som invandrarbefolkningen förfogar över bestäms i allt väsentligt av dess yrkesstruktur, sysselsättningsgrad och årsarbetstid. Över tiden har stora förändringar inträffat i främst de utländska medborgarnas sysselsättningsgrad och årsarbetstid och därmed har invandrarnas inkomstförhållanden förändrats. Tidiga undersökningar tyder på att det inte finns några större skillnader i timlöner mellan svenska och utländska medborgare för samma arbete, se Wadensjö (1975). Sedan 1980-talet finns dock en tendens till något lägre lön för invandrare jämfört med in-födda även i samma yrke, se Wadensjö (1994).

Denna historiska beskrivning av invandrarnas sysselsättningsutveckling har varit mycket översiktlig. I kapitel 5 studeras utvecklingen på 1980-talets arbetsmarknad mer detaljerat med hjälp av ett specialframtaget datamaterial.

Aktuell arbetsinkomst och sysselsättning

Syftet med detta avsnitt är att göra en aktuell beskrivning av sysselsättning och inkomst bland invandrare. Uppgifter om arbetsinkomst har hämtats från en sambearbetning mellan inkomst- och befolkningsregistren avseende inkomståret 1992, som gäller utrikes födda personer som var folkbokförda i Sverige i december 1992. Det totala antalet folkbokförda utrikes födda vid denna tidpunkt var mer än 800 000 individer. Uppgifter om sysselsättning och arbetslöshet har tagits fram genom en specialbearbetning av AKU 1992. Tyvärr har vi i skrivande stund inte tillgång till nyare uppgifter om inkomster, sysselsättning och arbetslöshet för utrikes födda enligt nedanstående indelning. För utländska medborgare finns däremot uppgifter om sysselsättningsgrad avseende 1994, se bilaga i detta kapitel.

En uppdelning av utrikes födda görs med hänsyn till in-

vandringstillfälle. Därvid avses den period då invandrare folkbokförts i Sverige. Ankomsttidpunkten är något tidigare. Folkbokföring i Sverige sker först sedan tillstånd givits till att stanna. Personer under utredning ingår således inte. Många av de invandrare som exempelvis tillhör kohorten 1988–90 (dvs. blev folkbokförda under 1988–90) anlände troligen till Sverige 1987–89,

De utrikes födda som var folkbokförda i december 1992 var fördelade på följande invandringsperioder.¹

	<i>Antal individer</i>
Invandrat före 1970	302 235
Invandrat 1970–79	167 932
Invandrat 1980–83	62 182
Invandrat 1984–87	86 583
Invandrat 1988–90	116 846
Invandrat 1991–92	76 596

I tabell 3.1 görs en sammanfattning av arbetsinkomst, sysselsättning och arbetslöshet. Stora skillnader i dessa variabler finns mellan de olika invandrarkohorterna. Som synes faller invandrarnas årsarbetsinkomst per sysselsatt kraftigt med senare invandringsperiod. För dem som invandrat före 1970 ligger arbetsinkomsten ganska nära den infödda befolkningens. Resultaten kan inte tolkas longitudinellt, dvs. att längre tid i Sverige med nödvändighet innebär högre ekonomisk integration. För invandrare som anlände före 1970 är både inkomst och sysselsättningssituation numera sämre än vad den var i slutet av 1960-talet. De som invandrat före 1970 är numera mindre ekonomiskt integrerade än vad de tidigare var. Om de i andra avseenden skulle vara mer integrerade i svenskt samhällsliv är en annan sak.

¹ Det finns ett mindre antal individer, uppskattningsvis 10 000–20 000, för vilka SCB inte har säkra uppgifter om invandringsår. Dessa individer har i folkbokföringen placerats i gruppen "invandrat före 1968" även om de således skulle ha invandrat efter detta år. Detta gör att gruppen "invandrat före 1970" är något för stor och de efterföljande invandrarkohorterna är något för små. Någon betydelse att tala om för helheten har dock inte detta. Möjligen är det verkliga sysselsättningsläget för "invandrat före 1970" något bättre än vad tabell 3.1 visar.

Tabell 3.1. Arbetsinkomst, syssestättning och arbetslöshet 1992. Folkbokförda den 31.12.1992. Åldersstandardiserade uppgifter.

	Arbetsinkomst per syssestätt 1 000-tals kr* 20–64 år		Andel syssestättade i procent 16–64 år		Arbetslöshet i procent 16–64 år	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Totalbefolkning	192,8	136,0	79,2	76,9	4,8	3,8
Inrikes födda	195,4	136,3	81,2	78,8	4,1	3,4
Utrikes födda	171,5	132,7	65,1	62,4	12,2	8,0
därav:						
Invandrat före 1970	181,3	135,8	73,9	73,7	7,7	5,6
Invandrat 1970–79	164,8	133,4	69,2	65,1	8,4	4,5
Invandrat 1980–83	159,3	128,6	65,2	59,7	13,4	9,6
Invandrat 1984–87	158,2	122,6	58,4	55,4	17,7	12,8
Invandrat 1988–90	155,3	117,2	43,9	29,7	24,7	26,8
Invandrat 1991–92	157,5	102,6				

* Vid beräkning av arbetsinkomst per syssestätt har gruppen syssestättade avgränsats enligt den definition av syssestätt som används i SCB:s inkopack. En individ betraktas som syssestättad om han/hon haft minst ett basbelopp i arbetsinkomst under året. Denna definition på syssestätt skiljer sig således från AKU:s definition. Uppgifterna om andel syssestättade och arbetslöshet i övrigt i tabellen är hämtade från AKU. Arbetsinkomster för invandrare under åren 1991 och 1992 är ej åldersstandardiserade. Tillräcklig information för att göra en sådan standardisering för denna invandrarkohort saknades.

Källa: Sambearbetning av inkomst- och befolkningsregister 1992. AKU 1992 och specialbearbetning AKU 1992.

Kvinnorna ligger på nästan exakt samma nivå som kvinnorna i svenskbefolkningen. Kanske något förvånande är att arbetsinkomsten är ganska låg även för män som invandrade så pass tidigt som på 1970-talet, dvs. cirka 17 år före 1992. Det är sannolikt att de med senare invandringsår fallande arbetsinkomsterna är ett uttryck för svårigheter på arbetsmarknaden, vilket kan yttra sig i relativt korta årsarbetstider för invandrare.

Stora skillnader i arbetsinkomst föreligger mellan olika invandrargrupper. Skillnader framträder även vid en grov uppdelning av invandrarna i européer, respektive icke européer, se bilaga. Givet invandringsperiod är årsarbetsinkomsten genomgående väsentligt lägre bland utomeuropéer. Speciellt stora är skillnaderna bland dem som invandrade i slutet av 1980-talet.

Både den över tiden fallande relativa arbetsinkomsten och de allt större skillnaderna i arbetsinkomstens nivå mellan invandrare från Europa och övriga invandrare är naturligtvis nära förknippad med invandrarnas sysselsättningsgrad. Som synes varierar också arbetsmarknadsläget starkt mellan olika årgångar invandrare. För dem som invandrat tidigt, dvs. före 1970, var arbetsmarknadsläget ganska likt svenskbefolkningens. Visserligen var sysselsättningsgraden något lägre och arbetslösheten något högre än i svenskbefolkningen, men skillnaderna var ändå ganska måttliga.

Med senare invandringsår minskar sysselsättningsgraden och ökar arbetslösheten. Detta gäller både för invandrare från Europa och för utomeuropeiska invandrare, men i störst utsträckning för de senare. För utomeuropeiska invandrare som anlant under slutet av 1980-talet får arbetsmarknadsläget betraktas som katastrofalt dåligt. Sysselsättningsgraden är extremt låg. Bland utomeuropéer som anlände 1980–90 var sysselsättningsgraden för män mindre än hälften relativt infödda män och för kvinnor cirka en tredjedel relativt infödda kvinnor. Under 90-talets lågkonjunktur har sannolikt ingen förbättring skett.

En betydande del av de utomeuropeiska invandrarna var flyktingar. Det är visserligen förståeligt att det kan ta läng-

re tid för flyktingar att komma ut på arbetsmarknaden, men det är ändå knappast rimligt att efter kanske tio års vistelse i Sverige ligga kvar på en mycket låg sysselsättningsnivå. Den låga sysselsättningsgraden kan vara kulturspecifikt betingad bland utomeuropeiska kvinnor. I hemländerna är det kanske inte så vanligt att kvinnorna är ute på arbetsmarknaden. Detta mönster tar man sannolikt med sig vid en utflyttning. I de flesta kulturer befinner sig dock den vuxna manliga befolkningen på arbetsmarknaden. Ett tecken på att arbetsutbudet är relativt högt är att den öppna arbetslösheten är mycket hög i dessa grupper, för både män och kvinnor. Detta ger vid handen att man söker arbete, men att deras arbetskraft inte är efterfrågad.

Även om arbetsmarknadsläget är bättre för 1980-talets europeiska invandrare har även dessa haft betydande svårigheter. Arbetslösheten var väsentligt högre och sysselsättningen klart lägre än i svenskbefolkningen.

Visserligen kan låg sysselsättningsgrad i vissa åldrar till någon del förklaras med att gäststuderande folkbokförs i Sverige och saknar arbetstillstånd. Detta skulle i så fall i huvudsak ge låg sysselsättningsgrad i åldern 20–30 år, dvs. i de åldrar där gäststuderande vanligtvis finns. Materialet visar dock att låg sysselsättningsgrad och hög arbetslöshet föreligger i alla åldersklasser bland 1980-talets invandrare. Dessutom torde de gäststuderande som anlände 1980–83 och en stor del av dem som anlände under 1984–87 ha återvänt hem fram till 1992.

Situationen är således helt annorlunda än för de invandrare som anlände under 1960-talet. Dessa kom snabbt ut på arbetsmarknaden. En undersökning av 1969 års invandrare till Stockholms län visar att dessa redan ett år senare (FoB 1970) hade högre sysselsättningsgrad än svenskbefolkningen, se Ekberg (1985).

Från några utgångspunkter är de gjorda observationerna förvånande. För det första upplevde Sverige under en stor del av 1980-talet en extrem högkonjunktur med brist på arbetskraft inom praktiskt taget alla delar av arbetsmarknaden. För det andra förefaller 1980-talets invandrare vara välutbildade. Räknat i antal skolår var man i genomsnitt mer väl-

utbildad än svenskbefolkningen.² Båda dessa omständigheter borde ha underlättat för invandrarna att komma in på arbetsmarknaden. När detta nu inte inträffade, finns det anledning att vara pessimistisk inför framtiden. De som inte kom ut på arbetsmarknaden under 1980-talets högkonjunktur har troligen inte heller kommit ut under nuvarande lågkonjunktur. Även vid en ny högkonjunktur, finns betydande risker att man inte heller då kommer ut på arbetsmarknaden. Lång frånvaro från arbetsmarknaden gör sannolikt att man förlorat kompetens.

Det finns många troliga orsaker till invandrarnas svaga arbetsmarknad. En orsak kan vara att den kulturella bakgrunden och därmed kunskapsmassan i vid mening var alltför "avlägsen" för att passa svensk arbetsmarknad. En annan orsak kan vara att svenska arbetsgivare är osäkra (eller oinformerade) om den reella innebörden av de formella kunskaper som förvärvats i en avlägsen kultur. I många fall förekommer sannolikt också direkt diskriminering.

En annan orsak kan vara att strukturomvandlingen i svensk ekonomi skapat en efterfrågestruktur på arbetskraften som allt sämre passar invandrare. Övergången till ett tjänstesamhälle medför sannolikt stigande krav på "Sverigespecifika" kunskaper (svenskspråkighet, kunskap om svenska institutionella förhållanden, förmåga att kommunicera med svenska företag och myndigheter, medarbetare osv.). Samtidigt var 1980-talets invandrare mer etniskt och kulturellt "avlägsna" än tidigare invandrare. Trots att många av dessa invandrare är formellt välutbildade kan deras bakgrund göra det svårt för dem att tillägna sig det yt-

² Med hjälp av en specialbearbetning av AKU 1992 har uppgifter om utbildning i åldern 16–64 år kunnat erhållas för dem som invandrade 1980–83 respektive 1984–87. År 1992 var det genomsnittliga antalet skolår 11,4 för dem som invandrade 1980–83 och 11,3 för dem som invandrade 1984–87. Motsvarande siffra för totalbefolkningen var 10,8 skolår. För beräkningsmetod, se Ekberg (1993a). Uppgifterna är ej åldersstandardiserade. Bland invandrarna kan visserligen finnas en mindre grupp gäststuderande som kyrkobokfört sig i Sverige. Men flertalet av de gäststuderande som kom 1980–83 och 1984–87 torde ha återvänt till sina hemländer fram till 1992. Även om den genomsnittliga utbildningsnivån var god bland 1980-talets invandrare så var spridningen i utbildning betydande. Man hade både större andelar med kort respektive lång utbildning, än i svenskbefolkningen.

terligare humankapital som behövs för att nå framgång på svensk arbetsmarknad. Gapet mellan kompetenskraven från svensk arbetsmarknad och invandrarnas egen kompetens har sannolikt vidgats. Å andra sidan pågår en internationalisering av svensk ekonomi. Uppenbarligen är denna internationalisering inte tillräcklig för att avläsas i en ökad efterfrågan på den kompetens som finns i invandrararbetskraften. Sannolikt är internationaliseringen av svensk ekonomi ganska "snäv" med en inriktning på det europeiska närområdet.

Ytterligare en orsak kan vara de långa handläggningstiderna. Det tog ibland flera år från det att en flykting anlät till att hon/han fick den första kontakten med svensk arbetsmarknad. Under tiden förlorade flyktingen kompetens och kom in i ett bidragsberoende. Det är därför en central uppgift för den framtida invandrapolitiken att nyanlända invandrare snabbt får kontakt med svensk arbetsmarknad. Detta kan ske på deltid parallellt med nödvändig "Sverigespecifik" utbildning. Under senare år har också några invandrapolitiska beslut tagits i denna riktning. Sannolikt är invandrarernas integrering på arbetsmarknaden nyckeln till deras övriga integrering i svenskt samhällsliv.

Är iakttagelserna något unikt för Sverige eller finns liknande tendenser i andra invandringsländer? Det är naturligtvis svårt att få någon komplett bild av detta, men uppgifter från de stora invandringsländerna visar att det även här finns större svårigheter för invandrarna än för infödda på arbetsmarknaden. Speciellt gäller detta nyanlända invandrare.

Richmond (1992) undersökte inkomst- och sysselsättningsutveckling för invandrare i Kanada under perioden 1971–86. Det finns ett tydligt samband mellan ankomstperiod och framgång på arbetsmarknaden. För dem som kom tidigt på 1950- och 1960-talen visar tvärsnittsdata från både 1971 och 1986 års folkräkning att dessa invandrare har integrerats väl på Kanadas arbetsmarknad. I genomsnitt nådde de också högre inkomster än den infödda befolkningen. Denna ljusa bild har förbytts i en betydligt mörkare för dem som anlät efter mitten av 1970-talet. Den årliga arbetsinkomsten för dessa var vid 1986 års folkräkning väsentligt lägre än för in-

födda i Kanada. Så är fallet trots att de invandrare som anlät efter mitten av 70-talet var mer välutbildade än både tidigare invandrare och infödda kanadensare. Exempelvis visade standardisering för ålder och utbildning att män från Karibiska övärlden endast hade 67 procent i årlig arbetsinkomst relativt infödda.

Även i en undersökning för Australien fann Strömback (1986) stigande svårigheter över tiden för nyanlända invandrare att komma in på arbetsmarknaden. Under slutet av 1970-talet började arbetslösheten bland nyanlända invandrare stiga kraftigt relativt tidigare invandrare.

Bidragande till detta är sannolikt samma förklaring som i Sverige. Kompetensgapet mellan de krav som den inhemska arbetsmarknaden ställer och kompetensen hos nyanlända invandrare har sannolikt vidgats. Fram till mitten av 1970-talet var invandrarna etniskt och kulturellt ganska närliggande den infödda befolkningen. Exempelvis bestod invandringen till Australien, Kanada och USA till stor del av europeer. Efter mitten av 1970-talet har andelen utomeuropeer ökat kraftigt.

Disponibla inkomster

För en förvärvsarbetande individ är i allmänhet arbetsinkomsten helt central för den egna försörjningen. Ett mindre antal individer har också kapitalinkomster, men som helhet är dessa mycket små i förhållande till arbetsinkomsterna. Många individer som ställts utanför arbetsmarknaden erhåller i stället inkomster över det offentliga välfärdssystemet.

Genom skatte- och transfereringssystemet omfördelas inkomster i befolkningen. Vanligen sker omfördelningen från förvärvsarbetande till ej förvärvsarbetande och från individer med höga inkomster till individer med låga inkomster. Efter dessa omfördelningar erhålls disponibel inkomst. Vilken är invandrarnas inkomststandard uttryckt som disponibel inkomst?

I inkomststatistiken är individen enhet vid redovisning av

arbetsinkomst, medan familjen är enhet vid redovisning av disponibel inkomst. Viktigaste skälet till det sistnämnda är att vissa utgifter i en familj har kollektiv karaktär. Den ekonomiska situationen för medlemmarna i en familj blir beroende av den samlade inkomstsomma som familjen disponerar. Samtidigt varierar familjestrukturen starkt i befolkningen. Vid given disponibel inkomst/familj varierar försörjningsbördan och därmed inkomststandarden med hänsyn till familjens storlek och sammansättning. Mellan invandrar- och svenskbefolkning finns vissa skillnader i familjestruktur, som i stor utsträckning torde tillskrivas skillnader i ålderssammansättning. Detta måste beaktas vid jämförelse av inkomststandard mellan de båda befolkningsgrupperna.

Genom att familjen är enhet ingår hemmavarande barn under 18 år. Därmed ingår i invandrarfamiljerna också barn som fötts i Sverige och som därmed tillhör den andra generationen invandrare. Det totala antalet individer som är med är således större än antalet utrikes födda.

Med familj 20 år och däröver menas dels ensamstående i denna ålder och dels gifta samtaxerade där mannen nått denna ålder. Mannen anges då som familjeföreståndare. Familjeavgränsningen är något komplicerad för invandrarna vad gäller gruppen gifta/samtaxerade. I flertalet fall är båda parter invandrare, men i en del fall är endast den ena parten invandrare. Då mannen är invandrare och kvinnan infödd svensk ingår dessa gifta/samtaxerade i undersökningen. Då kvinnan är invandrare och mannen är infödd svensk ingår dessa inte bland invandrarfamiljerna. Uppläggningsenheten av inkomstregistret ger denna begränsning.

För att jämföra olika familjetyper har s.k. konsumtionsenhetsskalor utvecklats. Det finns en omfattande litteratur om hur sådana skalor bör konstrueras. Det finns ingen anledning att här gå in på detta. Någon fullständig enighet finns inte. Den intresserade hänvisas till exempelvis Gustafsson (1984) för en sammanfattande diskussion. I detta kapitel använder vi samma konsumtionsenhetsskala som i SCB:s Undersökningar om levnadsförhållanden (ULF). Därvid räknas en ensamstående vuxen som 0,95 konsumtionsenheter, två gifta/samtaxerade vuxna som 1,65 konsumtionsenheter. Var-

je hemmavarande barn under 18 år räknas som 0,40 konsumtionsenheter.³

I tabell 3.2 visas den genomsnittliga disponibla inkomsten per konsumtionsenhet 1991. Det framgår att invandrare som anlänt före 1970 har en inkomststandard som ligger på ungefär samma eller till och med på något högre nivå än totalbefolkningens. Även pensionärshushållen bland dessa invandrare har en god inkomststandard. En bidragande förklaring till den goda inkomststandarden bland invandrare som anlänt för 1970 är att försörjningsbördan bland dessa är måttlig. Många har numera nått åldrar då antalet hemmavarande barn är litet. För invandrare som anlänt senare är inkomststandarden lägre och för dem som folkbokfördes 1988–90 uppgår den endast till 70 procent av totalbefolkningens. Som ett genomsnitt mellan två befolkningsgrupper är detta en mycket stor skillnad. Det är ungefär samma skillnad som inom svenskbefolkningen finns mellan ej facklärd arbetare och högre tjänstemän, se SCB (1987). Även för invandrare 1980–83, dvs. för dem som anlände cirka tio år före observationstillfället, var inkomststandarden endast cirka 80 procent av svenskbefolkningens.

Även för pensionärsfamiljer bland invandrare som anlänt på 1980-talet är inkomststandarden mycket låg. Endast ett fåtal har hunnit förvärva ATP-poäng och dessutom har många inte ens någon folkpension. Det finns regler om minsta vistelsetid i Sverige innan folkpension kan erhållas. Det kan nämnas att endast 43 procent av dem som invandrade 1984–87 och som 1991 var 65 år och däröver hade någon pension.

I tabellen visas också andelen fattiga familjer i de olika grupperna. Fattigdomens utbredning är intressant mot bakgrund av den starka betoning fördelningsmålen har i Sverige. Löpande statistik som kan belysa graden av fattigdom

³ I andra undersökningar låter man valet av konsumtionsenheterna variera med det hemmavarande barnets ålder, se exempelvis Gustafsson (1987). Barn upp till cirka 10 år får något lägre enhet än barn i åldern 10–18 år. I inkomstregistret finns enbart uppgifter om antalet hemmavarande barn upp till 18 år. Genom specialbearbetning av AKU 1992 framgår dock vissa uppgifter om barnens ålder för de invandrarkohorter som studeras här. Beräkningar av inkomststandarden med hjälp av denna information ger praktiskt taget samma resultat som de här redovisade.

Tabell 3.2. Relativ disponibel inkomst per konsumtionsenhet samt andel fattiga i procent. 1991. Folkbokförda den 31.12.1991.

	Disponibel inkomst		Andel fattiga i procent
	Familj 20–64 år	Familj över 65 år	Familj 20 år och över
Totalbefolkning	1,00	0,80	8,0
Utrikes födda därav:	0,89	0,80	13,6
Invandrat före 1970	1,03	0,84	6,6
Invandrat 1970–79	0,86	0,71	11,1
Invandrat 1980–83	0,80	0,60	20,6
Invandrat 1984–87	0,77	0,56	23,3
Invandrat 1988–90	0,70	0,47	27,9

Källa: Sambearbetning inkomstregistret och befolkningsregistret.

saknas dock. De uppgifter som förekommer finns i enskilda forskningsinsatser, som exempelvis i Låginkomstutredningen SOU 1970:34, SCB (1987) och Gustafsson (1984, 1994a).

Studier kring fattigdom i ett samhälle är ofta förenat med svåra tolknings- och avgränsningsproblem. Ett exempel på tolkningsproblem är hur man skall uppfatta den i många undersökningar gjorda iakttagelsen att andelen fattiga bland företagare är väsentligt högre än bland anställda. Återspeglar detta skillnader i levnadsstandard eller är det ett uttryck för att de olika inkomstbegreppen (företagarinkomster respektive löneinkomster) inte är jämförbara? Ett annat avgränsningsproblem är vid vilken inkomststandard fattigdomsstrecket bör sättas. I denna undersökning har vi valt att låta fattigdomsstrecket vara den disponibla inkomst per konsumtionsenhet som utgör hälften av den disponibla inkom-

ten per konsumtionsenhet i hela befolkningen. Denna gräns har ofta använts i internationella studier och torde ganska väl motsvara de svenska normerna för existensminimum enligt socialbidragsreglerna, se Gustafsson (1984).

Vid givet fattigdomsstreck uppstår frågan hur fattigdomen skall beskrivas. En möjlighet är helt enkelt att uppskatta andelen av befolkningen som befinner sig under fattigdomsstrecket. Måttet har en fördel i sin enkelhet. Dock ger inte måttet någon upplysning om fördelningen bland dem som befinner sig under fattigdomsstrecket. Exempelvis skulle en inkomstsänkning för personer under inkomststrecket inte ha någon betydelse för andelstalet, trots att de fattiga fått det sämre.

Det framkommer en mycket dyster bild av de invandrare som anlände under 1980-talet. Bland dessa uppgår andelen fattiga till 20–30 procent. Motsvarande andel är 8 procent i totalbefolkningen. För invandrare som anlände före 1970 är andelen 6,6 procent, dvs. faktiskt något lägre än i den infödda befolkningen.

En i någon mån bidragande orsak till den låga inkomststandarden och den stora andelen fattiga bland dem som anlände 1984–87 och 1988–90 är att det bland dessa sannolikt finns ett antal gäststuderande som folkbokförts i Sverige. (De gäststuderande som anlände 1980–83 torde fram till 1991 i huvudsak ha återvänt hem.) Bland studerandegrupper brukar man finna en låg inkomststandard, se SCB (1987). I så fall borde andelen fattiga vara hög främst i åldern 20–30 år, i de åldrar där gäststuderande vanligtvis finns. Närmare analys av materialet visar dock på låg sysselsättningsgrad och låg inkomststandard samt hög andel fattiga i samtliga åldersklasser bland 1980-talets invandrare. Förekomst av gäststuderande torde således endast ha mindre betydelse för helhetsresultatet.

1980-talets invandrare uppvisar hög andel fattiga, trots att socialbidragen ingår i de disponibla inkomsterna. Socialbidragen är den yttersta delen av det sociala skyddsnätet för att ge en inkomststandard på åtminstone existensminimum. Från fördelnings synpunkt måste det anses vara oroande att så stor andel av 1980-talets invandrare lever under den nivå

som enligt svenska normer betraktas som existensminimum och att detta också gäller invandrare som 1991 vistats cirka tio år i Sverige. Det offentliga välfärdssystemet förefaller inte fullt ut nå dessa grupper. Efter 1991 har arbetslösheten ökat kraftigt. Mycket tyder på att detta speciellt har drabbat invandrarna. Det finns därför knappast någon anledning att tro att invandrarnas relativa inkomstposition förbättrats efter 1991. Mycket talar för att den kan ha försämrats ytterligare.

Definitionsmässigt bör det vara svårt att under en lång tid klara sig på en inkomststandard under existensminimum. Finns det bland invandrarna en informell ekonomi och/eller ett informellt fördelningssystem som gör att de fattiga ändå klarar sig? Finns det brister i inkomst- och/eller befolkningsstatistiken som gör att andelen fattiga bland invandrarna överskattas?

Vi vet inte särskilt mycket om detta. Däremot finns det sannolikt brister i befolkningsstatistiken som gör att andelen fattiga överskattas och att därmed också den beräknade genomsnittliga disponibla inkomsten blir för låg. En brist är att individer står kvar som folkbokförda trots att de lämnat landet, se Ekberg (1995). I många fall torde det vara fråga om individer som återutvandrat utan att ha informerat svenska folkbokföringsmyndigheter. Eftersom dessa endast befunnit sig i Sverige en del av året eller inte alls blir deras registrerade årliga arbetsinkomst och disponibla inkomst låg. Rimligen är ändå inte felet större än att den allmänna bild som tabellen visar är någorlunda riktig. Däremot är sannolikt felet i folkbokföringen avsevärt för vissa mindre invandrargrupper, vilket kan försvåra en beskrivning av dessa gruppers inkomst- och sysselsättningsförhållanden.

Yrke, näringsgren

Efterkrigstidens invandring till Sverige var fram till mitten av 1970-talet i allt väsentligt en arbetskraftsinvandring. Denna invandring har bestått dels av välutbildade specialister (exempelvis läkare och tekniker), dels av arbetare till in-

dustrin och servicesektorn. Den senare typen av arbetskraftsinvandring har varit den största. Detta återspeglas i invandrarnas yrkes- och näringsgrenssammansättning, se tabell 3.3. och 3.4.

Genom en specialbearbetning av AKU 1992 har det varit möjligt att få fram dessa uppgifter för hela gruppen utrikes födda uppdelade på utländskt medborgarskap och på naturaliserade. Någon betydande förändring i andelstalen fram till 1994/95 torde inte ha skett. Tabellerna visar att de utländska medborgarna har större andel inom tillverknings- och servicearbeten än både totalbefolkningen och de naturaliserade. Att de naturaliserade har en yrkes- och näringsgrenssammansättning som ligger närmare svenskbefolkningen kan bero på längre vistelsetid i Sverige och/eller att tidiga invandrarkohorter redan från början gick in i andra yrken och näringar än senare kohorter.

Olikheter i yrkes- och näringsgrensfördelning mellan invandrare och svenskbefolkning samt mellan olika invandrargrupper torde endast delvis kunna tillskrivas skillnader i utbildningsnivå. Flera undersökningar visar att utbildningsnivån räknat i antal skolår är ungefär densamma för hela gruppen utrikes födda i genomsnitt som för den infödda befolkningen, se exempelvis Ekberg (1991, 1993a). Ändå finns grupperna på delvis skilda delar av arbetsmarknaden.

Däremot förefaller spridningen i utbildningsnivå vara större bland utrikes födda än i den övriga befolkningen. Bland utrikes födda finns både större andel med enbart för-gymnasial utbildning och större andel med eftergymnasial utbildning längre än två år. Det sistnämnda gäller främst utländska medborgare, vilket torde bero på att gäststuderande folkbokfört sig i Sverige. Dessutom har invandrare med utländsk utbildning ett delvis annorlunda innehåll i sin utbildning jämfört med svensk utbildning på samma nivå.

Det finns väsentliga skillnader i utbildning mellan olika invandrargrupper, se Ekberg (1991). Stor andel med kort utbildning finns bland män födda i Finland och bland kvinnor födda i Sydeuropa, Mellersta Östern och övriga Asien. Bland invandrarna från Sydeuropa och invandrare från utomeuropeiska länder har vi sannolikt grupper med endast några års

Tabell 3.3. Yrkesfördelning i procent 1992.

	Utrikes födda		Totalbe- folkning
	Med utländskt medborgarskap	Naturali- serade	
<i>Män</i>			
Tekniskt, naturvetenskapligt, konstnärligt, humanistiskt, och militärt arbete	13,5	18,3	19,7
Hälso-, sjukvårds- och socialt arbete	6,2	5,2	3,9
Administrativt, kameralt och kontorstekniskt arbete	6,3	9,0	12,0
Kommersiellt arbete	6,7	6,1	9,8
Lantbruks-, skogs- och fiskeriarbete	1,4	1,9	4,7
Transport- och kommunikationsarbete	5,3	8,4	7,9
Gruv- och stembrytning, tillverk- ningsarbete, maskinskötsel m.m.	44,9	39,8	35,0
Servicearbete m.m.	15,7	11,2	7,0
<i>Summa</i>	100	100	100
Andel företagare i procent	11,8	14,6	13,8
<i>Kvinnor</i>			
Tekniskt, naturvetenskapligt, humanistiskt, konstnärligt och militärt arbete	13,4	11,2	14,6
Hälso-, sjukvårds- och socialt arbete	25,3	30,5	29,5
Administrativt, kameralt och kontorstekniskt arbete	11,8	17,9	21,7
Kommersiellt arbete	6,4	6,2	9,5
Lantbruks-, skogs- och fiskeriarbete	0,4	1,0	1,7
Transport- och kommunikationsarbete	2,0	3,2	3,4
Gruv- och stembrytning, tillverkningsarbete, maskinskötsel m.m.	16,4	12,5	6,8
Servicearbete m.m.	24,4	17,6	12,8
<i>Summa</i>	100	100	100
Andel företagare i procent	4,9	5,6	5,0

Källa: AKU 1992. Specialbearbetning AKU 1992.

Tabell 3.4. Näringsgrensfördelning i procent 1992.

	Utrikes födda		Totalbe- folkning
	Med utländskt medborgarskap	Naturali- serade	
<i>Män</i>			
Jordbruk, skogsbruk m.m.	1,6	1,4	4,5
Gruv-, tillverkningsindustri	40,0	35,3	28,7
Byggnadsindustri	5,4	7,2	11,4
Handel, restaurang, hotell	17,0	16,4	14,0
Samfärdsel, post, tele m.m.	7,0	10,4	9,6
Bank, försäkring m.m.	5,2	8,1	10,2
Offentlig förvaltning och andra tjänster	23,7	21,2	21,4
<i>Kvinnor</i>			
Jordbruk, skogsbruk m.m.	0,4	0,9	1,8
Gruv-, tillverkningsindustri	18,3	16,3	11,1
Byggnadsindustri	0,8	0,5	1,1
Handel, restaurang, hotell	16,0	13,6	14,5
Samfärdsel, post, tele m.m.	3,4	4,4	4,6
Bank, försäkring m.m.	5,3	7,1	8,4
Offentlig förvaltning och andra tjänster	55,8	57,0	58,3

Källa: AKU 1992. Specialbearbetning AKU 1992.

formell utbildning. Kvinnor från Mellanöstern har också ganska hög andel med akademisk utbildning. Invandrare från Västeuropa och Östeuropa har en stor andel välutbildade.

Det är en vanlig iakttagelse att olika befolkningsgrupper befinner sig på olika delar av arbetsmarknaden. Man brukar då säga att yrkesmässig segregering föreligger. När det gäller orsakerna till yrkesmässig segregation och olikheter i karriärförlopp finns två grundläggande förklaringsansatser. Den ena utgår från arbetsmarknadens utbudssida. Exempel på en sådan förklaring är att män och kvinnor har olika arbetsfördelning i hemmet, vilket i sin tur ger olikheter i arbetsutbudet. Kvinnor planerar sin framtid för att under återkommande perioder kunna vara hemma. Detta gör att de investerar i utbildning och arbete på ett helt annat sätt än

männen. På motsvarande sätt kan en invandrare planera för en framtida utvandring, vilket också kan ge skillnader i utbildningsinvesteringar gentemot den inhemska befolkningen. Är invandrarna annorlunda selekterade, med avseende på kapacitet och arbetsmotivation, kan detta också förväntas påverka deras arbetsutbud.

Den andra förklaringen utgår från arbetsmarknadens efterfrågesida. Man betonar då ofta att arbetsgivaren kan diskriminera kvinnor och invandrare och/eller att det finns traditioner och institutionella förhållanden som gör att dessa grupper hamnar på andra delar av arbetsmarknaden än män/infödda. Diskrimineringen kan ske på många sätt. Exempelvis kontrollerar ofta arbetsgivaren företagets interna utbildning. Enligt hypotesen skulle arbetsgivarens benägenhet vara låg att välja kvinnor och invandrare till sådan utbildning som kan leda till bättre betalda yrken.

Eftersom vi i tabell 3.3 och 3.4 fann att det fanns skillnader i yrkesfördelning och näringsgrensfördelning mellan invandrare och infödda, kan vi säga att invandrare är segregerade gentemot infödda med avseende på yrke och näringsgren. Invandrarbefolkningen är dock mycket heterogen med avseende på invandringsperiod, utbildning, kulturell och etnisk bakgrund. Man kan därför anta att yrkessegregeringen är olika stor för olika invandrargrupper. Vill vi få en uppfattning om hur pass yrkesmässigt segregerade olika invandrargrupper är, behöver vi ett enkelt mått på yrkessegregering. Ett vanligt sammanfattande mått på yrkessegregering är s.k. olikhetsindex. En förklaring av detta index finns i bilagan.

Invandrare som bott länge i Sverige är mindre yrkesmässigt segregerade än invandrare som kommit senare. Enligt den yrkesindelning som finns i tabell 3.3 skulle av utrikes födda som anlänt före 1970 cirka 10 procent av männen och cirka 16 procent av kvinnorna behöva byta yrke för att få samma yrkesfördelning som respektive kön bland inrikes födda. Av dem som anlände 1970–79 skulle 18 procent av männen och 17 procent av kvinnorna behöva byta yrke. För dem som invandrade 1980–92 är motsvarande siffror 22 procent, respektive 24 procent. Skillnaderna mellan invandringskohorterna kan förklaras på olika sätt. En förklaring är

att tidigt anlända invandrare redan från början gick in i yrken som liknade svenskbefolkningens. En annan förklaring är att invandrare med lång vistelsetid i landet rört sig bort från sina ursprungliga yrken och efterhand fått en yrkesfördelning mer lik den övriga befolkningens.

Invandrarakademiker

De senaste 10–15 årens invandrare har inte enbart låg sysselsättningsgrad. Många av dem som har sysselsättning har hamnat i yrken som ligger under deras formella utbildningsnivå. Någon ingående granskning av denna fråga kan inte göras här. Ändå kan man undra i vilken utsträckning välutbildade invandrare förekommer i arbetaryrken? I den yrkesgruppering som finns i AKU återfinns arbetaryrken främst inom tillverkningsarbete. Genom en specialbearbetning av AKU 1992 har vi tagit fram uppgifter om hur stor andel av sysselsatta med akademisk utbildning som befinner sig inom sådana yrken (5, 7 och 8 enligt Nyk). Visserligen är antalet observationer ganska begränsat, men det helhetsintryck som framträder i tabell 3.5 torde ändå vara riktigt. Vid en tidigare specialbearbetning av AKU 1987 framträdde samma mönster, se Ekberg (1991). Eftersom flertalet akademiker är ute på arbetsmarknaden först efter 25 års ålder begränsar vi oss till åldrarna 25–34 år och 35–64 år. Dessutom nöjer vi oss med att redovisa män. Kvinnor med akademisk utbildning och som hamnar i ett yrke under den formella utbildningen återfinns sällan i tillverkningsarbete utan oftare i lägre administrativa befattningar, t.ex. kontorsarbete. Vår yrkesindelning är inte tillräckligt detaljerad för att identifiera dessa yrken.

Det framgår att utrikes födda med akademisk utbildning i klart större utsträckning än totalbefolkningen finns inom tillverkningsarbete. Speciellt gäller detta utomeuropeiska invandrare som anlant under 1980–92. Invandrarakademiker finns således delvis på andra delar av arbetsmarknaden än infödda akademiker. Ofta är det fråga om delarbetsmarknader, där den långa utbildningen inte kan utnyttjas. Det

Tabell 3.5. Sysselsatta män i tillverkningsarbete med eftergymnasial utbildning 1992. Procent.

Ålder	25–34 år	35–64 år	25–64 år
Totalbefolkningen	10,2	4,3	6,0
Utrikes födda:	17,3	15,0	15,6
därav:			
Invandrat före 1980	*	13,2	12,7
Invandrat 1980–92	20,2	18,9	19,5
därav:			
Från Europa	17,0	13,6	15,0
Från länder utanför Europa	23,4	27,9	25,5

* Bland dem som invandrat fram till och med 1979 är antalet observationer i urvalet i klassen 25–34 år med akademisk utbildning ganska få. Detta är delvis ett uttryck för en ålderssammansättningseffekt. Av dem som invandrade på 50-, 60- och 70-talen har en stor andel nu passerat denna åldersklass.

Källa: AKU 1992. Specialbearbetning AKU 1992.

kan nämnas att Wadensjö (1992) fann att invandrarakademiker hade lägre inkomster än svenskfödda akademiker med samma typ av akademisk utbildning.

Sammanfattning

Under 1950- och 1960-talen och början av 1970-talet var invandrarnas sysselsättningsgrad högre än i den infödda befolkningen. Invandrarna kom snabbt in på arbetsmarknaden. Även om många invandrare hamnade i låginkomststyrken, kunde de genom långa årsarbetstider ofta nå högre årliga arbetsinkomster än infödda personer. Denna goda sysselsättning och inkomstsituation gällde också den tidens flyktingar. Merparten av dessa kom från Östeuropa.

Den ljusa bilden började ändras vid mitten av 1970-talet. Därefter har invandrarnas sysselsättning och inkomster trendmässigt försämrats relativt den infödda befolkningen. Inte ens den extrema högkonjunkturen under slutet av 1980-talet kunde förändra denna trend. Trots att brist på arbets-

kraft då upplevdes på praktiskt taget alla delar av svensk arbetsmarknad kom stora invandrargrupper att stå utan sysselsättning. Den negativa trenden har accelererat ytterligare under lågkonjunkturen under början av 1990-talet. Numera är således måluppfyllelsen dålig av invandrapolitikens s.k. jämlikhetsmål.

Orsakerna bakom denna dystra utveckling är ännu endast delvis kända. Förändringar i nyinvandrarnas sammansättning tillsammans med strukturella förändringar i svensk ekonomi med sannolikt ökande krav på "Sverigespecifika" kunskaper kan antas vara betydelsefulla. Sannolikt gjordes också misstag i invandrapolitiken. Under 1980-talet förlängdes handläggningstiderna kraftigt. Tidsavståndet mellan ankomst till Sverige till den tidpunkt när kontakt med arbetsmarknaden etablerades blev i många fall avsevärd, ibland flera år. Under tiden förlorade troligen många invandrare arbetsmarknadskompetens och blev bidragsberoende. Dessutom kan diskrimineringen av invandrare på arbetsmarknaden ha ökat.

I framställningen har vi koncentrerat oss på den första generationen invandrare. Dessutom finns ett växande antal andragenerationsinvandrare. Vi vet inte så mycket om deras arbetsmarknad. De fåtaliga observationer som finns, se Ekberg (1993b) tyder på att de som fötts före 1970 (dvs. som i dag är mer än 25 år) har ungefär samma sysselsättningsnivå som övriga infödda svenskar i samma åldrar. För dem som är födda senare förefaller läget vara sämre.

Även under den (tillfälliga?) högkonjunktur som svensk industri haft åren 1994 och 1995 har den öppna arbetslösheten legat kvar på en hög nivå. Det pekar på allvarliga strukturproblem i svensk ekonomi. Att lösa strukturproblem tar lång tid. Man kan därför förmoda att arbetslösheten i Sverige kommer att ligga kvar på en hög nivå under resten av detta sekel. Därmed finns det anledning att vara pessimistisk om invandrarnas möjligheter på svensk arbetsmarknad under det närmaste decenniet.

Bilaga:

Arbetsinkomster och sysselsättning

I tabell B 3.1 kvantifieras utvecklingen av invandrarnas sysselsättningsgrad och arbetsinkomst under efterkrigstiden. Uppgifterna har erhållits efter bearbetning både av tidigare undersökningar och av ett stort antal datakällor. Främst är det frågan om folk- och bostadsräkningarna samt arbetskraftsundersökningar när det gäller sysselsättning och inkomstregister när det gäller inkomster. Definitionen av vad som skall menas med sysselsatt varierar något i de olika källorna, men någon betydelse för helhetsbilden torde inte detta ha. Invandrarnas sysselsättningsgrad och arbetsinkomst relativt landets totalbefolkning anges med ett index. Om index är högre än 100 ligger invandrarna högre i den undersökta storheten än totalbefolkningen. Om index är lägre än 100 ligger invandrarna lägre än totalbefolkningen. Eftersom den infödda befolkningen dominerar totalbefolkningen är index hela tiden omkring 100 för den infödda befolkningen.

Utvecklingen med fallande relativ sysselsättningsgrad och fallande relativa inkomster för invandrarna framgår mycket tydligt. Trenden är ungefär densamma oberoende av om åldersstandardisering görs eller ej. Speciellt för utländska medborgare har utvecklingen varit oförmånlig. Index för sysselsättning låg under 1950- och 1960-talen över 100. Det höga indextalet för 1950 tyder på att de flyktingar som kom vid krigsslutet snabbt tog sig ut på arbetsmarknaden. Även inkomstnivån var hög för utländska medborgare. År 1967 var inkomsten per person i åldern 16–66 år hela 22 procent högre än i totalbefolkningen. Den väsentliga förklaringen var den höga sysselsättningsgraden och stor andel heltidsarbetare bland utländska kvinnor.

Under 1970-talet började denna bild förändras. Därefter har det varit en ständigt nedåtgående trend. År 1992 var index för sysselsättning och arbetsinkomst så pass låga som 0,73 respektive 0,60. Därefter har ytterligare försämringar inträffat. Lågkonjunktur samt kraftig nyinvandring under 1993 och 1994 har gjort att index för sysselsättning år 1994 fallit till 0,62. Den nyinvandring som inträffat under 1993

och 1994 torde i stor utsträckning varit en invandring till arbetslöshet.

För invandrare som förvärvat svenskt medborgarskap är bilden något annorlunda. Förändringarna är små och index har här legat på drygt 100 fram till slutet av 1970-talet. De naturaliserade har således följt med den fortgående höjningen i svenskbefolkningens (svenska kvinnors) förvärvsintensitet. Under senare år förefaller dock en sänkning ha skett även av de naturaliserades relativa sysselsättningsgrad. Samtidigt med detta har även deras relativa årsinkomster börjat falla.

I tabell B.3.2 visas index för arbetsinkomst och sysselsättningsgrad med uppdelning efter ursprung och efter invandringsperiod. Före 1980 var andelen utomeuropéer mycket låg bland de utrikes födda. En uppdelning efter ursprung görs endast för dem som anlänt efter 1980.

Det har tidigare framkommit att arbetsinkomster och sysselsättningsgrad faller med senare invandringsperiod. Nu framträder också stora skillnader mellan européer och icke européer. Givet invandringsperiod är årsarbetsinkomsten genomgående väsentligt lägre bland utomeuropéer. Detta gäller både vid fördelning på alla i gruppen 20–64 år och per sysselsatt. Speciellt stora är skillnaderna bland dem som invandrade i slutet av 1980-talet. Fördelas arbetsinkomsten på alla når utomeuropeiska män endast upp till cirka hälften av europeiska mäns inkomster.

För utomeuropeiska invandrare som anlänt under slutet av 1980-talet får arbetsmarknadsläget betraktas som katastrofalt dåligt. Sysselsättningsgraden är extremt låg. Bland de utomeuropéer som anlänt sedan 1988 var sysselsättningsgraden bland männen mindre än hälften relativt infödda män och bland kvinnor endast cirka en tredjedel relativt infödda kvinnor. I lågkonjunkturen har ingen förbättring skett efter 1991.

Tabell B.3.1. Index för arbetsinkomst per person i åldern 16–64 år (för 1967 avses sjukpenninggrundande inkomst i åldern 16–66 år) och index för andel sysselsatta i åldern 16–64 år (för 1967 gäller 16–66 år). Respektive index för totalbefolkningen är 1,00. Båda könen.*

	Utländska medborgare				Utrikes födda med svenskt medborgarskap			
	Inkomst		Andel sysselsatta		Inkomst		Andel sysselsatta	
	1*	2**	1	2	1	2	1	2
1950			1,20					
1960			1,05	1,12			1,02	
1967		1,22	1,10	1,16				
1978	0,92	0,92	0,94	0,98	1,01	1,08	1,02	1,05
1987		0,77	0,84	0,86			0,96	
1988		0,73						
1991	0,64	0,65	0,79	0,80	0,85	0,87		
1992	0,60	0,61	0,73	0,75	0,83	0,84	0,91	0,91
1994			0,62	0,63				

* Kolumn 1: Standardiserat för skillnader i ålders- och könssammansättning mellan respektive invandrargrupp och totalbefolkning.

** Kolumn 2: Ej standardiserat för skillnader i ålders- och könssammansättning. Hur index utläses framgår av följande exempel. År 1960 var index för utländska medborgare 1,05, vilket betyder att utländska medborgare vid samma köns- och ålderssammansättning förvärvsarbetade 5 procent mer än totalbefolkningen. År 1987 var index 0,84 vilket betyder att bland utländska medborgare förvärvsarbetade 16 procent färre med hänsyn till kön och ålder än i totalbefolkningen. Index för arbetsinkomst utläses på samma sätt. Att detta index exempelvis var 0,73 år 1988 för utländska medborgare betyder således att arbetsinkomsten per person var 27 procent lägre än i totalbefolkningen.

Källa: Säll. Våra utlänningar är mer sjuka än vi själva visar statistik i RFV. Tidsskrift för allmän försäkring 1968:12. SCB. AKU 1978, 1987, 1988, 1991, 1992 och 1994 samt specialbearbetningar 1987 och 1992. SCB. Inkopack 1978, 1987, 1988, 1991 och 1992. Dessutom specialbearbetningar för 1978, 1991 och 1992. SCB. Folk- och bostadsräkningarna 1950 och 1960.

Kapitel 3

Tabell B.3.2. Index för arbetsinkomst och sysselsättningsgrad. Arbetsinkomst avser 1991 och sysselsättningsgrad och arbetslöshet avser 1992.

	Arbetsinkomst				Sysselsättningsgrad		Arbetslöshet i procent	
	Män		Kvinnor		Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
	Per sys-	Alla	Per sys-	Alla				
	selsatt	selsatt	selsatt	selsatt				
Totalbefolkning	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	4,8	3,8
Utrikes födda	0,89	0,73	0,98	0,82	0,80	0,79	12,2	8,0
därav								
Invandrat före 1970	0,94	0,90	1,00	0,96	0,91	0,91	7,7	5,6
Invandrat 1970–79	0,85	0,76	0,98	0,90	0,84	0,86	8,4	4,5
Invandrat 1980–83	0,82	0,66	0,94	0,79	0,80	0,80	13,4	9,6
därav från Europa	0,88	0,73	0,99	0,81	–	–	–	–*
från länder utanför Europa	0,72	0,58	0,86	0,77	–	–	–	–
Invandrat 1984–87	0,82	0,57	0,89	0,63	0,67	0,63	17,7	12,8
därav från Europa	0,94	0,66	0,97	0,64	0,70	0,68	14,8	8,6
från länder utanför Europa	0,70	0,47	0,81	0,62	0,65	0,58	20,5	16,7
Invandrat efter 1988**	0,80	0,48	0,86	0,43	0,56	0,43	24,7	26,8
därav från Europa	0,92	0,68	0,94	0,50	0,70	0,56	13,0	7,7
från länder utanför Europa	0,65	0,32	0,76	0,37	0,44	0,32	38,4	30,0

* Saknar tillgång till AKU-data för sysselsättning och arbetslöshet uppdelat på européer respektive icke européer för invandrare 1980–83.

** Avser 1988–90 för arbetsinkomst och 1988–92 för sysselsättningsgrad och arbetslöshet.

Källa: Sambearbetning inkomst- och befolkningsregistret 1991. Specialbearbetning AKU 1992.

Yrkessegregering

Ett vanligt använt sammanfattande mått på yrkesmässig segregation är det s.k. olikhetsindex. Om vi jämför invandrare med inrikes födda, kan vi skriva olikhetsindex som:

$$D = 1/2 \sum \left| \left(\frac{UTF_i}{UTF} - \frac{INF_i}{INF} \right) \right| * 100$$

UTF = Antal sysselsatta bland utrikes födda.

UTF_i = Antal sysselsatta i yrke i bland utrikes födda.

INF = Antal sysselsatta bland inrikes födda.

INF_i = Antal sysselsatta i yrke i bland inrikes födda.

Teoretiskt kan index anta vilket värde som helst mellan 0 och 100. Värdet 0 indikerar ingen segregation. Den yrkesmässiga fördelningen är identisk för de båda grupperna. Ett värde på 100 indikerar fullständig segregation. Det kan visas att indexet också kan tolkas som andelen i invandrargruppen som behöver byta yrke för att få samma yrkesfördelning som bland inrikes födda.

I tabell B.3.3 visas olikhetsindex för några invandrargrupper. Beräkningarna är gjorda på en yrkesindelning på s.k. siffernivå, dvs. för de åtta yrkesområden som finns i tabell 3.3. Det framgår att invandrare som bott länge i Sverige är mindre yrkesmässigt segregerade än invandrare som kommit senare. Stora skillnader finns också mellan olika invandrargrupper. Invandrare från länder utanför Europa är mer segregerade än invandrare från Europa. Detta hänger delvis samman med olikheter i vistelsetid i Sverige.

Tabell B.3.3 Olikhetsindex utrikes födda – inrikes födda. En-siffernivå.

Invandringsår	före 1970	1970–79	1980–92	Samtliga
Män	10,6	18,3	22,5	16,4
därav:				
Födda i Europa				14,7
Födda utanför Europa				21,7
Kvinnor	16,3	17,7	24,4	16,5
därav:				
Födda i Europa				14,0
Födda utanför Europa				29,2

Källa: AKU 1992. Sambearbetning AKU och befolkningsregistret 1992.

---

4. *Ekonomiska effekter av invandring*

Invandring kan ha många olika ekonomiska effekter på destinationslandet. Utbud såväl som efterfrågan på olika marknader kan påverkas. Effekternas riktning och storlek kan väntas vara direkt kopplade till en invandringsgrupps ekonomiska resurser. Att det kommer välbeställda invandrare kan leda till ökad efterfrågan på stora och välutrustade bostäder och på hushållstjänster. I regel har de som korsar en nationsgräns små eller inga finansiella resurser med sig och är för sin försörjning hänvisade till lönearbete. Det senare har varit utgångspunkt för de flestas ansträngningar att analysera invandringens ekonomiska effekter. Invandringens ekonomiska effekter blir alltså främst en fråga om invandring och arbetsmarknad.¹

Vi börjar med att se på sambandet mellan invandring och arbetsmarknad ur ursprungsbefolkningens synvinkel och ställer frågan om invandringen påverkar de inföddas sysselsättning och löner. I följande avsnitt ser vi på invandrarnas arbetsmarknadsanpassning som uppmärksammas i många forskningsansträngningar. Det handlar om samband mellan antal år i det nya landet och invandrarens ekonomiska situation, om vad som bestämmer språkfärdigheter och effekter

¹ I så fall kan betalningsöverföringar till ursprungslandet vara ofta förekommande och på så sätt kan migrationen ha betydelse för betalningsbalansen såväl i mottagar- som avsändarlandet. Men detta har knappast varit fallet för Sveriges moderna befolkningsutbyte med omvärlden. Hit har många invandrat som kärnfamiljer eller har resten av kärnfamiljen efter en ganska kort tid följt efter den ursprungliga immigranten.

därav och om den andra generationen invandrare. Hur anpassar sig en invandrare till mottagarlandets arbetsmarknad? Erhållna socialförsäkringar är betalningar från offentlig sektor; mot dessa står betalningar av skatter och socialförsäkringsavgifter. Ansträngningar har gjorts för att ställa samman betalningsströmmarna från och till offentlig sektor i syfte att se om invandringen är lönsam för ursprungsbefolkningen eller inte, och vi kommenterar dessa balansräkningar.

Invandringens effekter på ursprungsbefolkningens löner och sysselsättning

Det finns två direkt motsatta uppfattningar om hur invandringen påverkar de inföddas arbetsmarknad. Den ena extreman är att invandrare fullständigt tränger ut de infödda från arbetsmarknaden. Detta bygger på flera antaganden: att antalet arbetstillfällen i landet är givet och opåverkat av invandringen, att invandrare och infödda är perfekt utbytbara och att arbetsgivaren ställd inför valet mellan i övrigt helt lika arbets sökande föredrar invandrare. Det är knappast troligt att alla dessa förutsättningar är fullständigt uppfyllda. Invandrare genererar ju efterfrågan och därmed nya arbetsuppgifter, för att ta ett exempel.

Den andra extrema uppfattningen är att invandrare inte har någon som helst effekt på de inföddas arbetsmarknad. Detta resonemang bygger på att arbetsmarknaden är segmenterad. De infödda finns på en arbetsmarknad (ofta med goda anställningsförhållanden och löner), invandrarna är hänvisade till en annan (vanligen med dåliga anställningsförhållanden och löner). Men även denna bild kan ifrågasättas, eftersom man ju ofta kan observera invandrare och infödda inom samma yrken och på samma arbetsplats.

I dagligt tal säger vi arbetsmarknaden, men i verkligheten består denna av olika delarbetsmarknader. Beroende på yrkeskunskaper och bosättning söker en person inte alla tänkbara arbeten i hela landet. Vi vet att invandrarna är överrepresenterade i vissa regioner och inom vissa yrken, underre-

presenterade i andra. Av detta följer att man kan förvänta sig att invandringens effekter på de inföddas löner och sysselsättning är störst på delarbetsmarknader där invandrarna är överrepresenterade, mindre på andra.

Invandrarnas ojämna fördelning på olika delarbetsmarknader är utgångspunkten för flera försök att bedöma invandringens effekter på de inföddas sysselsättning och löner. Frågan om invandringens effekt på de inföddas löner och sysselsättning blir därigenom en fråga om styrkan i det empiriska sambandet mellan andelen invandrare på en delarbetsmarknad och löneutvecklingen på densamma. Leder många invandrare till långsammare inkomstutveckling och sämre sysselsättning (förutsatt att effekter av andra faktorer som kan ha betydelse kan konstanthållas)?

Flertalet empiriska studier av hur andelen invandrare på en delarbetsmarknad påverkar de inföddas löner har gällt USA (Borjas, 1994b, Friedberg och Hunt, 1995). Studierna arbetar med komplicerade analysmetoder.² Ett tillstötande problem för analysarbetet är att andelen invandrare på en delarbetsmarknad i sin tur kan förmodas bero på inkomstsituationen på delarbetsmarknaden. Eftersom detta i regel inte beaktas bör alltså inte stor tilltro fästas till rapporterade resultat.

Resultaten är motstridiga, rapporterade effekter har olika tecken. Men resultaten är mer enstämmiga vad gäller effekternas storlek, alla de rapporterade effekterna är svaga.

Men hur översättbara är då de nordamerikanska erfarenheterna till svenska förhållanden? Eftersom vår arbetsmarknad har andra drag och invandringen hit åtminstone delvis haft annan karaktär kan överförbarheten diskuteras. Olyckligtvis finns det inte någon aktuell studie för Sverige att referera till, och även om man vidgar blickfältet till övriga Europa finner vi inte mycket.³

Resultat från de få nyare empiriska studier som gjorts av invandrarnas arbetsmarknadseffekter på de infödda i Euro-

² Det handlar om att skatta faktorefterfrågefunktioner för olika insatsfaktorer.

³ Med data från 60-talet och början av 70-talet undersökte Ekberg (1983) samma frågeställning, och drog av dessa slutsatser som liknar dem i senare studier för USA.

pa ger en splittrad bild. Gang och River-Batiz (1994) rapporterar resultat av en analys av invandringen till Frankrike, Nederländerna, Storbritannien och Tyskland. Denna antyder, liksom studierna av USA, små (oftast negativa) effekter av invandringen på de inföddas löner. Mot detta strider två studier av invandringen till Tyskland. Där har migrationen haft en klar tyngdpunkt av personer med arbetaryrken. Enligt De New och Zimmermann (1994) har invandringen till Tyskland haft ganska starka negativa effekter på tyska arbetares löner, medan verkan på infödda tjänstemäns löner har varit liten och positiv. Även Hatzius (1994) redovisar betydande negativa effekter på de inföddas löner av invandringen till Tyskland. Samtidigt anger studien att invandringen inte påverkat de inföddas arbetslöshet.

Det verkar alltså inte finnas någon aktuell empirisk studie som belyser hur invandringen påverkar löner och sysselsättning för den svenska ursprungsbefolkningen. Vi har dock kunnat rapportera att flertalet, men inte alla, studier i andra länder indikerar små effekter. Det skall inte glömmas att invandring genererar sysselsättning för de infödda. Det behövs personal för flyktingmottagande och andra direkt till invandrare riktade åtgärder. Till detta kommer att invandrarna i likhet med infödda konsumerar varor och tjänster, som framställs i landet och som därmed genererar sysselsättning för de infödda. Negativa löneeffekter och sysselsättningseffekter bör rimligen vara störst i regioner och i yrken där invandrarna är starkt överrepresenterade. Alltså bör man förvänta sig de största effekterna i storstäderna och i utpräglade invandraryrken.

Inkomstassimilering

Invandrarna påverkar även de inföddas ekonomiska situation över de offentliga budgeterna. Invandrare som lyckas bra på arbetsmarknaden betalar mycket i skatt, och utnyttjar i liten grad bidrag. Motsatsen gäller om invandrarna inte tar sig in i det nya landets arbetsliv. I de inföddas perspektiv är alltså invandrarnas inkomstassimilering intressant och

naturligtvis är denna fråga helt central för invandrarna själva. Frågan om hur invandrarnas situation påverkas av tiden har kommit att bli en huvudfråga för ekonomisk forskning om invandrare i arbetslivet.

Det är lätt att förstå att den nyanlände invandraren inte förtjänar lika mycket som sin infödde kollega. Ofta är det svårt att som ny i ett land finna ett arbete och då särskilt ett som motsvarar de yrkeskvalifikationer den nyanlände har. Möjligheter till nyanställningar är begränsade och skiftar med konjunkturen. Invandrarens utbildning och dennes yrkeskunskaper kan vara mindre överförbara från ett land till ett annat. Förmåga att läsa, tala och skriva det språk som dominerar i det nya landet förutsätts i en del arbeten.

Med tidens gång får invandraren bättre kunskaper om det nya landet och skaffar sig arbetserfarenhet. Härtill kan komma ökade kunskaper förvärvade genom formell utbildning eller i arbetslivet. Chansen att erbjudas ett välbetalt arbete ökar i regel med tiden i det nya landet. Det finns alltså flera skäl till att invandrarnas situation kan förmodas bli förbättrad med tiden.

Det är en uppgift för den empiriska forskningen att kartlägga om det har förekommit en arbetsmarknadsmässig assimilering och att beskriva denna. Särskilt är takten i assimileringen av intresse. Denna är viktig eftersom den ger helt olika scenarier. Det är centralt för förståelsen av invandrarnas situation på arbetsmarknaden och därmed för den allmänna opinionen att veta vilket scenario som gäller.

I det ljusa scenariot kvalificerar invandraren sig till bättre betalda arbeten genom formell utbildning och på annat sätt. Förmågan att använda det nya språket ökar snabbt liksom kunskapen om det nya landet. I arbetslivet ges möjligheter att behärska sådant som är specifikt för det nya landet, och invandraren griper sådana möjligheter. Han/hon söker bättre betalda yrkesuppgifter, möjligheter till anställningsintervjuer ges, och sådana leder till anställning. Invandraren avancerar yrkesmässigt och får högre lön. Invandraren är i god fysisk kondition och kan arbeta många timmar under en arbetsvecka.

I det mörka scenariot erbjuds invandraren ingen anställ-

ning och/eller ger upp att söka anställning. Om anställning erhålls finns barriärer mot yrkesmässigt avancemang. Av olika skäl ökar inte heller invandrarens kvalifikationer. Förmågan att behärska det nya språket förbättras inte. Hälso- problem sätter gränser för arbetsuppgifter och arbetstid.

Vad säger litteraturen då om inkomstassimileringen? Studiernas tyngdpunkt ligger på hur arbetsinkomsterna bland män förändras med tiden i det nya landet. Här finns många studier i USA och även analyser från andra länder. Utvecklingen inom forskningen har gått mot metodmässigt mer utvecklade studier, något som visat sig ha betydelse för vilken bild av assimileringen som framkommer.

Efter den metod som används vid undersökningen kan vi skilja mellan en första generations studier och sådana som tillhör en andra. I den första generationens studier utnyttjas statistiska uppgifter insamlade vid en tidpunkt, s.k. tvärsnitt. Vid tidpunkten finns i landet personer som varit här hela sitt liv, andra som invandrade för några år sedan och ytterligare andra än nyinvandrade. Inkomstskillnader mellan sådana individer (som i övrigt jämförbara) tolkas som betingade av assimileringförloppet.

Utländska studier av inkomstassimilering

En ofta citerad studie av den första generationen är Chiswick (1978) som gäller vita män bosatta i USA år 1970 och deras arbetsinkomster. Resultaten ger en påtagligt ljus bild av den genomsnittlige invandrarens inkomstassimileringsförlopp. Efter fem år i det nya landet är invandrarens inkomster 10 procent lägre än för en i ett stort antal avseenden jämförbar person. Efter 13 år i det nya landet har invandraren kommit i kapp sin infödda motsvarighet och vid längre vistelse har invandraren högre inkomster. Det senare kan förklaras av att invandrarna är positivt selekterade från ursprungsbe- folkningen och/eller har ägnat sig åt humankapitaluppbygg- nad under den första perioden i det nya landet.

Chiswicks studie kom att snabbt följas av flera liknande. I

dessa påvisades som regel (men inte alltid) ett assimilering-
förlopp och förloppen kunde variera med avseende på t.ex.
ursprung. Det gjordes även studier av inkomstassimilering
bland invandrare till länder som Kanada, Storbritannien och
Australien.⁴

Ett betydande steg mot ökad förståelse av assimilering-
processen kom med några arbeten av Borjas (1985, 1987). I
dessa hävdar han att tvärsnittsdata riskerar att ge en miss-
visande bild av assimileringförloppet, eftersom individer
som varit i det nya landet olika länge kan skilja sig åt vad
gäller sådant som inte fångats av data. Till exempel kan de
invandrare som vid mättillfället är nya i landet ha en sämre
(icke observerad) inkomstförtjäningsförmåga än de som kom
tidigare. Då leder skattningar i tvärsnittet till en för ljus bild
av assimileringförloppet.

Jämförelser av personer med olika vistelsetid kan också
ge missvisande resultat, eftersom återutvandring ofta före-
kommer. Många av de nyanlända invandrarna blir inte in-
vandrare med lång vistelse i det nya landet. Och benägenhe-
ten att återutvandra kan påverkas av hur man anpassat sig
i det nya landet. Det kan t.ex. tänkas att de som lyckats då-
ligt i det nya landet har en hög benägenhet att återutvandra.
En rättvisande analys förutsätter därför att invandrarnas
inkomster mäts vid flera tidpunkter. Borjas arbeten utifrån
folkräkningar genomförda 1970 och 1980 visar att metod-
mässigt mer tillfredsställande analyser ger en på många sätt
helt annorlunda bild av assimileringförloppet bland invand-
rare i USA. Assimileringprocessen går mycket långsamma-
re än vad resultat från tvärsnittsuppgifter antyder. Invand-
rare kan vara såväl positivt som negativt selekterade från
ursprungsbefolkningen.

Enligt Borjas (1987) går det finna ett mönster bakom att
inkomstassimileringen under 1970-talet varierar mellan in-
vandrare från olika ursprungsländer. Nyanlända invandrare
till USA från andra engelskspråkiga länder har inkomster
som mera liknar dem för ursprungsbefolkningen än personer
ett konkurrenskraftigt politiskt system än för andra och för

⁴ För referenser se t.ex. Gustafsson m.fl. (1990).

som kommer från länder med andra språk. Inkomstskillnaden som nyanländ, relativt en infödd är mindre för unga invandrare än för äldre, mindre för invandrare från länder med invandrare från länder med hög ekonomisk utvecklingsnivå jämfört med dem från u-länder.

Även skillnader i inkomstassimilerings takt gick att be lägga. Snabbast assimilerades de som hade en stor kostnad för att återutvandra, dvs. de som kom från länder som nyligen förlorat sin politiska frihet. Utestängd från möjligheten att återutvandra vinnlägger sig ofta en sådan invandrare om att öka sin yrkesmässiga kompetens i högre grad än den som när som helst kan resa tillbaka till sitt ursprungsland. Fortsätter man detta resonemang är det rimligt att förvänta sig att den som vid invandringstillfället ser sin vistelse som kortvarig har en långsam assimilering. Temporära migranter kan förväntas ha en låg assimileringstakt.

Frågan om takten i assimileringprocessen för invandrare till USA är naturligtvis inte fullständigt besvarad genom det refererade arbetet av Borjas, se LaLonde och Topel (1992) och Yuengert (1994). Men rimligen har forskningen visat att invandrarna assimilerats långsamt på 70-talets arbetsmarknad i USA. Det är också känt att löneklyftan mellan invandrare och ursprungsbefolkningen var avsevärt större år 1990 än ett decennium tidigare. Bakom detta ligger till stor del en i förhållande till ursprungsbefolkningen ogynnsam utveckling av utbildningsnivån (Borjas, 1994b).

Från Kanada finns erfarenheter från 80-talet vad gäller assimileringprocessen. Baker och Benjamin (1994) har använt en analysmetod som liknar den som Borjas utnyttjade för studier av USA. Deras resultat anger låg eller till och med negativ takt i assimileringprocessen. Wright och Maxim (1993) visar att 1985 års nyinvandrare som regel startade med arbetsinkomster som i jämförelse med de inföddas var lägre än 1968 års invandrare.

Flera ansträngningar har nyligen gjorts att studera inkomstassimilering bland invandrare till Tyskland. Dustman (1993), Pischke (1992), Schmidt (1992) och Licht och Sterner (1994) grundas alla på en och samma datakälla (Das Socio-Ökonomische Panel). Där kan man följa invandrare från de

största utvandrarländerna i Sydeuropa årligen sedan år 1984. De undersökta invandrarna har som regel lägre löner än den inhemska befolkningen, vilket kan föras tillbaka på att de oftast har arbetaryrken. Däremot redovisar de olika studierna inga entydiga resultat om hastigheten i inkomst-assimileringsprocessen. Här är ett exempel på att metodfrågor påverkar resultaten.

Inkomstassimilering i Sverige

Låt oss till sist se på Sverige och svensk empirisk forskning över inkomstassimileringen. I en serie studier har Ekberg följt invandrare, som fanns i Sverige år 1970, framåt i tiden med hjälp av Folk- och bostadsräkningar, se främst Ekberg (1990, 1991 och 1994b). I analyserna har grupper av invandrare jämförts med i flera avseenden likartade infödda. Resultaten visar på relativt små skillnader i social rörlighet mellan å ena sidan hela kategorin invandrare och å andra sidan de infödda. Emellertid hade en oproportionerlig hög andel av invandrarna slutat att vara förvärvsaktiva. Betydande skillnader mellan olika kategorier invandrare kunde redovisas. Invandrare från Jugoslavien och även i viss mån de från Finland hade inte lyckats så bra som sina svenska referenspersoner.

Aguilar och Gustafsson (1991) studerade assimileringssprocessen för 1969 och 1974 års invandrare med hjälp av inkomstuppgifter under 70-talet. Resultaten visade att assimileringssprocessen skilde sig åt mellan invandrarkohorterna. Enbart den första kohorten nådde i kapp sina infödda referenspersoner. Resultaten visade även att invandrades arbetsinkomster minskade snabbare när personerna åldrades.

De refererade svenska studierna gäller personer vars ankomst ligger minst två decennier bakåt i tiden. Hur har det gått på den svenska arbetsmarknaden för senare anlända invandrare? Till den frågan återkommer vi i kapitel 6 där vi utnyttjar longitudinella data.

Slutsatser om inkomstassimilering

Vilka generella slutsatser om invandrarnas inkomstassimilering kan dras utifrån de empiriska studierna från olika länder? Kanske viktigast är att studierna visat att frågan inte är lätt att besvara. Bristen på goda svar kan åtminstone delvis hänföras till problem med tillgängliga data. Men erfarenheterna från olika studier av Tyskland, alla grundade på samma data, visar att även analysmetoden kan påverka slutsatserna.

Ofta (men inte alltid) återkommande i studierna är att invandrarens ekonomiska situation (i förhållande till en inhemsk referensperson) förbättras med tiden i det nya landet.

Takten i assimileringförloppet varierar, och det har visat sig möjligt att på ett meningsfullt sätt relatera sådana skillnader till egenskaper i invandringsströmmen. Vi har kunnat återge resultat från Kanada och Sverige som visar att assimileringprocessen har gått långsammare för senare perioders nyanlända invandrare och resultat från USA pekar i samma riktning. En möjlig tolkning av detta är att arbetslivet i de rika länderna har förändrats på ett sätt som gjort det allt svårare för invandrare att göra sig gällande. Alternativt kan den försämrade assimileringen tänkas bero på att de som nyligen anlänt inkomstmässigt skiljer sig från sina föregångare. Vi återkommer till dessa tolkningar i kapitel 6 när vi studerar vad som utifrån longitudinella data kan sägas om dem som anlänt till Sverige under senare år.

Språkligt kapital

Att en invandrare inkomstassimileras kan hänföras till vad denne behärskade när han/hon anlände men också till nya kunskaper och färdigheter. Något som i regel lönar sig för invandraren att lära sig i det nya landet är förmågan att kommunicera med ursprungsbefolkningen. Vanligtvis talas olika språk i ursprungslandet och i det nya landet.

Brister i att kunna kommunicera med de infödda kan förmodas hindra invandrarens förmåga att förtjäna inkomster

på många sätt. Språkförmåga kan spela en roll vid anställningsbeslut, om arbetsgivaren direkt sällar bort arbetssökande med bristande språkförmåga. Under alla omständigheter har en arbetssökande med dålig språkförmåga svårt att nyanserat kommunicera sina arbetsmarknads kvalifikationer. Många arbetsuppgifter fordrar att utövaren behärskar förmågan att tala och skriva landets huvudspråk. Goda språkfärdigheter öppnar möjlighet till yrkesmässig avancemang på interna arbetsmarknader och till att byta arbetsgivare. Språkfärdigheter kan även ha en indirekt effekt på inkomster. Genom att behärska det dominerande språket öppnas möjligheter att utbilda sig, vilket i sin tur kan påverka inkomsten.

Antalet ekonomiska studier av språkligt kapital är numera ganska stort. Det finns flera studier från Nordamerika och även studier från Australien och Tyskland. Tvåspråkigheten i Kanada ger upphov till särskilda forskningsfrågor.⁵ Studiernas huvudfrågor är: 1. Vilka faktorer ligger bakom tilläggande av det nya landets dominerande språk? 2. Hur påverkar språkligt kapital invandrarens inkomster?

Språkfärdigheter är att kunna tala, men också att kunna läsa och att kunna uttrycka sig i skrift. Språkförmågan kan utrönas på olika sätt. Det handlar om att fråga vilket språk som är respondentens modersmål, eller ombe denne att skatta sin egen förmåga att förstå och/eller uttrycka sig på det dominerande språket. Det senare har använts i flera folkräkningar utomlands (men inte i Sverige) och därigenom möjliggjort studier. Ytterligare ett alternativ är att personen i fråga genomgår ett språktest. Resultaten av sådana kan förmodas vara mer tillförlitliga än självuppskattningar av språkförmåga. Men att utföra goda språktest är resurskrävande och därför är studier grundade på språktest (som t.ex. Rivera-Batiz, 1990) sällsynta. Språkförmågans olika dimensioner och de olika sätten att mäta densamma gör att det saknas anledning att vänta sig en absolut samstämmighet i resultat mellan olika studier av samma verklighet.

⁵ T.ex. hur benägenheten bland invånare att flytta påverkas av språkligt kapital (Grenier, 1987) och hur en invandrares språkfärdigheter påverkar val av bostadsort i det nya landet (Chiswick & Miller, 1994).

I många situationer har stora skillnader i språklig förmåga observerats bland invandrare. Till exempel angav drygt hälften av manliga jugoslaviska invandrare som levde i Tyskland år 1984 att de talade det nya landets språk väl, medan motsvarande andel bland kvinnliga invandrare från Spanien och Turkiet var lägre än en tiondel (Dustmann, 1994). Vad ligger bakom sådana skillnader? Låt oss se närmare på resultat från två studier av språkförmåga, Chiswick och Miller (1992) samt Dustmann (1994), där erfarenheter från svar med självrapporterad språkförmåga i stora populationer i Kanada, USA och Tyskland täcks in.

Ett mycket tydligt, och mycket väntat, resultat är att språkförmåga är negativt relaterat till hur gammal personen var när denne invandrade. Barn tillägnar sig talspråk mycket lättare än vad vuxna gör. Dessutom exponeras unga i regel oftare än äldre för det nya språket, i skolundervisning och genom kamratkontakter. Resultat som anger att språklig förmåga ökar med tiden i det nya landet är också lätta att förstå.

Erfarenhet av tidigare utbildning underlättar naturligtvis studier, och då även språkstudier. Därtill kommer att den som har längre utbildning kan förmodas ha större incitament att lära sig det nya landets språk. I många högutbildade yrken måste ju utövaren kunna kommunicera i såväl tal som skrift: detta är ofta inte lika viktigt i okvalificerade arbeten. Alltså är det helt förståeligt att studierna visar på att utbildningsnivå har en positiv effekt på förmåga att kommunicera med hjälp av det dominerande språket.⁶

Resultat från de nordamerikanska studierna indikerar att möjligheter att utnyttja hemspråket i destinationslandet negativt påverkar förmågan att utnyttja det nya landets dominerande språk. En negativ effekt på språkförmåga är att vara gift före invandringen. En annan negativ effekt är geografisk koncentration av invandrare. Leder god förmåga att kommunicera på det nya landets dominerande språk till högre inkomst för personen? I regel har studierna syftat till att belägga en eventuell direkt effekt, dvs. om språkförmåga har en inkomsteffekt givet hur lång utbildning personen har.

⁶ Samma slutsats dras även i en studie med data från Australien av Evans (1986).

Analysmetoden är motiverad för invandrare som anlant i vuxen ålder. Men för dem som kommit som barn kan det även finnas en indirekt effekt genom att språkförmåga påverkar vilken utbildning man skaffar sig.

Vad visar studierna om språkligt kapitals effekter på inkomsten? Bloom och Grenier (1992) summerar ett stort antal nordamerikanska studier. Studierna i USA ger en blandad bild.⁷ I flera studier har det inte varit möjligt att rapportera någon statistiskt signifikant effekt av språkligt kapital på individinkomsten. Men i flera andra studier har så varit fallet. Vid värdering av de senare bör man dock förstå att det finns metodproblem. Vi kan inte vara helt säkra på att det är språkförmågan i sig som spelar roll. Denna kan nämligen ha sin grund i någon inte uppmätt personlig egenskap som sammanfaller med språkförmåga. Den som lär sig behärska ett främmande språk väl kan också vara bra på att tjäna pengar (utan att språkförmågan påverkar hur mycket man förtjänar). Rapporterade statistiskt signifikanta effekter av språkförmåga är ofta inte särskilt stora. Detta kan illustreras av resultat för Tyskland. Inkomsteffekten av att behärska det dominerande språket väl skattades till (beroende på indikator och population) mellan 7 och 15 procent.

Sammanfattningsvis finns det numera en ganska omfattande ekonomisk forskning om språkförmåga. Empiriska studier har genomförts för flera länder, men inte för Sverige. Studierna ger god insikt i varför vissa invandrare har dålig förmåga att behärska det nya landets språk, medan andra har god förmåga. Däremot är det en mer öppen fråga om språkförmåga har en självständig effekt på individens inkomst.

Etniskt kapital

Hur går det för den andra generationen invandrare i det nya landet? Generellt gäller att lite är känt. Med en växande

⁷ Litteraturen om språkförmåga och individinkomst i Kanada är omfattande men tas ändå inte upp här. Denna handlar nämligen i stora delar om situationen i Quebec, med en dominerande befolkning franskspråkiga, och studierna fokuseras oftast inte på invandrare.

grupp invandrare av första generationen till Sverige blir frågan allt mer aktuell. Lägg dock märke till att svaret på frågan om vem som skall räknas som en andragenerationsinvandrare inte är självklar. Utländsk bakgrund kan finnas hos en eller båda föräldrarna. De flesta barn som föds i Sverige med någon utrikes född förälder har även en svenskfödd förälder, barn till två utrikes födda föräldrar är färre till antalet.

Begreppet "etniskt kapital" har lanserats av Borjas i några nya studier, vilka belyser faktorer som påverkar inkomstsituationen för andra generationen invandrare i USA (Borjas, 1992, 1993 och 1994b). Grundidén kan beskrivas på följande sätt: uppbyggnaden av en individs humankapital kan beskrivas med en produktionsfunktion. Insats i denna är föräldrarnas humankapital men även "etniskt kapital". Att till exempel personens formella skolutbildning och därmed inkomst är relaterade till föräldrarnas utbildningsnivå är välkänt. Det nya är att individens etniska tillhörighet antas ingå som en självständig insatsfaktor. Tillhör en andragenerationsinvandrare en etnisk grupp för vilken det gått ekonomiskt bra i första generation antas detta leda till högre individinkomst. Detta gäller alltså även när effekten av den egna familjens egenskaper beaktats. Tillhör personen en etnisk grupp med dålig inkomstmässig situation i föregående generation har detta en tendens att trycka ner den egna inkomsten, även när effekter av föräldrabakgrunden beaktas.

Resultaten av Borjas empiriska studier pekar klart på att etniskt kapital har effekter på den andra generationens inkomster. Enligt Borjas (1994a) är effekternas styrka U-formad i förhållande till föräldrarnas kvalifikationer. Det innebär att störst är effekterna för dem som till exempel har föräldrar med den allra kortaste respektive allra högsta utbildningen. Ett tänkbart skäl är att segregeringen i boendet är störst bland dem med allra högst respektive allra lägst kvalifikationer. Ett annat tänkbart skäl är att personer med de högsta respektive allra lägsta kvalifikationerna lägger störst värde vid sin etniska identitet. Detta skulle innebära att lågkvalificerade ser sin etniska identitet som ett "skydds nät". I gengäld kan de högkvalificerade värdera sina kulturella rötter högt och därmed den identitet dessa ger.

En viktig implikation från studierna av etniskt kapital är att dessa anger att arbetsmarknadssituationen och därmed inkomsterna för första generationen invandrare har effekter som kollektivt fortplantar sig i följande generationer. Dagens invandrapolitik påverkar därigenom inte enbart kvalifikationer i dagens arbetskraft utan även den i kommande generationer. Men innan vittgående politikrekommendationer görs är det viktigt att känna till analysernas begränsningar. Studierna anger att etniskt kapital har effekt, men inte varför. Om effekterna kan föras tillbaka på bristande handlingsutrymme genom till exempel bostadssegregering, har detta en helt annan implikation för politiken än om det handlar om livsstil på grund av etnisk identifikation. Det är alltså önskvärt med studier som direkt visar hur etniskt kapital påverkar humankapitaluppbyggnaden.⁸

Överföringar över de offentliga budgeterna

Som vi sett är det möjligt att invandrarna påverkar de inföddas situation på arbetsmarknaden endast marginellt. Men det kan finnas annan påverkan. I detta avsnitt diskuterar vi den offentliga budgeten. Ger invandrarna ett nettotillskott till de offentliga finanserna så att skatterna kan hållas lägre än annars, eller gäller motsatsen?

För att bedöma möjligheten att besvara den ställda frågan är det ändamålsenligt att granska den offentliga budgeten. En del offentliga utgifter avser sådant som har en stark karaktär av kollektiv vara (public good), det vill säga det finns ingen rivalitet i konsumtionen av varan och det är inte möj-

⁸ Ett exempel för Sverige som visar att etniskt kapital påverkar humankapitaluppbyggnaden finns hos Erikson och Jonsson (1993, s. 231–237). I denna redovisas studier av utbildning bland personer med utländsk härkomst födda i Sverige 1953–70. Resultaten anger en anmärkningsvärd variation mellan personer av olika ursprung, även efter konstanthållande av familjesammansättning, kön, födelsekohort, föräldrarnas klasstillhörighet och utbildning. T.ex. rapporteras de med polskt ursprung ha längre utbildning än deras svenska referenspersoner. Motsatt resultat rapporterades för dem med danskt ursprung.

ligt att utestänga någon från denna. Ett klassiskt exempel på offentlig aktivitet av denna karaktär är försvaret.

Definitionsmässigt är kostnaderna för kollektiva varor oberoende av befolkningens storlek. Om invandring leder till att befolkningen i landet växer, kan den finansiella bördan som de kollektiva varorna ger upphov till slås ut på fler huvuden och ursprungsbefolkningen gynnas av ett utökad skatteunderlag. Vore det så att den offentliga sektorns enda uppgift är att tillhandahålla kollektiva varor skulle invandring (som beskattas) alltid vara gynnsam för ursprungsbefolkningen.

Men rena kollektiva varor är sällsynta. När befolkningen växer kraftigt, kan trängsel uppstå och egenskapen icke rivalitet därmed försvinna. Invandrare kan utestänga de infödda och således ha en negativ effekt på dessa. Faktiskt gäller att huvudparten av den offentliga sektorns utgifter avser annat än kollektiva varor. Viktiga delar av de offentliga utgifterna gäller individualiserade tjänster inom utbildning, sjukvård och socialvård. Och anmärkningsvärt stora delar av den offentliga sektorns utgifter i Sverige går till transfereeringar för hushållen, såsom pensioner, sjukersättningar, barnbidrag och föräldrapenning.

En tilltalande, men långtifrån enkel, uppgift är att ställa upp balanser som visar hur infödda respektive invandrare genererar inbetalningar och utbetalningar till den offentliga sektorns budget under en given period. Svårigheter finns på det begreppsliga planet, eftersom det långtifrån alltid är självklart vem som kan anses dra nytta av en offentlig utgift. Samma gäller vem som skall anses ha blivit belastad av inbetalningar i form av indirekta skatter och socialförsäkringsavgifter. Balanser som visar betalningsströmmar från och till offentlig sektor genererade av invandrare och infödda kan alltså aldrig göra anspråk på att vara exakta.

Vad visar då undersökningarna? Flera studier av ovan beskriven typ genomfördes för invandringen till USA i mitten av 1980-talet (se Gustafsson m.fl., 1990). Flertalet anger en omfördelning från invandrarbefolkningen till den infödda. Mönstret bryts av resultat från studier av invandringen från Mexiko till Kalifornien. Det senare resultatet kan föras till-

baka på låga inkomster och stora familjer bland invandrarna.

Nyare studier från Schweiz och Tyskland, Straubhaar och Weber (1994), respektive Simon (1994), antyder att de flesta invandrare, men inte alla invandringskohorter, lämnat större tillskott till de offentliga budgeterna än de infödda. Av särskilt intresse i svenskt perspektiv är de tyska erfarenheterna på grund av vissa likheter i invandringsströmmen för undersökningsåret 1989. Då lämnade nyanlända invandrare ett betydligt mindre tillskott till den offentliga budgeten än den infödda befolkningen.

För Sverige finns en serie av beräkningar utförda vid olika tidpunkter, med resultat som skiljer sig åt beroende främst på vilken tidpunkt som avses, se Wadensjö (1972), Ekberg (1983), Gustafsson m.fl. (1990) och Ekberg (1994c). Den första studien ger vid handen att invandrarna bidrog mer till den offentliga sektorn än vad de infödda gjorde. Sådana resultat återkommer i den andra studien, men i den tredje som gäller främst början av 1980-talet är betalningsströmmarna från utländska och svenska familjer av samma storleksordning. I den senaste studien dras slutsatsen att invandrarbefolkningen belastade den offentliga sektorns budget med ca nio miljarder kronor år 1991.

Översiktligt kan resultaten och deras skiftningar sägas bero av två faktorer. Den ena är att invandrarna har en annan ålderssammansättning än de infödda, så att de har en större andel i arbetsför ålder. Det andra är att skillnader i sysselsättning mellan invandrare och infödda inte har varit tillräckligt stor för att motverka effekten av åldersfaktorn. Men över tiden har främst sysselsättningsfaktorn förändrats, något som blir negativt för den offentliga sektorns finanser och därmed för den infödda befolkningen.

Slutsatser

Liksom inom många andra områden är forskningen om invandringens ekonomiska effekter livlig och metodiskt utvecklad i USA. Det är inte underligt att den därmed blivit

stilbildande och från metodmässig synpunkt den viktigaste. Det finns betydligt mindre av högkvalitativ europeisk forskning om invandring och ekonomi. Flera frågeställningar i den internationella forskningen har ännu inte uppmärksamats i svenska studier.

Huvudintrycket från studier av invandringens effekt på de inföddas arbetsmarknadsförhållanden är att den verkar vara relativt liten, åtminstone i USA. I många fall har invandrare givit positiva nettotillskott till de offentliga budgeterna och därmed gynnat de infödda. Härifrån skiljer sig inte de tidigare svenska erfarenheterna. Men med den allt sämre situationen på arbetsmarknaden för invandrarna verkar det som om invandrabefolkningen numera belastar de offentliga finanserna. Utan de senaste årens invandring skulle skattestrycket i Sverige ha kunnat vara något lägre.

Som regel förbättras invandrarens ekonomiska situation i det nya landet med vistelsens längd. Forskningen anger att denna assimileringprocess varierar beroende på varifrån invandraren kommer och personliga egenskaper. Härtill kan assimileringförloppet variera beroende på när han/hon anländer. Vissa (men inte alla) studier anger att invandrare med goda språkfärdigheter förtjänar bättre än de med mindre språkligt kapital. Den andra generationens situation har hittills varit ganska ouppmärksam i forskningen. Nya studier från USA pekar på att etnisk bakgrund har en självständig effekt, även i förhållande till föräldrarnas humankapital.

---

5. *Invandrarnas försämrade situation och invandrarnas ursprung*

I kapitel 3 såg vi att invandrarnas situation på den svenska arbetsmarknaden har långsiktigt försämrats. Orsakerna är långtifrån väl förstådda, något som motiverar detta och följande kapitel vilka båda rymmer nya analyser. I detta kapitel tar vi upp att invandrarna kommer från många olika länder. Huvudfrågor som ställs är: Hur varierar den ekonomiska situationen i Sverige med invandrarens ursprung? Hur kan invandrarbefolkningens förändrade sammansättning bidra till att förklara invandrarnas försämrade situation på den svenska arbetsmarknaden? Vilka samband finns mellan ursprungslandets kännetecken och invandrarnas ekonomiska situation i Sverige?

Analyserna grundas på inkomststoppgifterna. Analysperioden börjar 1978. Dessvärre släpar inkomststoppgifter som grundas på deklarationsmaterial alltid efter, vilket är skälet till att analysperioden slutar redan år 1990. Efter vår analysperiod inträffade den djupa nedgången i Sveriges ekonomi vilken innebar dramatiskt minskad sysselsättning och ökad arbetslöshet. Från arbetskraftsundersökningarna vet vi att oproportionerligt många invandrare har drabbats av dessa förändringar. En sådan observation leder lätt till åsikten att invandrarnas försämrade situation på arbetsmarknaden enbart är ett konjunkturellt fenomen. Men detta kapitel och kapitel 3 pekar mot att till detta måste dessvärre läggas mer långsiktiga försämringar.

Population och definitioner

Vi vill upprepa vad som sades i inledningskapitlet: Det finns ingen definition av "invandrare" som är från alla synpunkter den bästa. Länge, och fortfarande inom många områden, utgår offentlig statistik i vårt land från personens medborgarskap. Så redovisar arbetskraftsundersökningarna sina resultat. Men många invandrare har efter en tids vistelse i vårt land sökt och fått svenskt medborgarskap. Benägenheten att söka svenskt medborgarskap varierar kraftigt med ursprung. Den som fötts i Sverige av utländska föräldrar blir som regel utländsk medborgare, men har inte själv invandrat. Kategorin "utländska medborgare" blir därigenom ur tolkningssynvinkel omotiverat heterogen, när syftet är att studera försörjningssituationen. Det är bättre att i analysarbete arbetet med kategorin "utrikes födda", där ingen hänsyn tas till eventuella medborgarskapsbyten. I detta och följande kapitel jämförs utrikes födda personer med i Sverige födda.

Eftersom det är arbetsmarknadssituationen som fokuseras, begränsar vi populationen till personer i yrkesaktiv ålder, här kategorin 16–64 år. Populationen utrikes födda i yrkesaktiv ålder uppgick år 1990 till 615 000 personer (se nedan). Könsfördelningen i den studerande populationen är den jämnast tänkbara, 50 procent män och 50 procent kvinnor. År 1978 var populationen 470 000 personer, alltså har den ökat med 31 procent under analysperioden. Underlaget för analyserna är unika data. Från SCB:s Register över Totalbefolkningen (RTB) för år 1978 drogs en av tio utrikes födda och en av hundra bland dem som fötts i Sverige. Stickproven kompletterades med (även de 10-procentiga) stickprov bland dem som invandrat till Sverige åren 1979, 1980 osv. fram till och med 1990. Kompletterande uppgifter från RTB visade även vem som hade utvandrat år för år efter 1978 och vem som avlidit. På så sätt har vi fått fram ett stickprov som möjliggör generalisering till populationen utrikes födda boende i Sverige inte bara för 1978 utan även år för år fram till och med 1990. Stickprovet av svensk-

födda möjliggör generalisering till personer i yrkesaktiva åldrar.¹

I detta kapitel analyserar vi inkomster för populationen utrikes födda, och undergrupper av denna, i jämförelse med populationen svenskfödda. Jämförelserna görs över observationsperioden. Man bör vid tolkning av resultaten hålla i minnet att personer i de studerade populationerna har bytts ut. Människans åldrande leder till tillskott av nya generationer bland såväl de utrikes födda som de infödda, men också till avtappning genom att individer passerar 65-årsstrecket eller dör. Invandrapopulationen får stora tillskott genom ankomst av nya invandrare, och den avtappas genom återutvandring. Motsvarande flöden finns även för de svenskfödda, men är av mycket mindre kvantitativ betydelse. Många utrikes födda har blivit svenska medborgare.²

Det speciella med våra data är att uppgifterna från befolkningsregistret har kunnat länkas till inkomster från register grundade på skattetaxeringarna innan uppgifterna avidentifierats och gjorts tillgängliga för forskningsändamål. Av inkomstvariabler tillgängliga i dessa data koncentreras intresset här på "förvärvsinkomst". Denna är lika med summan av löneinkomster och inkomst av egenföretagande. Syftet är nämligen att fånga upp ersättningar för ansträngningar i arbetslivet, och därför tas offentliga transfereringar såsom pensioner och sjukersättningar inte med i den studerade variabeln. Dessa är värda en egen analys.

Förvärvsinkomst mäts i våra data för tidsperioden ett år. Sådan förvärvsinkomst är mycket starkt påverkad av hur mycket personen arbetar under året och under arbetsveckan. Vår centrala analysvariabel är därigenom i stor utsträckning en arbetstidsindikator. Förvärvsinkomstens storlek påverkas naturligtvis också av hur mycket personen förtjänar under en given tidsperiod. Men skillnader i genomsnittlig timlön mellan invandrarna och den inhemska befolkningen i Sverige är ganska små (Bantekas, 1992, Wadensjö, 1994).

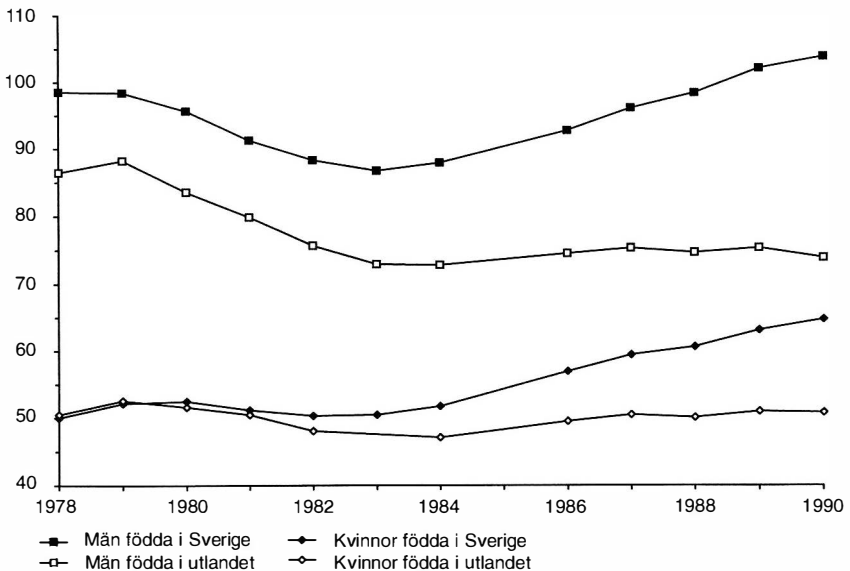
¹ Begränsningen är att vi inte har med uppgifter om personer födda i Sverige åren 1978–1990. Men dessa har ju ännu inte kommit in på arbetsmarknaden.

² Av dem i yrkesaktiv ålder år 1990 hade 51 procent blivit svenska medborgare.

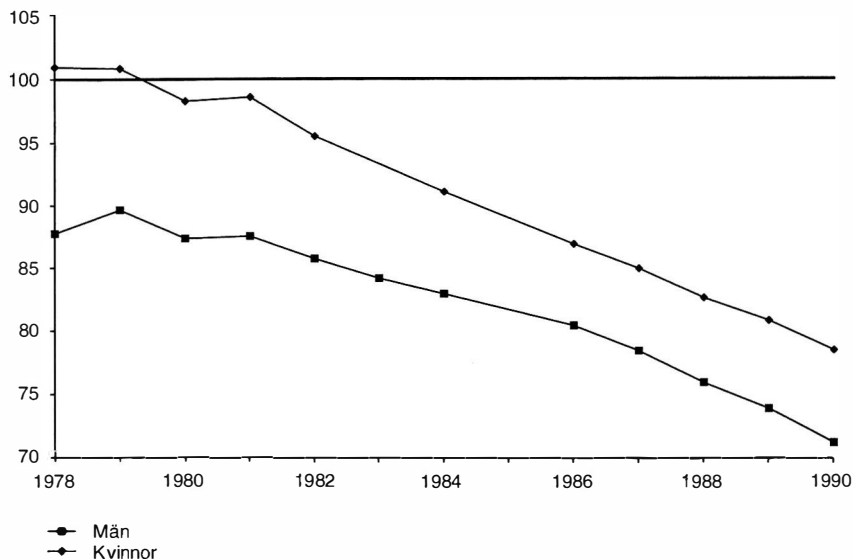
Utvecklingen

Medelvärden av förvärvsinkomster uttryckta i 1985 års penningvärde återges i figur 5.1 för populationen män födda i Sverige, män födda utomlands, kvinnor födda i Sverige och kvinnor födda utomlands. Man kan se att realinkomsterna för män födda i Sverige sjönk i början av 80-talet, för att sedan stiga. Denna utveckling kan föras tillbaka på konjunkturutvecklingen. I slutet av 80-talet hade svenska män kommit upp i en inkomstnivå som var högre än vid periodens början. Men ser man på inkomster för män födda i utlandet ligger den under de svenska männen inkomster, och avståndet har ökat. I slutet av analysperioden är medelvärdet för de utrikes födda männen faktiskt lägre än vid dess början. Under perioden har svenskfödda kvinnor haft en stark inkomstutveckling, detta säkert mycket beroende på ökad arbetstid. Inkomstutvecklingen för utrikes födda kvinnor har inte varit lika gynnsam.

Figur 5.1. Real förvärvsinkomst, tusen kronor i 1985 års priser.

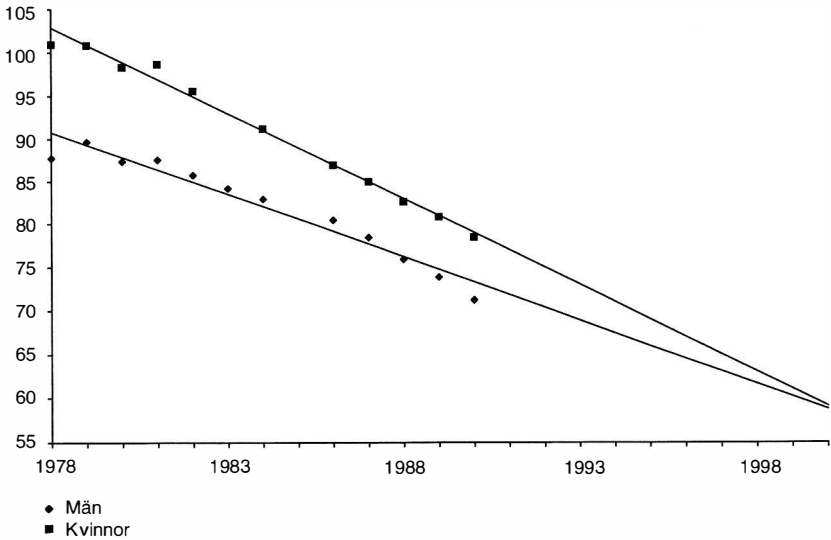
Figur 5.2. Invandrarers förvärvsinkomst i procent av svenskföddas.

Figur 5.2. relaterar inkomster för utrikes födda till dem för svenskfödda. Här framgår mycket tydligt en trendmässigt försämrad *relativ* inkomstsituation för utrikes födda av båda könen. Vid 80-talets ingång var förvärvsinkomsterna för utrikes födda kvinnor lika stora som för svenskfödda kvinnor, men vid decenniets slut är de bara ca 80 procent av den infödda referensgruppens. Förvärvsinkomsten för utrikes födda män låg redan vid 80-talets början under den för svenskfödda, och vid 90-talets början är den nere i bara 70 procent av den för infödda män.

Om invandrarnas relativa förvärvsinkomster fortsätter att försämrast under 1990-talet i samma takt som under det gångna decenniet, kommer de att vid ingången till nästa sekel vara mycket låga. I figur 5.3 har 80-talets trend dragits fram över det innevarande decenniet. Figuren visar att om förändringen fortsätter förtjänar invandrarkvinnor och invandarmän bara något över hälften så mycket som sina svenska jämförelsegrupper. Figuren skall ses som ett sätt att illustrera styrkan i invandrarnas försämrade arbetsmark-

Figur 5.3. Invandrades förvärvsinkomst fram till år 2000.

nadssituation, inte som en prognos. Härigenom bör det stå helt klart att enligt våra data framträder invandrarnas försämrade situation på arbetsmarknaden som mycket dramatisk, och därmed är dess orsaker väl värda att undersökas.

Man kan invända att resultaten av jämförelserna ovan inte är helt rättvisande. De har gjorts för stora kategorier, och samtidigt vet vi att invandrarna skiljer sig från den infödda befolkningen på olika sätt. Invandrarna har en annan ålderssammansättning och en annan geografisk fördelning än den infödda befolkningen. Vad händer om vi beaktar sådana skillnader vid inkomstjämförelser mellan utrikes födda och personer födda i Sverige?

Förhållandevis många invandrare bor i storstäderna, och där är förvärvsinkomsterna högre än i övriga områden. Detta betyder att, om jämförelsen mellan utrikes födda och infödda görs efter standardisering av bostadsort bör vi förvänta skillnader större än de uppmätta. Resultatet från en enkel simulering enligt vilken invandrarna fått samma fördelning på A-regioner som den infödda befolkningen återges för år 1990 i tabell 5.1. Siffrorna visar något större skillnad i rela-

Tabell 5.1. *Relativ förvärvsinkomst år 1990 för populationen utrikes födda i relation till svenskföddas utan och med standardisering (med svenskfödda) av ålderssammansättning och geografisk sammansättning. Procent.*

	Män	Kvinnor
Ostandardiserad	73,2	81,0
Standardiserad för		
– geografisk fördelning (A-region)	72,2	78,3
– åldersfördelning (ettårsklasser)	68,6	77,4

tivinkomst än för de ostandardiserade siffrorna, men differensen är liten. Större betydelse har ålderskillnader, se tabell 5.1. Utrikes födda är nämligen överrepresenterade i åldrar med höga förvärvsinkomster och beaktas detta sjunker t.ex. de invandrade männens relativinkomster från 73 procent till 69 procent av de svenskföddas.

Ursprungsdimensionen

Invandrarna till dagens Sverige har mycket skiftande ursprung. Hur skiljer sig den ekonomiska situationen åt beroende på varifrån man kommer? I vilken utsträckning kan förändringar i ursprung förklara invandrarnas under 80-talet försämrade arbetsmarknadssituation? Hur skall vi söka besvara frågorna.

Från ett mycket stort antal länder har invandrare kommit till dagens Sverige. Ländernas stora antal ställer till analysproblem, eftersom tabeller med många ursprung lätt blir svåröverblickbara. Därför kommer vi att arbeta med två indelningar av ursprung som har olika detaljeringsgrad. Enligt den första delas länderna i vår omvärld upp i sex grupper efter förmodad homogenitet. Grupperna kallar vi Norden, Västeuropa (som inkluderar Nordamerika, Australien och Nya Zeeland), Östeuropa, Sydeuropa, Mellanöstern (som in-

kluderar Nordafrika) och Övriga världen.³ Den mer detaljerade uppdelningen omfattar femton enskilda länder, vilka alla "sant" många invandrare till Sverige samt åtta ländergrupper med likartade länder i varje grupp.⁴

Grundläggande demografiska data för de sex kategorierna bildade efter ursprungsland återges i tabell 5.2. Den till antalet ojämförligt största kategorin är invandrarna från andra nordiska länder. Gruppen uppgick till något under 300 000 personer år 1978, en siffra som hade förändrats endast obetydligt år 1990. Övriga kategorier europeiska invandrare har ökat med tvåsiffriga procenttal under observationsperioden. De tre omfattar år 1990 drygt 60 000 personer vardera. Antalet personer i de två utomeuropeiska kategorierna har vuxit kraftigt. Vid ingången till 1990-talet fanns i Sverige 70 000 personer i yrkesaktiv ålder med ursprung i Mellanöstern och 80 000 i den landmässigt heterogena kategorin Övriga världen.

Medan könsfördelningen för hela populationen utrikes födda i yrkesaktiv ålder är helt jämn, finns betydande obalanser för några kategorier. Kvinnor är överrepresenterade bland invandrarna från Östeuropa. I gengäld är män överrepresenterade bland invandrarna från Mellanöstern och Sydeuropa.

³ Norden består i analyserna av Danmark, Finland och Norge. Till Västeuropa (inklusive liknande länder) har förts europeiska länder som inte ingår i Norden, Syd-europa eller Östeuropa. Till kategorin har även förts länderna Australien, Kanada, Nya Zeeland och USA. Östeuropa omfattar länderna Albanien, Bulgarien, Polen, Rumänien, Tjeckoslovakien, Ungern och Sovjetunionen. Till Sydeuropa har förts länderna Andorra, Grekland, Italien, f.d. Jugoslavien, Malta, Portugal, San Marino, Spanien och Vatikanstaten. Mellanöstern omfattar länderna Algeriet, Arabrepubliken Egypten, Djibouti, Förenade Arabemiraten, Iran, Irak, Jemen, Jordanien, Kuwait, Libanon, Libyen, Marocko, Oman, Qatar, Saudi-Arabien, Sydjemen, Syrien, Tunisien och Turkiet. Övriga världen omfattar länder i Mellan- och Sydamerika, Afrika söder om Sahara samt Asien öster om Iran.

⁴ Kategorin Östra Europa omfattar länderna Albanien, Bulgarien, Rumänien och Tjeckoslovakien. Kategorin Södra Europa består av länderna Andorra, Italien, Malta, Portugal, San Marino, Spanien och Vatikanstaten. Kategorin Mellanöstern omfattar länderna Algeriet, Arabrepubliken Egypten, Förenade Arabemiraten, Djibouti, Jemen, Jordanien, Kuwait, Libanon, Libyen, Marocko, Oman, Qatar, Saudi-Arabien, Sydjemen, Syrien och Tunisien. Kategorin Sub-Sahara är alla länder som inte ingår i Mellanöstern. Kategorin Latinamerika består av alla länder på de amerikanska kontinenterna utom Chile, Kanada och USA. Kanada, Australien och Nya Zeeland bildar tillsammans en särskilt kategori. Övriga Asien och Oceanien definieras som en restkategori. Ett mycket litet antal observationer utan noterat födelse-land har exkluderats från analysen.

Tabell 5.2. Demografiska data om invandrare i yrkesaktiva åldrar med olika ursprung.

Invandrare från	Antal 1978	Antal 1990	Absolut förändring 1978–1990	Relativ förändring 1978–1990 (procent)	Andel kvinnor 1990 (procent)	Median-ålder 1990 (år)	Andel naturaliserade 1990 (procent)	Andel invandrade efter 1975 (procent)
Norden	272 510	269 300	–3 210	–1,2	53,6	42	52,3	31,2
Västeuropa	59 590	66 520	6 930	11,6	46,7	44	51,1	38,2
Östeuropa	49 790	62 380	12 590	25,3	55,6	43	72,4	51,8
Sydeuropa	57 400	65 840	8 440	14,7	42,9	42	45,6	32,4
Mellanöstern	13 950	71 700	57 750	414,0	39,4	32	35,5	89,5
Övriga världen	17 400	79 490	62 090	356,8	49,3	32	50,9	81,5
Alla	470 640	615 230	144 590	30,7	49,7	40	51,4	47,5

Skillnader i invandringshistorier visar sig i tabell 5.2 som mycket varierande andelar av kategorierna som invandrat sedan mitten av 1970-talet fram till år 1990. Bara omkring en av tre invandrare från andra länder i Norden, Sydeuropa eller Västeuropa har anlänt under de senaste 15 åren. Detta kan jämföras med att hälften av invandrarna från Östeuropa kommit under samma period, och att över 80 procent av de utomeuropeiska invandrarna anlänt under perioden.⁵

Hur stora är de relativa förvärvsinkomsterna för personer av olika ursprung? Hur har relativinkomsterna förändrats över 1980-talet? Tabell 5.3 är framtagen för att på ett kompakt sätt besvara båda frågorna. Den visar resultat från regressionsanalyser, där den beroende variabeln är genomsnittet av relativinkomsten för män respektive kvinnor med viss bakgrund ett givet år (procent). Förklarande variabel är tiden som uttrycks i år, så att interceptet anger relativinkomsten vid periodens början. Koefficienten för trendvariabeln visar hur relativitetsinkomsten förändrats över den studerade perioden.

Flera intressanta observationer kan göras i tabell 5.3. När vi läser raden för intercepten framgår att relativinkomsterna skiljer sig kraftigt åt beroende på ursprung. Det finns exempel på invandrargrupper som hade förvärvsinkomster högre än svenskarnas vid analysperiodens början: män från Västeuropa och kvinnor från Östeuropa.⁶ Andra invandrargrupper hade relativinkomster av samma storlek som för de svenskfödda. Ytterligare andra invandrargrupper hade förvärvsinkomster mycket lägre än de för svenskfödda. Det är fråga om personer av båda könen med ursprung i Mellanöstern och Övriga världen, två kategorier vilka har expande-

⁵ Kategorier med många nyanlända har av naturliga skäl i regel låg medianålder. Det finns stora skillnader i naturaliseringsandelar mellan de sex kategorierna, något som delvis kan föras tillbaka på skillnader i hur länge personerna varit i Sverige. Bara en av tre invandrare från Mellanöstern hade blivit svensk medborgare, vilket kan jämföras med över 70 procent bland de östeuropeiska invandrarna. För given vistelsetid har fler personer från Östeuropa än från Norden blivit svenska medborgare.

⁶ Beräkningar vi gjort visar dock på att nästan allt av de högre inkomsterna bland kvinnor från Östeuropa kan föras tillbaka på skillnader i åldersammansättning, och att motsvarande för män från Västeuropa är en tredjedel.

Tabell 5.3. Förvärvsinkomster för utrikes födda från olika delar av världen i förhållande till svenskföddas (procent). Skattningar för medelvärden och perioden 1978–1990 (T-värde inom parentes).

	Intercept	Trend	R ² (justerat)
<i>Män födda i:</i>			
Norden	90,91 (182,90)	-0,39 (5,49)	0,708
Västeuropa	111,91 (101,67)	-1,24 (7,97)	0,839
Östeuropa	102,79 (193,42)	-1,48 (19,76)	0,970
Sydeuropa	78,88 (153,75)	-1,31 (18,13)	0,965
Mellanöstern	61,36 (72,19)	-1,94 (16,13)	0,956
Övriga världen	66,13 (71,99)	-0,63 (4,82)	0,649
Invandrade män	91,51 (191,92)	-1,36 (20,16)	0,971
<i>Kvinnor födda i:</i>			
Norden	102,40 (244,50)	-0,60 (10,12)	0,894
Västeuropa	103,88 (253,87)	-1,10 (19,01)	0,968
Östeuropa	110,51 (102,02)	-1,94 (12,63)	0,930
Sydeuropa	104,06 (95,68)	-3,53 (22,96)	0,978
Mellanöstern	63,11 (49,73)	-2,81 (15,65)	0,953
Övriga världen	73,99 (61,06)	-1,42 (8,29)	0,850
Invandrade kvinnor	102,82 (249,20)	-1,79 (30,62)	0,987

rat kraftigt antalsmässigt, se ovan. Till dem med låga förvärvsinkomster i jämförelse med ursprungsbefolkningen hör även män från Sydeuropa.

Tabell 5.4.a. Relativa befolkningsandelar och relativa inkomster för olika invandrargrupper 1978 och 1990, män.

Ursprungsland	Relativ- inkomst (procent av svenskföddas) 1978	Relativ- inkomst (procent av svenskföddas) 1990	Andel av invandrar- befolk- ningen 1978	Andel av invandrar- befolk- ningen 1990
<i>Norden</i>				
Danmark	100,8	88,4	8,5	5,9
Finland	87,8	83,3	39,3	29,3
Norge	106,4	86,9	5,6	5,2
<i>Västeuropa m.fl.</i>				
Tyskland	121,3	108,0	6,2	4,3
Västra Europa	112,8	90,4	4,9	5,1
USA	81,6	74,8	1,7	1,5
Kan. Aus. NZ	93,8	73,6	0,3	0,5
<i>Östeuropa</i>				
Polen	82,3	72,4	2,4	3,1
Ungern	97,5	87,4	2,8	2,2
Östeuropa	111,9	82,1	1,9	2,2
F.d. Sovjetunionen	112,9	103,3	3,6	1,5
<i>Sydeuropa</i>				
Grekland	68,0	47,9	3,5	2,8
F.d. Jugoslavien	80,2	64,8	7,7	6,7
Södra Europa	84,7	73,0	3,1	2,6
<i>Mellanöstern</i>				
Arabland	56,7	40,9	1,4	3,9
Irak*	44,8	40,1	0,1	1,5
Iran	45,3	37,2	0,4	5,4
Turkiet	63,6	39,1	1,9	3,3
<i>Övriga världen</i>				
Etiopien*	49,2	49,2	0,2	1,4
Sub-Sahara	64,9	62,7	0,8	1,5
Chile	46,1	61,0	0,6	3,3
Latinamerika	62,5	58,8	1,2	2,3
Asien och Oceanien	77,5	59,9	1,7	4,5
Totalt	91,2	73,2	100,0	100,0

* Bygger på färre än 50 observationer 1978.

Kapitel 5

Tabell 5.4.b. *Relativa befolkningsandelar och relativa inkomster för olika invandrargrupper 1978 och 1990, kvinnor.*

Ursprungsland	Relativ- inkomst (procent av svenskföddas) 1978	Relativ- inkomst (procent av svenskföddas) 1990	Andel av invandrar- befolk- ningen 1978	Andel av invandrar- befolk- ningen 1990
<i>Norden</i>				
Danmark	95,4	89,3	6,6	5,1
Finland	106,8	98,5	47,2	35,7
Norge	89,0	84,2	8,6	6,4
<i>Västeuropa m.fl.</i>				
Tyskland	109,8	96,8	6,9	5,0
Västra Europa	99,5	87,9	3,6	3,5
USA	103,3	83,8	1,3	1,2
Kan. Aus. NZ	81,6	59,9	0,3	0,4
<i>Östeuropa</i>				
Polen	96,0	80,3	3,6	5,7
Ungern	114,6	87,7	1,8	1,7
Östeuropa	114,7	86,9	1,5	2,0
F.d. Sovjetunionen	130,6	114,7	3,4	1,9
<i>Sydeuropa</i>				
Grekland	110,8	46,1	2,0	1,6
F.d. Jugoslavien	109,3	67,0	6,6	6,2
Södra Europa	98,8	71,2	1,6	1,4
<i>Mellanöstern</i>				
Arabland	59,8	34,5	0,5	2,3
Irak*	12,3	32,7	0,0	0,6
Iran*	78,1	34,1	0,1	3,4
Turkiet	67,5	34,6	1,4	2,9
<i>Övriga världen</i>				
Etiopien*	80,0	54,2	0,1	0,9
Sub-Sahara	84,2	56,2	0,4	1,1
Chile	69,4	58,3	0,5	3,2
Latinamerika	80,0	65,7	0,8	2,1
Asien och Oceanien	73,9	59,6	1,2	5,6
Totalt	103,4	81,1	100,0	100,0

* Bygger på färre än 50 observationer 1978.

Analysen visar att den starka nedgången av relativinkomster för utrikes födda beror på både förändrad ursprungssammansättning och försämrade relativinkomster för personer med givet ursprung. Men vilken av förändringarna har varit viktigast? För att besvara denna fråga har en enkel simulering gjorts, i vilken vi utnyttjat fördelningen av invandrarnas ursprung.

Tabell 5.4 visar relativinkomster för män (tabell 5.4. a) och kvinnor (tabell 5.4. b) av olika ursprung. När dessa kolumner läses bör man hålla i minnet att grupper med olika ursprung kan ha olika åldrar och olika kvalifikationer. Ändå är huvudintrycket att det råder mycket stora skillnader mellan grupperna, något som vi längre fram skall försöka belysa. Tabellen har även två kolumner som visar de olika ursprungsgruppernas bidrag till populationen utrikes födda vid analysperiodens början och dess slut.

Givet värdena i de olika kolumnerna går det att beräkna hur relativinkomsterna för utrikes födda män och utrikes födda kvinnor skulle ha varit om ursprungssammansättningen inte förändrats. Resultaten anger en nedgång av relativinkomsterna för utrikes födda män med 10,7 procentenheter, vilket skall jämföras med den verkliga minskningen om 18,0 procentenheter. Något mer än hälften av minskningen av relativinkomsterna kan alltså föras tillbaka på den förändrade ursprungssammansättningen. Beräkningarna för kvinnor ger väsentligen samma resultat.

Ursprungets egenskaper

De flesta utomnordiska invandrare som anlant till Sverige under senare år har kommit som flyktingar eller som anhöriga till flyktingar. Sådan invandring förekom även tidigare men i avsevärt mindre utsträckning.⁷ Det är ganska själv-

⁷ Enligt en sammanställning fick ca 24 000 vuxna personer uppehållstillstånd i Sverige som flyktingar och av liknande skäl under perioden 1950–1967. Motsvarande antal var åren 1968–77 ca 38 000, åren 1978–87 54 759 och åren 1988–93 82 193 (Statens invandrarverk, 1994).

klart att sådana personer som regel har en betydligt sämre situation på arbetsmarknaden i början av sin vistelse i det nya landet än andra invandrare. I vilken utsträckning kan det ökade inslaget av flyktingar och deras anhöriga i invandrarpopulationen förklara att invandrarna på den svenska arbetsmarknaden har fått en allt sämre ställning?

Dessvärre är möjligheterna att i statistiskt material skilja flyktingar med anhöriga från andra invandrare mycket begränsad. Vår angreppsmetod är att klassificera vissa ursprungsländer som "flyktingländer", något som gjorts utifrån uppgifter om hur många personer som beviljats uppehållstillstånd som flyktingar eller anhöriga. Med nödvändighet kan en sådan indelning bli missvisande i vissa enskilda fall.⁸

Tabell 5.5 visar data om populationerna invandrare från flyktingland och andra invandrare vid observationsperiodens början och slut. Under observationsperioden fördubblades antalet invandrare i förvärvsaktiv ålder från flyktingländer till ca 156 000 personer. Trots att invandrarna från flyktingländer i stor utsträckning är ganska nyanlända, är andelen naturaliserade lika stor som för andra invandrare.

Relativinkomsternas förändring över tiden för invandrare från flyktingländer och andra länder beskrivs med hjälp av skattade regressionsmodeller i tabell 5.6. Resultaten för män och kvinnor liknar varandra. Det är intressant se att resultaten anger att vid observationsperiodens början var relativinkomsterna för invandrare från flyktingländer respektive från andra länder mycket lika. Tidigare invandrare från flyktingländer hade alltså klarat sig ganska bra på den svenska arbetsmarknaden vid 70-talets slut. Med tiden har relativinkomsterna för invandrare från flyktingländer försämrats mycket kraftigt. Men lägg märke till att även relativinkomsterna för invandrare från andra länder har sjunkit, även om takten varit betydligt långsammare.

⁸ Som "flyktingland" klassificerades invandrare från Grekland, Polen, Ungern, Östra Europa, Sub-Sahara, Etiopien, Chile, Irak, Iran, Turkiet, Sovjetunionen.

Tabell 5.5. Demografiska data om invandrare i yrkesaktiva åldrar från flyktingländer och andra länder.

Invandrare från	Antal 1978	Antal 1990	Absolut förändring 1978–1990	Relativ förändring 1978–1990 (procent)	Andel kvinnor 1990 (procent)	Median-ålder 1990 (år)	Andel naturaliserade 1990 (procent)	Andel invandrade efter 1975 (procent)
Flyktingland	75 260	155 510	80 250	106,6	47,0	36	50,2	70,8
Annat land	395 380	459 720	64 340	16,3	50,6	41	51,8	39,6
Alla	470 640	615 230	144 590	30,7	49,7	40	51,4	47,5

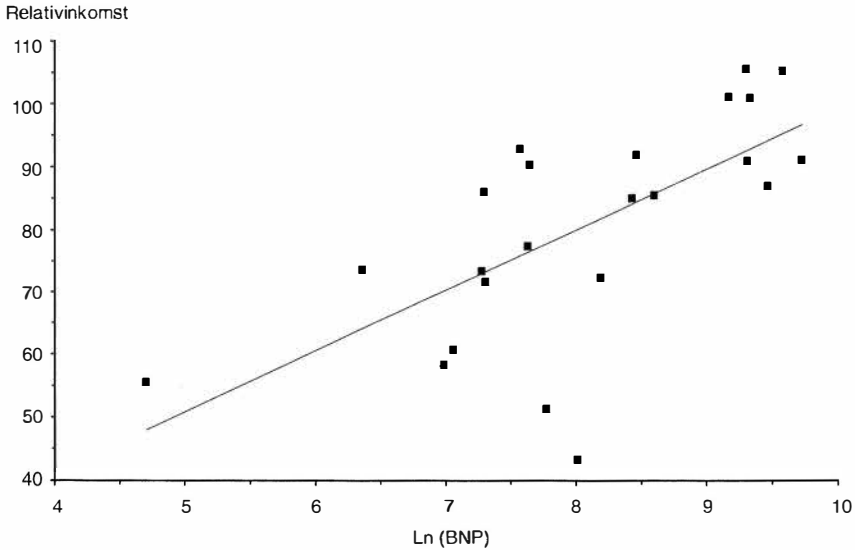
Tabell 5.6. *Förvärvsinkomster för utrikes födda från flyktingländer i förhållande till svenskföddas (procent). Skattningar för medelvärden och perioden 1978–1990 (T-värde inom parentes).*

	Intercept	Trend	R ² (justerat)
<i>Män födda i</i>			
Flyktingland	88,33 (194,87)	-2,54 (39,56)	0,992
Annat land	91,72 (190,57)	-0,91 (13,40)	0,937
Invandrade män	91,51 (191,92)	-1,36 (20,16)	0,971
<i>Kvinnor födda i</i>			
Flyktingland	103,96 (137,18)	-3,40 (31,75)	0,988
Annat land	102,20 (241,27)	-1,33 (22,19)	0,976
Invandrade kvinnor	102,82 (249,20)	-1,79 (30,62)	0,987

Enligt analysen ovan är förklaringen till invandrarnas försämrade relativinkomster inte primärt att det kommit fler invandrare från flyktingländer. I stället är skälen att invandrare oberoende av om de kommit från flyktingländer eller inte, fått en allt sämre ställning på den svenska arbetsmarknaden. Men vi ser också att försämringen gått snabbast för invandrare från flyktingländer.

Relativinkomsterna varierar alltså mycket med ursprung. Bakom detta kan ligga skillnader i ålder och i hur länge man vistats i Sverige. Även om invandringsströmmarna kan vara selekterade, är det naturligt att tänka sig att det finns ett positivt samband mellan ursprungslandets utvecklingsnivå och invandrarens ekonomiska situation i Sverige. Man kan förvänta att personer som kommer från högt industrialiserade länder har större humankapital än de som kommer från utvecklingsländer. Och till detta kommer att det bör vara lättare att överföra yrkeskunskaper från ett högindustrialiserat land än från ett mindre industrialiserat land.

Figur 5.4. Samband mellan (logaritmen av) BNP i födelse-landet och relativinkomst för män i Sverige.

Hur väl stämmer vårt förmodande? Vi relaterar relativ förvärvsinkomst i Sverige år 1990 för män respektive kvinnor till logaritmen av BNP per capita (år 1985). Figur 5.4 visar resultaten för män. Resultaten för kvinnor är snarlika. Som förmodat finns en positiv relation mellan ursprungslandets BNP per capita och relativinkomsten för invandrare till Sverige.⁹ I allmänhet gäller alltså att ju högre BNP per capita i ursprungslandet, desto högre är relativinkomsten för invandraren i Sverige. Så är fallet trots att vi i analysen inte tagit hänsyn till skillnader i ålder och vistelsetid mellan invandrargrupperna.¹⁰

⁹ Den skattade ekvationen för relativinkomst (mätt som procent) är:

$$2,73 + 9,70 \ln (\text{BNP/Capita})$$

$$(0,12) \quad (4,13)$$

Där t-värdena återges inom parentes. BNP/Capita år 1985 mäts i USDollar:

$$R^2 = 0,43$$

¹⁰ De viktigaste undantagen härifrån är invandrare från Iran och Irak som har betydligt lägre relativinkomster än vad man skulle förmoda utifrån enbart uppgifter om BNP per capita i dessa länder.

Möjliga felkällor

Siffrorna ovan frammanar en bild av starka försämringar i invandrarnas försörjning. Men kan intrycket vara ett sken, som beror på brister i möjligheterna att kvantifiera? Låt oss diskutera några tänkbara felkällor i syfte att klarlägga deras betydelse.

Förvärvsinkomsterna kan vara större än vad som uttrycks i våra data. Våra uppgifter har skattetaxeringarna som grund och sådana data kan underskatta den verkliga inkomsten av olika skäl. Ett är att företagarincome generellt är svåra att rättvisande fånga på grund av sin karaktär. Man kan hävda att många personer med företagarincome har en högre levnadsnivå än vad deras förvärvsinkomst anger.

Hur vanligt är det att invandrare har företagarincome som huvudsaklig inkomstkälla? Tabell 5.7 visar att företagarincome som huvudkälla för försörjningen är betydligt vanligare bland män än bland kvinnor. Bland svenskar har en allt mindre andel kommit att ha företagarincome som huvudinkomstkälla, vilket säkert speglar jordbrukets krympning under analysperioden. Vid 90-talets ingång är det lika vanligt bland invandrare som bland svenskar att ha företagarincome som huvudinkomst. Men tabellen visar också på betydande skillnader mellan ursprungsgrupper. Ganska få manliga invandrare från Norden och övriga världen har företagarincome som huvudinkomstkälla, men andelen bland män från Mellanöstern är vid observationsperiodens slut ganska stor.

Underrapportering av inkomster från den formella ekonomin är ett annat skäl till att våra siffror kan vara missvisande. Generellt finns det av naturliga skäl svårigheter ha en välgrundad uppfattning om denna felkällas betydelse. Men det till trots finns ändå flera studier där man sökt belysa storleken av den "svarta" ekonomin i vårt land. Dock har vi i dessa inte kunna finna något som belyser om underrapportering är av större betydelse för invandrare än för infödda, helt enkelt därför att frågan inte verkar ha ställts.

Hittills diskuterade faktorer kan inte välmotiverat få oss att förmoda att siffrorna är missvisande. Dock finns en vik-

Tabell 5.7. Andel invandrare i förvärsaktiv ålder med företagariinkomster 1978 och 1990.

	Huvudsakligen företagarinkomst		Viss del företagarinkomst	
	1978	1990	1978	1990
<i>Män födda i</i>				
Norden	3,8	3,8	4,8	5,7
Västeuropa	6,3	5,4	9,1	8,7
Östeuropa	4,8	5,4	7,1	8,2
Sydeuropa	3,9	6,1	5,6	8,9
Mellanöstern	4,2	8,0	5,4	9,9
Övriga världen	2,1	2,3	3,2	3,9
Ej Flyktingland	4,2	4,5	5,6	6,7
Flyktingland	4,3	5,6	6,2	8,0
Invandrade män	4,2	4,8	5,7	7,0
Män födda i Sverige	7,2	4,5	11,0	8,9
<i>Kvinnor födda i</i>				
Norden	1,9	1,7	2,7	3,2
Västeuropa	2,9	0,0	4,3	4,4
Östeuropa	1,9	2,7	2,7	4,2
Sydeuropa	1,0	2,7	1,3	3,9
Mellanöstern	0,8	1,7	0,8	2,5
Övriga världen	1,2	0,6	1,9	1,4
Ej flyktingland	2,0	1,8	2,7	3,2
Flyktingland	1,6	2,0	2,2	3,1
Invandrade kvinnor	1,9	1,9	2,7	3,2
Kvinnor födda i Sverige	3,2	2,1	5,1	5,2

tig felkälla i brister i befolkningsstatistiken. Enligt beräkningar utförda vid Statistiska Centralbyrån verkar det som om uppskattningsvis 10 procent av de utomnordiska invandrarna, som enligt folkbokföringen vistas i landet, inte längre finns här, se även Ekberg (1995). Om detta stämmer ger våra siffror, som ju bygger på medelvärden, en alltför mörk bild av

dessas invandrades ekonomiska situation vid given jämförelsetidpunkt.

En överskattning av befolkningsregistret om 10 procent har emellertid inte så dramatisk betydelse. För att ta ett exempel: Tabell 5.4 rapporterar en relativinkomst för grekiskfödda män år 1990 om bara 48 procent av den för svenskfödda. Om övertäckningen i befolkningsregistret är 10 procent är den verkliga relativinkomsten för grekiskfödda män 53 procent. En övertäckning av den storlek som här diskuteras förändrar inte nämnvärt bilden av en låg relativinkomst hos många invandrarkategorier.

Kan övertäckning förklara att invandrarnas relativinkomster förändrats negativt över tiden? Om detta skall gälla, fordras att övertäckningen har ökat. Det är svårt att ha en välgrundad uppfattning om huruvida detta varit fallet, men ståndpunkten är inte orimlig. Låt oss göra en överslagsberäkning för att se vad det maximalt kan innebära. Antag (vilket är extremt) att hela övertäckningen har uppstått under observationsperioden, så att beräkningarna av inkomstnivåerna vid analysperiodens början är helt utan dessa fel. Om det enda som inträffar under observationsperioden är ökad övertäckning, skulle invandrargruppernas relativinkomster ha sjunkit med ca 1 procentenhet per år. Men som vi sett i tabell 5.3 skattades den trendmässiga försämringen i relativinkomster för de flesta utomnordiska grupper till mer än 1 procentenhet per år. En snabbt ökande undertäckning i befolkningsregistren kan alltså inte självständigt vara skälet till att vi fått fram siffror som visar fallande relativinkomster för invandrare. Inte desto mindre är det tänkbart att brister i folkbokföringen lett till att vi rapporterat en alltför mörk bild av hur de utomnordiska invandrarnas arbetsmarknads-situation utvecklats.

Sammanfattningsvis kan de uppgifter som vi presenterat ovan vara behäftade med fel. Dock, det verkar inte rimligt att hävda att felet är av den art att huvuddragen i den bild vi redovisat inte stämmer.

Slutsatser

Den analysvariabel vi koncentrerat oss på i detta kapitel har varit förvärvsinkomster, vars storlek i stor utsträckning beror på om man förvärvsarbetar och i så fall hur mycket. Analyserna ger en bild av invandrarnas förändrade situation på arbetsmarknaden som är djupt oroande. Den indikerar att invandrarnas situation på den svenska arbetsmarknaden har försämrats sedan slutet av 1970-talet.

Siffermaterialet anger att levnadsstandarden för invandrare och infödda håller på att glida isär. Visserligen jämnar överföringar från offentlig sektor ut inkomstklyftor som uppstår på arbetsmarknaden, eftersom invandrare i förvärvsaktiva åldrar i genomsnitt mottar mer förtidspension, sjukpenning och arbetslöshetsersättning och de betalar mindre i inkomstskatt. En sådan omfördelning kan emellertid inte till fullo motverka effekten av invandrarnas försämrade situation på arbetsmarknaden.

Också i den infödda befolkningens perspektiv är utvecklingen mindre tilltalande. Invandrare i yrkesaktiva åldrar ger numera ett avsevärt mindre tillskott till den offentliga budgeten än tidigare.

Våra resultat visar på stora skillnader i arbetsmarknads-situationen mellan invandrare av olika ursprung. Personer från länder som utvecklingsmässigt och kulturellt inte skiljer sig mycket från Sverige har i regel en situation på arbetsmarknaden som inte avviker nämnvärt från den infödda befolkningens. Annorlunda är det för dem som kommer från utvecklingsländer, och i viss utsträckning även för dem som kommit från Sydeuropa. Information om storleken av BNP per capita i ursprungslandet förutsäger ganska väl hur hög arbetsinkomst en invandrargrupp får i Sverige.

Invandrarnas försämrade relativa situation på den svenska arbetsmarknaden kan till något mer än hälften föras tillbaka på att invandrapopulationen fått en annan sammansättning. Numera finns här många fler personer än tidigare från länder vilkas utvandrare generellt klarar sig dåligt på den svenska arbetsmarknaden.

Det är sant att flyktinginvandringen har ökat kraftigt un-

der senare år. Men ändå är det i viss mening felaktigt att säga att invandrapopulationens försämrade relativa situation på den svenska arbetsmarknaden är betingad av flyktingarnas ökande antal. Även tidigare har flyktingar kommit till vårt land och deras position på arbetsmarknaden har inte avvikit från andra invandrares. Det är personer som kommer från de nya flyktingländerna som klarar sig sämre på den svenska arbetsmarknaden.

---

6. *Ett longitudinellt betraktelsesätt*

I kapitlen 3 och 5 beskrevs hur invandrarnas situation på den svenska arbetsmarknaden långsiktigt försämrats. Bakom detta kan ligga olika anledningar. En är att nyanlända invandrare fått allt svårare att komma in i det svenska arbetslivet. Medelålders och äldre invandrare kan också ha lämnat arbetskraften som förtidspensionärer. Invandrarnas försämrade situation på arbetsmarknaden kan alltså lokaliseras till de nya invandrarna eller till dem som redan varit här en avsevärd period. Med tanke på den kraftigt försämrade situationen är det rimligt att förvänta att båda processerna bidragit till utvecklingen. Detta kapitel ägnas åt att beskriva förvärvsinkomster under de första åren i det nya landet med hjälp av longitudinella data, dvs. vissa grupper har följts under en längre tid.

Hur har invandrarnas relativinkomster utvecklats med ökad vistelse i Sverige? Vår analys anknyter till litteraturen om inkomstassimilering som diskuterades i kapitel 4, där ju sambandet mellan antal år i det nya landet och arbetsmarknadssituationen fokuserades. Flera skäl talade för att invandrarnas situation i det nya landet förbättrades med ökad vistelsetid. Hur ser processen ut för dem som anlänt till Sverige under senare år? Har processen förändrats, så att det har blivit allt svårare för nyanlända att göra sig gällande i det svenska arbetslivet?

Tidigare har det inte gjorts någon studie av hur invandra-re som anlänt till Sverige under 80-talet fasats in på arbetsmarknaden. De tabeller och figurer som presenteras i det föl-

jande skall ses som ett första steg mot ökad förståelse. De visar förvärvsinkomsterna bland invandrare jämfört med dem för genomsnittet av ursprungsbefolkningen (under samma år) och hur de förändrats med vistelsetiden.¹

Tidigare studier av inkomstassimilering av invandrare har fokuserats på dem som invandrat i vuxen ålder. Men många personer reser över en landgräns för stadigvarande bosättning när de är barn eller ungdomar. Det är av stort allmänintresse att visa hur det går för sådana personer längre fram i yrkeslivet och därför skärskådar vi den gruppen. Hur höga är de unga invandrarnas förvärvsinkomster i förhållande till dem för födda? Finns det något samband mellan den ålder då en person anlät till det nya landet och förvärvsinkomsten som vuxen? De nya resultaten från analysen försöker besvara dessa frågor.

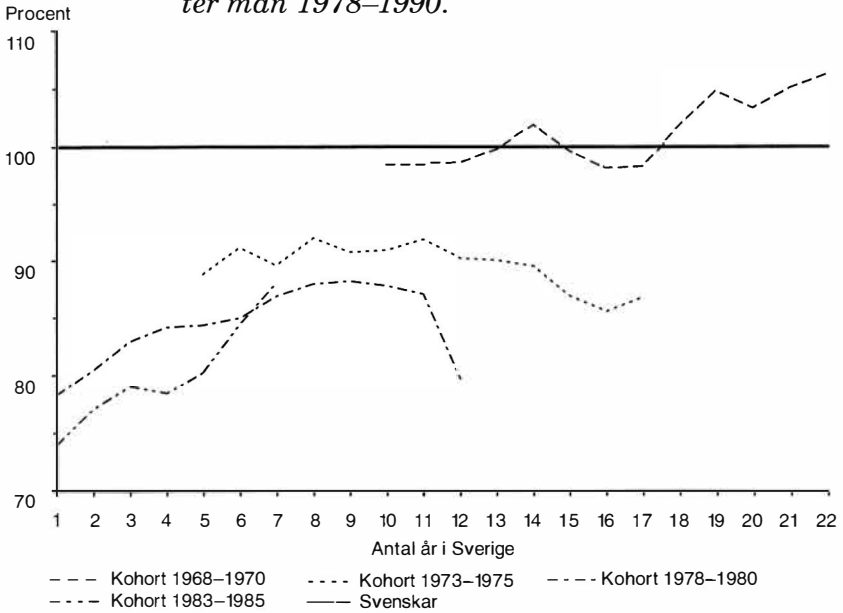
Infasningsmönstret

Hur ser sambandet mellan vistelsetid i Sverige och relativ förvärvsinkomst ut? Svar ges i figur 6.1 a och b, som visar situationen för personer som anlät hit åren 1968–70, 1973–75, 1978–80 och 1983–85. Tabellen 6.1 återger relativinkomsternas storlek för dessa invandrarkohorter efter ett, fem, tio, femton och tjugo år.

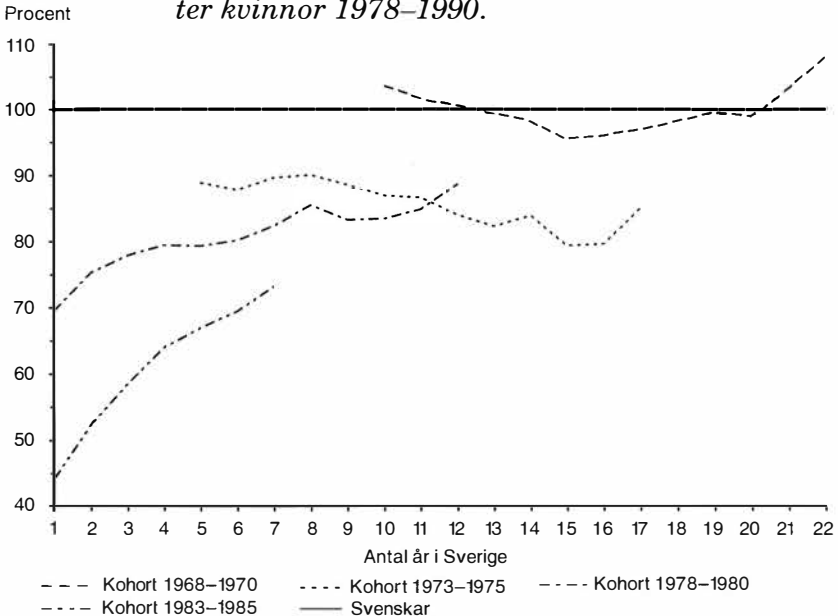
Figuren och tabellen visar som väntat att relativinkomsterna ökar under de första åren i det nya landet. Exempel: Män som anlände åren 1978 till 1980 hade ett år efter ankomsten en inkomst om 78 procent av den för svenskfödda män. Efter fem års vistelse i det nya landet hade relativinkomsten ökat till 84 procent, och efter tio års vistelse till 88 procent. Mönstret för kvinnor som anlände under samma pe-

¹ Men ursprungsbefolkningen och de invandrade kan skilja sig åt på många sätt. Det handlar om ålder, bostadsort, utbildning, yrke och civilstånd för att ta några exempel. Eftersom inga försök görs här att ta hänsyn till sådana egenskaper är vår analys ofullständig. Liksom i föregående kapitel gäller analysen personer i förvärvsaktiv ålder. Uppgifterna har tagits fram med hjälp av de data som presenterades i föregående kapitel. I SCB:s register är invandringsåret känt för dem som anlät 1968 och senare. Vi kan alltså bara studera dem som kommit hit sedan 1968.

Figur 6.1.a. Relativ arbetsinkomst för olika invandrarkohorter män 1978–1990.

Figur 6.1.b. Relativ arbetsinkomst för olika invandrarkohorter kvinnor 1978–1990.

Tabell 6.1. *Relativinkomster efter 1, 5, 10, 15 och 20 års vistelse i Sverige bland invandrare som anlänt vid olika tillfällen.*

Vistelsetid i Sverige	Anlände 1968–1970	Anlände 1973–1975	Anlände 1978–1980	Anlände 1983–1985
	<i>Män</i>			
1			78	74
5		88	84	80
10	98	91	88	
15	100	87		
20	103			
	<i>Kvinnor</i>			
1			70	44
5		89	79	67
10	104	87	84	
15	95	79		
20	99			

riod är snarlikt. Året efter invandringen är relativinkomsten 70 procent, efter fem års vistelse 79 procent och efter tio år är relativinkomsten uppe i 84 procent.

Men när vistelsetiden är över om tio år saknas ett entydigt mönster för relativinkomsternas utveckling. Det finns exempel på att relativinkomsterna stiger med ökad vistelsetid, men även på att de sjunker. Hur kan det senare förstås? En tänkbar mekanism är förändringar i arbetskraftsdeltagandet. Som regel ökar arbetskraftsdeltagandet under de första åren i det nya landet. Men det är möjligt att en ökande andel invandrare efter något decennium i det nya landet försvinner ur arbetskraften.²

Ett huvudintryck av figuren och tabellen är att infasningen har gått allt sämre för senare anlända invandrare. Även detta kan belysas med ett exempel. Efter fem år i Sverige hade 1973–75 års invandrare relativinkomster som uppgick

² Ett sådant mönster har belagts bland invandrare till Nederländerna för mitten av 1980-talet, se Kee (1994).

till 88 procent av dem för svenskfödda. Men efter lika lång vistelse i landet var 1978–80 års invandrades relativinkomster 4 procentenheter lägre, och motsvarande för 1983–85 års invandrare var ytterligare 4 procentenheter lägre.

Nedgången i relativinkomst är tydligast bland kvinnorna. Exemplet med relativinkomster efter fem års vistelse i det nya landet visar en minskning med 10 procentenheter mellan 1973–75 års invandrarkohort och 1978–80 års invandrarkohort. För 1983–85 års kvinnliga invandrarkohort hade relativinkomsterna sjunkit med ytterligare 12 procentenheter.

Att relativinkomsterna för personer med given vistelsetid har minskat kraftigare bland kvinnor än bland män framgår även av resultat från regressionsanalyser som vi genomfört (men av utrymmesskäl redovisas dessa inte här). Dessa grundas på alla invandrarkohorter som kunnat följas upp till och med 15 års vistelse i Sverige. Relativinkomster observerade varje år, 1978, 1979 osv. fram till 1990, för personer som varit här ett givet antal år (medelvärden) skattades som en funktion av tiden (1979, ..., 1990). För givet antal år i Sverige har invandrarkvinnornas relativinkomster årligen minskat med mellan 2 och 3 procentenheter. Så höga tal redovisas bland män endast för dem som varit här mer än ett decennium. Enligt skattningarna förändrades relativinkomsterna för män med en vistelsetid om högst nio år mindre än 1 procentenhet per år.³

Analysen pekar alltså på att infasningen i arbetslivet har gått allt sämre för de nya invandrarkohorternas kvinnor. Försämringen är inte lika tydlig för invandarmännen. Att infasningen i det svenska arbetslivet har kommit att gå allt sämre för nyanlända reser frågor om orsaken. Skäl kan sökas i förändringar av hur arbetslivet tar emot personer från andra länder, men också i förändringar bland dem som kommit hit. En enskild aspekt på det senare är invandrarnas ursprung, och vi riktar i nästa avsnitt vårt intresse mot detta.

³ Det är till och med så att för vistelsetider om mellan fem och åtta år har de skattade koefficienterna en signifikansnivå lägre än den konventionella.

Ursprungsdimensionen

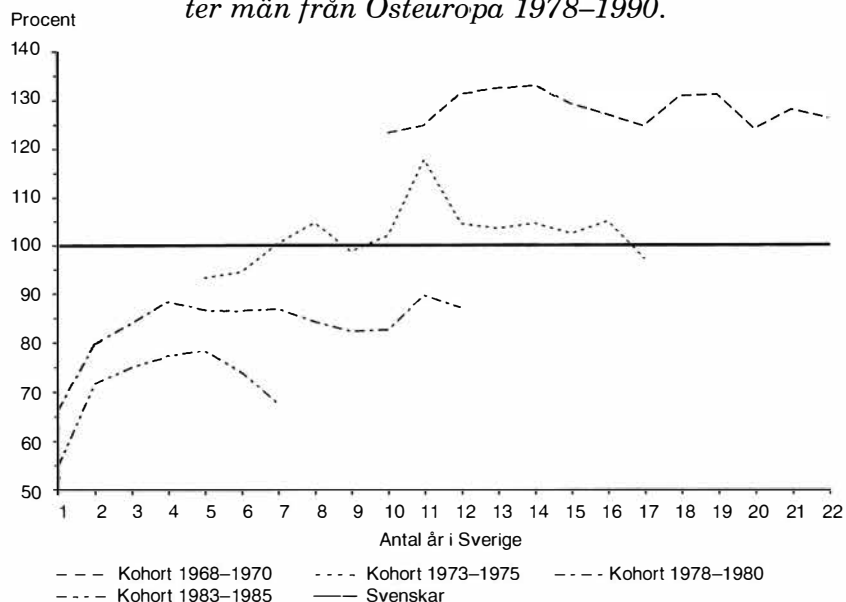
Låt oss se på hur personer av olika ursprung har infasats i det svenska arbetslivet med huvudsyfte att ta reda på om det blivit svårare att etablera sig här.⁴ Personer som kommit från Norden och Västeuropa (inklusive liknande länder) har börjat sin vistelse i Sverige med inkomster som varit ganska lika svenskarnas och deras relativinkomst har endast långsamt ökat med vistelsetiden. Undantaget är kvinnor från Västeuropa som startat med ganska låga inkomster, men som sedan avancerat snabbt. Vårt sifferunderlag visar tydligt att senare invandrade kvinnor från Norden har assimilerats långsammare än tidigare i det svenska arbetslivet. Motsvarande kan inte beläggas för män med samma ursprung, och förändringen för personer av båda könen med ursprung i Västeuropa (inklusive liknande länder) är inte särskilt tydlig.

Östeuropeiska invandrare av båda könen har som nyanlända börjat med ganska låga inkomster. Men kohorter som varit här länge har kommit upp i höga inkomster, anmärkningsvärda eftersom de klart överstiger dem för den infödda befolkningen. Figur 6.2 a och b (liksom resultaten av regressionsanalyserna) visar att det gått allt sämre i det svenska arbetslivet för sådana invandrare. Exempel: Tio år efter invandringen hade östeuropeiska kvinnor anlända 1968–70 förvärvsinkomster som *översteg* dem för infödda kvinnor med 23 procent. Men de som anlände ett decennium senare hade efter lika lång Sverigeerfarenhet förvärvsinkomster som *understeg* de svenskföddas med 17 procent.

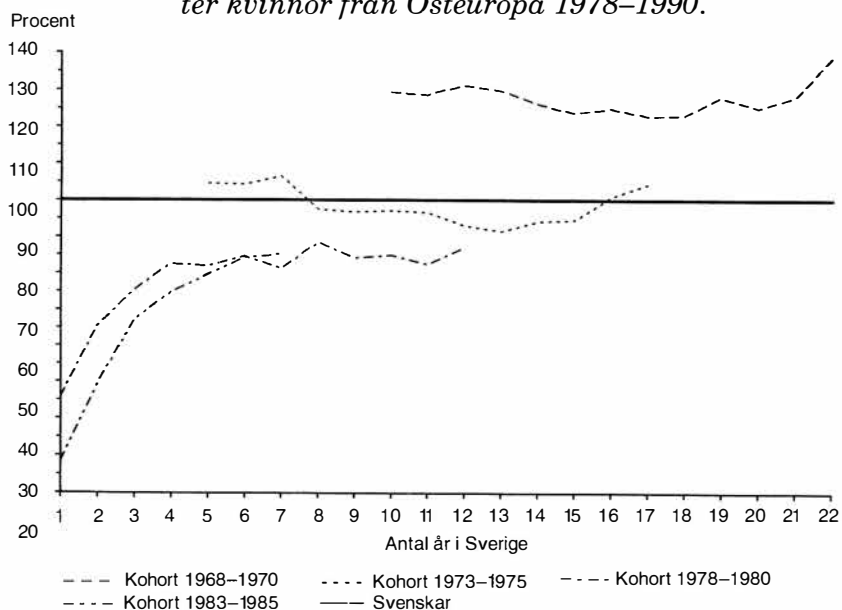
Inkomsterna efter ankomst för manliga invandrare från Sydeuropa har börjat på en ganska låg nivå. Även om de har ökat med vistelsetiden, har de inte kommit ikapp de inföddas. Efter omkring ett decenniums vistelse i Sverige tenderar relativinkomsterna att sjunka. Bakom detta torde ligga att en ökande andel av gruppen har lämnat arbetslivet genom t.ex. förtidspensionering (se kapitel 7). Det finns dock inga

⁴ Det senare undersöks genom att vi skattar regressionsmodeller där relativinkomst givet antal år i Sverige (medelvärden) är den beroende variabeln. Oberoende variabler är tiden (1978, 1979, ..., 1990). Av utrymmesskal redovisas inte skattningsresultaten.

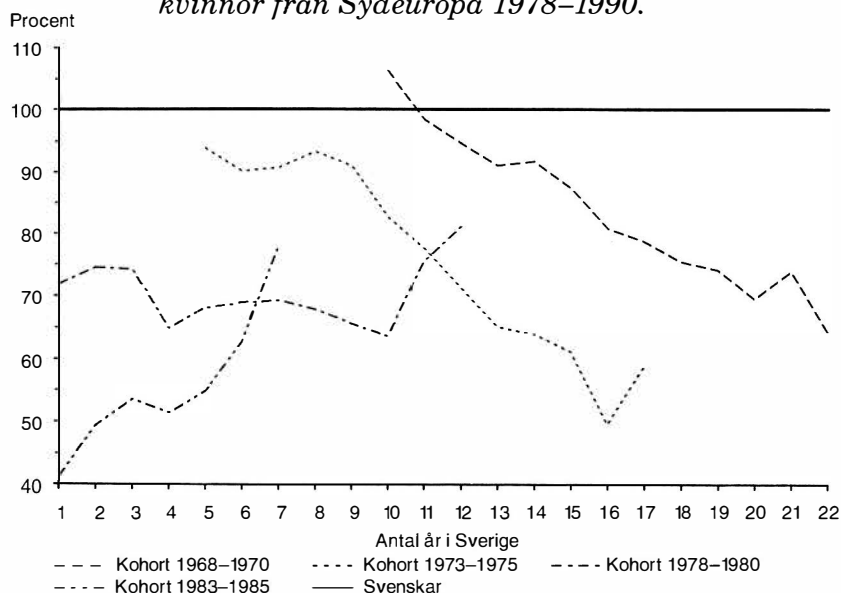
Figur 6.2.a. Relativ arbetsinkomst för olika invandrarkohorter män från Östeuropa 1978–1990.

Figur 6.2.b. Relativ arbetsinkomst för olika invandrarkohorter kvinnor från Östeuropa 1978–1990.

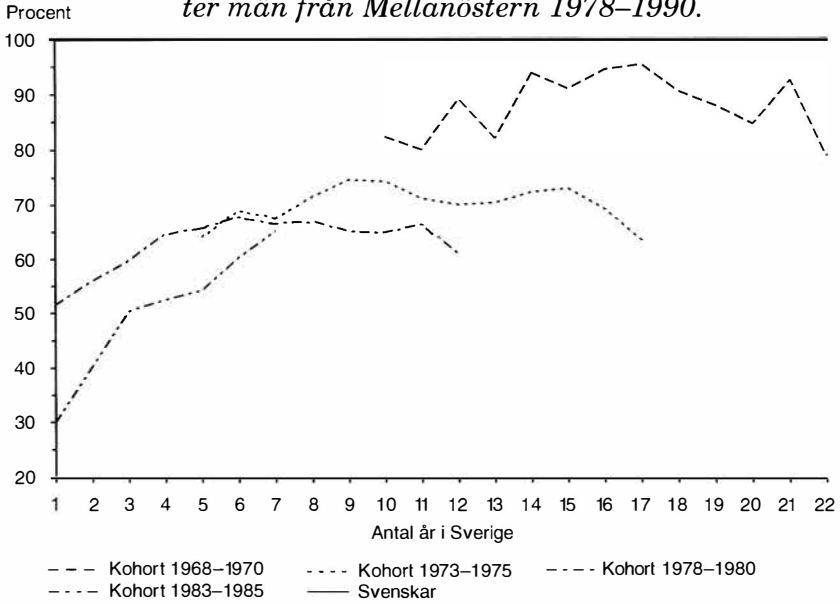
Figur 6.3. Relativ arbetsinkomst för olika invandrarkohorter kvinnor från Sydeuropa 1978–1990.

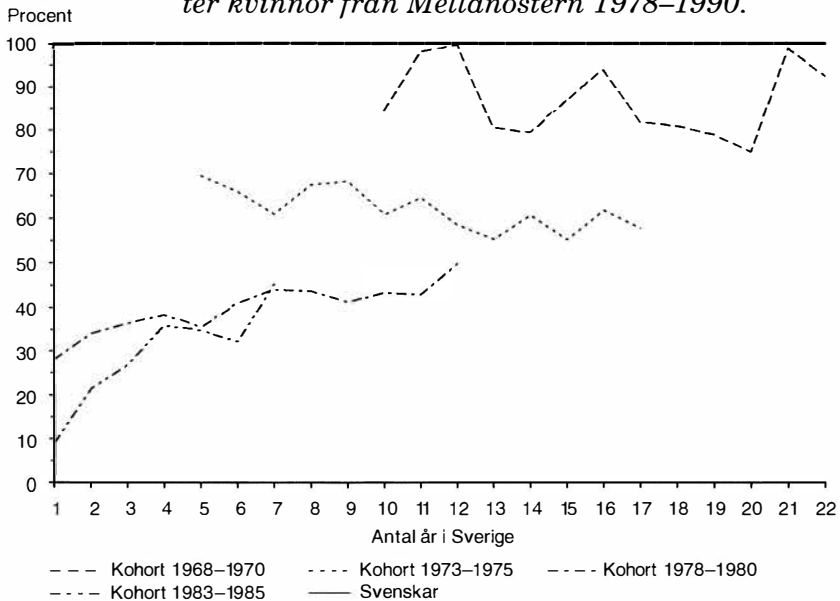
starka indikatorer på att det blivit svårare för män från Sydeuropa att fasas in på en svenska arbetsmarknaden.

Relativinkomster för invandrarkohorter kvinnor från Sydeuropa uppvisar ett mycket särpräglat mönster. De tidiga invandrarkohorterna startar vid observationsperiodens början med inkomster som är ungefär lika stora som ursprungsbefolkningens. Men med ökande vistelsetid har relativinkomsterna *sjunkit* kraftigt, se figur 6.3. Följande exempel visar utvecklingens dramatik: 1968–70 års invandrarkohort hade efter tio år i Sverige en förvärvsinkomst som översteg den för infödda kvinnor med 6 procent. Efter 20 år i landet understeg invandrarkvinnornas förvärvsinkomst den för infödda med 30 procent. En så kraftig försämring kan rimligen bara ha kommit till stånd genom att allt större delar av gruppen försvunnit helt från arbetslivet, främst genom förtidspensionering. Sifferunderlaget visar också entydigt att senare invandrarkohorter kvinnor från Sydeuropa har kommit att fasas in allt sämre på den svenska arbetsmarknaden.

Figur 6.4.a. Relativ arbetsinkomst för olika invandrarkohorter män från Mellanöstern 1978–1990.

Figur 6.4.b. Relativ arbetsinkomst för olika invandrarkohorter kvinnor från Mellanöstern 1978–1990.

De allra flesta invandrare från Mellanöstern har kommit hit under senare år. Figur 6.4 visar att inkomstsituationen har förbättrats något under de allra första årens vistelse i Sverige. Huvudintrycket är att situationen för nytillkommande invandrarkohorter blivit allt sämre. Ett exempel visar detta: Efter tio år i Sverige understeg förvärvsinkomsterna för män från Mellanöstern av 1968–70 års invandrarkohort dem för infödda med 17 procent. Men för dem som varit här lika länge och som anlänt ett decennium senare är skillnaden uppe i 35 procent. Försämringen har varit kraftigare bland kvinnor än bland män. Kvinnor från Mellanöstern som anlänt under 80-talet har uppseendeväckande låga förvärvsinkomster. Efter tio års vistelse i Sverige hade 1978–80 års invandrarkohort kommit upp i förvärvsinkomster som inte var högre än 43 procent av infödda kvinnors.⁵

Till slut har vi den heterogena kategorin invandrare från övriga världen. Situationen för dessa liknar till viss del den för invandrare från Mellanöstern. Från en synnerligen låg nivå strax efter ankomsten ökar relativinkomsten klart under de första årens vistelse. Och det finns tecken (dock inte helt tydliga) på att senare kohorter fasats in sämre än tidigare anlända.

Analysen av infasningsprocessen efter ursprung har gett flera insikter.

- För flera grupper verkar det *inte* ha blivit svårare att ta sig in i det svenska arbetslivet. Det handlar om män som invandrat från de delar av världen som under tidigare skeden sänt många migranter hit, dvs. om invandrare från Norden och Västeuropa (och liknande länder) och om kvinnor invandrade från Västeuropa (och liknande länder).
- Den tydligaste försämringen av infasningen på arbetsmarknaden gäller personer av båda könen från Östeuropa och Mellanöstern samt för kvinnor från Sydeuropa. Försämringen för dem från Östeuropa skall ses i samband

⁵ Detta kan jämföras med att lika länge efter invandringen hade 1968–70 års invandrarkohort kvinnor från Mellanöstern kommit upp i inkomster som var 83 procent av dem för infödda.

med att tidigare anlända invandrare med sådant ursprung nått anmärkningsvärt höga förvärvsinkomster i Sverige. Förvärvsinkomsterna bland senare anlända personer från Mellanöstern har kommit att bli anmärkningsvärt låga, och mest extrem har situationen blivit bland kvinnorna.

- För flera kategorier faller relativinkomsterna efter en period i landet. Bakom detta torde ligga att allt större andelar invandrare i förtid har kommit att försvinna ut ur arbetskraften. Denna företeelse är ytterst tydlig bland kvinnor som kommit från Sydeuropa under slutet av 60-talet och mitten av 70-talet.

Invandrarungdomarnas etablering på arbetsmarknaden

Hur går det i arbetslivet för dem som invandrat i unga år? När vuxna har flyttat hit, har migrationsbeslutet ofta fattats av migranten själv. Barn och ungdomar som invandrar har ofta inte alls själva valt att flytta. Medan det för vuxna invandrare kan vara naturligt att jämföra både ut- och invandrarland, är jämförelsen med ursprungslandet långtifrån självklar för dem som invandrat i ung ålder. Ett vitt omfattat samhällsmål är likheter i möjligheter för de uppväxande. Hur väl uppfylls detta när jämförelsen görs mellan dem som invandrat i unga år och ursprungsbefolkningen?

Naturligtvis finns det även i ursprungsbefolkningen skillnader i hur man som vuxen lyckas inkomstmässigt. Skillnader kan föras tillbaka på var i landet man vuxit upp, till föräldrarnas utbildningsmässiga bakgrund och annat. Empiriska studier pekar dock mot att ganska lite av en generations inkomstskillnader i Sveriges befolkning återkommer i nästa (Gustafsson, 1994b, Björklund och Jäntti, 1993).

Den som i unga år anlämt till ett nytt land exponeras för en ny kultur och ett nytt språk under mycket formbara år. Många invandrade små barn har genom den offentliga barnomsorgen kontinuerlig kontakt med majoritetsbefolkningen. Senare kommer de att dela skolerfarenheter med denna. Det finns alltså skäl att förmoda att den som flyttat in i späda ålder inte

skiljer sig mycket från ursprungsbefolkningen som vuxen.

Ungdomar som invandrar under tonåren kan ha svårt att överföra tidigare erfarenheter till det nya landet. Ett centralt område är skolan. Den invandrades utbildning kan vara kortare än de inföddas. I många u-länder slutar de unga skolan i betydligt lägre åldrar än här. Däremot är skolplikten i Norden och andra liknande länder ungefär lika lång som i Sverige. Bytet av utbildningssystem innebär också att man måste lära sig förstå, läsa och skriva ett nytt språk. Det går i regel lättast att tillägna sig språkfärdigheter när man är ung. Det finns alltså flera skäl att förmoda att den som invandrat i späda år längre fram i yrkeslivet har lättare än den som anlant som tonåring eller äldre.

Skillnader mellan unga invandrare och ursprungsbefolkningen i arbetsmarknadssituation som vuxen beror inte bara på skillnader i möjlighet till humankapitaluppbyggnad och språkligt kapital. Att genomgå en längre utbildning och att söka sig till en viss arbetsplats är även det resultat av val. Invandrarungdomar och infödda ungdomar kan fatta olika utbildningsval, föredra olika yrkeskarriärer och söka sig till olika arbetsplatser.⁶

Listan över skäl till skillnader i arbetsmarknadssituation som vuxen mellan dem som anlant som unga och infödda rymmer även överväganden och beslut av (potentiella) arbetsgivare. Naturligtvis finns det arbeten där utländsk bakgrund kan vara en merit. Men vanligare är nog trots allt att utländsk bakgrund värderas negativt, eftersom sådan kan indikera brister i kulturell och språklig kompetens. Personer med invandrarbakgrund bedöms som mindre attraktiv arbetskraft och de bereds därför inte lika villigt anställning eller möjligheter till yrkesmässigt avancemang.⁷

⁶ Sambandet mellan utbildning och internationell migration kan vara ännu mer komplicerat än vad som ovan diskuterats. Barnens skiftande möjligheter till utbildning i olika länder kan nämligen vara en faktor som vägs in i familjernas migrationsbeslut.

⁷ Resultat från en inkomststudie av Wadensjö (1992) kan tolkas som att mekanismen är utbredd. Studien gällde personer som genomgått olika akademiska utbildningar i Sverige. För nästan alla utbildningar hade en utländsk bakgrund en negativ inkomsteffekt.

Invandrarungdomarnas etablering på arbetsmarknaden i Sverige har studerats anmärkningsvärt lite. Visserligen finns undersökningar av olika delar av kedjan, t.ex. av utbildning, men relationen mellan ålder vid invandringen och arbetsmarknadssituation som vuxen är så gott som okänd.⁸ Mot denna bakgrund syns det vara mödan värt att studera vad våra data kan tala om om invandrarungdomarnas etablering på arbetsmarknaden.

Vår analys vill se om förekomst av samband föreligger mellan ålder vid invandring och förvärvsinkomst som vuxen. Det tål att upprepas att skillnader i förvärvsinkomst till stor del beror på om personen har förvärvsarbete eller inte och på omfattningen av förvärvsarbetet. Som tidigare är observationsperioden åren 1978–1990. I våra data finns information om inkomster för individer som kommit upp i yrkesaktiva åldrar. Av individerna har några anlänt i förskoleåldern, andra kom i lågstadieåldern och ytterligare andra i mellanstadieåldern. Det finns också personer som anlände i åldrar där ursprungsbefolkningen utbildades på högstadiet eller i gymnasiet. Ytterligare andra kom när de var mellan 20 och 25 år gamla. Det finns ingen anledning att förmoda att inkomstskillnader mellan infödda och invandrare som anlänt vid olika åldrar är oberoende av vid vilken vuxenålder de registreras. Därför undersöker vi sambanden när personerna var 25 år, när de var 26 år osv.⁹

Av naturliga skäl handlar analysen om personer som hunnit komma upp i arbetsför ålder (fram till och med år 1990).

⁸ Ett undantag är Leiniö (1994) som utnyttjade ULF-undersökningar åren 1986–91 för att studera personer 16–29 år. Hennes resultat visar att invandringsålder har stor betydelse för invandrarungdomarnas etablering i samhället.

⁹ Analysen har följande uppläggning: Vi bildar en datamängd för 25-åriga män (observerade åren 1978, 1979, ..., 1990), en annan för 25-åriga kvinnor, en tredje för 26-åriga män, osv. till och med 37 år gamla personer. I varje datamängd skattar vi en regressionsmodell. Förklarande variabler är ett index som anger storleken av BNP observationsåret samt en sträng av dummyvariabler vilka anger ålder vid invandringen. För personer som var 16–19 år, respektive 20–25 år vid invandringen ansetts en dummyvariabel för den tidigare delen av observationsperioden, en annan för dess senare del. Därigenom kan vi undersöka om effekten av ålder vid invandringen förändrats över tiden. Enligt resultaten har så skett, och de negativa effekterna har genomgående varit större under 80-talets andra hälft än under tidigare år. I figur 6.5 illustreras dessa större effekter.

Många har finländskt eller jugoslaviskt ursprung. Det är en helt öppen fråga i vilken grad erfarenheterna för dessa unga invandrare som kom till Sverige för drygt två och ett halvt decennium sedan kan överföra till senare ankomna invandrare.

Vad visar resultaten? Först något om svårigheten att belägga effekter: Det gick inte att visa att pojkar eller flickor som invandrat i lågstadieåldern som vuxna inkomstmässigt skiljer sig från sina infödda likar. Faktiskt gick det inte att belägga någon som helst effekt på vuxeninkomsten av att ha invandrat som pojke yngre än 16 år.

Med undantag för dem som invandrat i lågstadieåldern finns vid 25 års ålder en negativ inkomsteffekt bland invandrarflickor. Även pojkar som invandrat efter 16-årsåldern förtjänar när de är 25 år mindre än sina infödda likar. Störst är helt naturligt differensen för dem som invandrat efter tonåren. Exempel på att invandrarungdomar förtjänar mindre än infödda är alltså många.

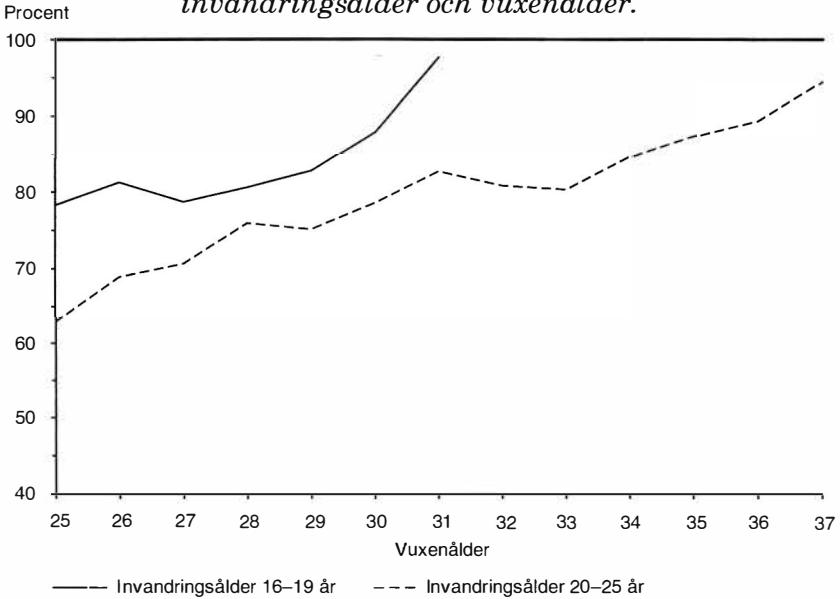
Figur 6.5 kan tolkas som att skillnader i vuxeninkomst som har sin grund i invandring som ung generellt minskar när personen åldras. En alternativ tolkning är att inkomstmässigt har det gått bättre för tidigare anlända unga invandrare än för senare anlända. Det gick inte att visa att flickor som invandrat i mellanstadieåldrar eller i högstadieåldrar som 30-åringar förtjänar mindre än jämgamla kvinnor. Om differensen beror enbart på inkomstassimilering kan denna inte ha varit särskilt snabb. I så fall har en fullständig inkomstassimilation tagit upp till två decennier för dem som anlände som skolflickor.

Slutsatser

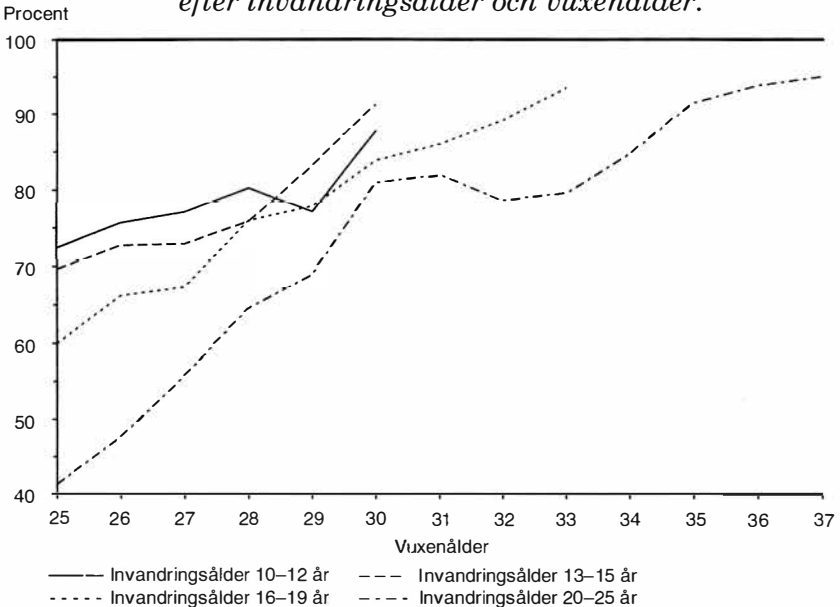
Som underlag för bedömning av hur invandrarna kommit in på en svenska arbetsmarknaden har vi i detta kapitel rapporterat resultat från nya studier. Dessa är både lugnande och alarmerande.

Den goda nyheten är att vi haft svårt att finna skillnader i vuxeninkomst bland pojkar som flyttat hit i låg ålder (eller

Figur 6.5.a. Relativ arbetsinkomst för invandrade män efter invandringsålder och vuxenålder.

Figur 6.5.b. Relativ arbetsinkomst för invandrade kvinnor efter invandringsålder och vuxenålder.

flickor som anlänt under lågstadiet) jämfört med infödda. Dessa fynd baseras av naturliga skäl på dem som anlände hit för flera decennier sedan. Därför är dessvärre överförbarheten till nyligen anlända invandrarkohorter långtifrån självklar. Situationen är heller inte lika ljus för kvinnor som invandrat som unga, eftersom vi kunnat rapportera om flera exempel på att de förtjänar mindre än infödda jämngamla kvinnor.

De dåliga nyheterna är att infasningen i det svenska arbetslivet har kommit att gå allt sämre för senare anlända invandrare. Försämringen kan delvis föras tillbaka på att 80-talets invandrare har annat ursprung än de som kommit tidigare. Men härtill kommer att för en del ursprungsgrupper har det blivit allt svårare att fasa in på den svenska arbetsmarknaden.

Vissa av 80-talets invandrare till Sverige har kommit att inkomstmässigt lyckas mycket dåligt. Vi är vana att tänka oss Sverige som ett jämlikt land. Resultat från många studier där olikheten i hushållsinkomsterna undersökts pekar entydigt på att inkomstklyftorna är mycket mindre här än i t.ex. USA. Men under 80-talet har det kommit att uppstå en ny typ av inkomstklyfta i Sverige. Det är inte riktigt att säga att den nya klyftan finns mellan ursprungsbefolkningen och de invandrade. Det handlar om en inkomstklyfta till invandrare från vissa länder, främst mindre utvecklade länder.

Resultaten i detta kapitel pekar även mot att den försämrade infasningen i arbetslivet inte är det enda skälet till att invandrarnas inkomstsituation försämrats under 80-talet. Som nyanlända ökar som regel en invandrarkohorts förvärvsinkomster relativt de infödda med vistelsetiden. Men vi har kunnat rapportera flera exempel på att efter några år har utvecklingen gått åt motsatt håll. Detta tyder på ett förtida utträde från arbetslivet, bl.a. genom förtidspension. Detta undersöks i nästa kapitel.

---

7. *Åldrande invandrare*

Någon gång under en individs livsförlopp sker en definitiv utfasning från arbetsmarknaden. Vanligen sker detta i samband med ålders- eller förtidspensionering. Huvudsyftet med detta kapitel är att ge en bild av invandrarnas aktuella pensionsförhållanden. Frågan är intressant, dels därför att en pensionering ofta innebär ändrade inkomstförhållanden för den som pensioneras, dels därför att en pensionering, och särskilt förtidspensionering, innebär produktionsbortfall vilket är en kostnad för samhällsekonomin. Samtidigt inträffar ålders- eller förtidspensionering i åldrar då krav också börjar ställas på andra offentliga utgifter som sjukvård och åldringsvård. Kapitlet avslutas därför med en kortare diskussion om vad ett ökande antal äldre invandrare kan betyda för den framtida sjukvården och åldringsvården i Sverige.

Frågan om invandrarnas pensionsförhållanden har hittills belysts i mycket liten utsträckning i svensk samhällsforskning. De fåtaliga studier som finns är i hög grad partiella och en samlad bild är svår att få. Det finns en studie av 1969 års invandrare i Stockholms län utförd av Regionplanekontoret vid Stockholms läns landsting. Denna årgång invandrare uppvisade vid FoB 1980 en hög frekvens pensionärer bland vissa invandrargrupper. Undersökningen var således endast lokal och avsåg endast en invandrarkohort. I en annan undersökning av Reinans och Swedner (1987) studerades visserligen samtliga utrikes födda i landet, men undersökningen avsåg endast antalet nybeviljade förtidspensionärer under 1981 och 1982. Här framkom en splittrad bild. För vissa invandrargrupper fanns under dessa år en hög inströmning till förtidspensionering i förhållande till jämförbara svenska grupper (infödda i samma ålder och med samma yrke som re-

spektive invandrargrupper), medan inströmningen för andra invandrargrupper var ungefär densamma som för jämförbara svenska grupper. Men eftersom inströmningen endast under några år studerades, känner vi inte antalet förtidspensionärer i de olika grupperna vid observationstillfället. Detta är ju beroende av hur pensioneringen sett ut under tidigare år. Inströmningen till förtidspensionering kan ha varierat över tiden, exempelvis beroende på att reglerna för utländska medborgares tillträde till förtidspensionering har varierat. En liberalisering av dessa regler skedde i slutet av 1970-talet. Sannolikt var betydelsen av denna liberalisering olika för olika invandrargrupper. Den höga observerade inströmningen i början av 1980-talet kan delvis vara en effekt av ett ackumulerat behov, som inte kommit till uttryck under perioder med mer restriktiva regler för utländska medborgare.

Dessutom kan nämnas att i en undersökning av utrikes födda i Stockholms län 1988 framkom en hög andel förtidspensionärer bland sydeuropeiska invandrare och i viss utsträckning också bland finska invandrare, se Boalt (1989). Denna observation återkommer i SOS (1994, 1995). Därvid befanns också att speciellt gifta invandrarkvinnor hade hög inströmning i förtidspensionering. Möjligen kan detta förklaras med att det bland de tidiga arbetskraftsinvandrarna fanns en önskan att arbeta ihop så stor inkomst som möjligt för att senare eventuellt återvända hem. Den gifta kvinnan fick därvid ofta dubbelarbete hårt, dvs. i extremt hög grad förvärvsarbeta och sköta hushållet, vilket sannolikt medförde långvarig överbelastning.

Bakom en förtidspensionering ligger i allmänhet medicinska eller socialmedicinska orsaker. Endast en mindre del av förtidspensionärerna är pensionerade av arbetsmarknads-skäl. Om det påträffas skillnader i pensionsfrekvens mellan en invandrargrupp och en svensk jämförelsegrupp eller mellan olika socioekonomiska grupper i svenskbefolkningen, uppkommer naturligtvis frågan i vad mån detta beror på skillnader i hälsostatus mellan grupperna.

Hälsojämförelse mellan invandrarna och den infödda befolkningen försvåras ofta av att definitionen av hälsa och ohälsa är olika i olika kulturer. Man får anta att definitionen

i huvudsak bestäms av majoritetskulturen (den infödda befolkningen). Det finns därmed inbyggt många värderingar i en förtidspensionering. Dessutom finns ute i försäkringskassorna troligen stora tolkningsutrymmen beträffande de krav som skall uppfyllas för en förtidspensionering. Praxis kan således variera en hel del mellan olika kassor. Det bakgrundsmaterial om de enskilda fallen som finns ute på kontoren torde därför vara viktigt, inte minst när man jämför olika etniska grupper. För den framtida forskningen är det värdefullt att komma i närmare kontakt med detta material samt att också med djupgående intervjustudier få grepp om de sociokulturella omständigheterna som eventuellt kan förklara skillnader i pensioneringsfrekvens mellan olika etniska grupper.

I den följande framställningen är data om pensioner hämtade från inkomstregistret 1991. I registret finns uppgifter om antalet individer i olika åldersklasser som har pension samt pensionsbeloppen. Det är således fråga om en totalundersökning. Den pension som en individ har kan bestå av folkpension, allmän tilläggspension (ATP), avtals- och tjänstepension och/eller privat pension.

I inkomstregistret skiljer man inte mellan olika pensionsformer. Dessutom är inte heller materialet uppdelat på olika typer av pensionering (exempelvis förtidspension, förtida uttag av ålderspension i åldern 60–65 år, delpension, pensionering före 65 år av vissa yrkesgrupper eller efterlevandepensioner). Det totala antalet individer under 65 år som har någon pension är större än antalet med förtidspension. Bland män under 60 år kan dock det helt övervägande antalet med pension antas ha förtidspension. Observerade skillnader mellan invandrare och infödda i frekvensen med pension i åldern under 60 år torde i huvudsak bero på skillnader i frekvensen med förtidspension. Detta gäller även kvinnor eftersom frekvensen med efterlevandepension sannolikt inte skiljer sig mellan invandrare och infödda.

Som nämndes ovan har utländska medborgares rätt till svensk folkpension varierat över tiden. Fram till 1979 reglerades detta genom ländervisa konventioner med krav på viss vistelsetid i Sverige. Kravet på vistelsetid skilde sig starkt mellan olika grupper. Vissa grupper utländska medborgare

stod utanför dessa konventioner och hade således inte tillträde till svensk folkpension. Däremot hade invandrare som förvärvat svenskt medborgarskap samma rättigheter som infödda.

Genom ett riksdagsbeslut våren 1979 har numera alla utländska medborgare rätt till svensk folkpension efter en viss vistelsetid i landet. Är villkoren i en konvention gynnsammare (kortare vistelsetid) gäller dock denna. Enligt riksdagsbeslutet har man rätt till ålderspension om man varit bosatt i Sverige sedan minst fem år och i sammanlagt tio år efter fyllda 16 år. Rätt till förtidspension erhålles efter fem års bosättning i Sverige. Änkepension betalas ut till den efterlevande om (a) den avlidne maken varit bosatt i Sverige i minst fem år före sin död och den efterlevande var bosatt i Sverige eller (b) den efterlevande är bosatt i Sverige sedan minst fem år och den efterlevande eller avlidne vid dödsfallet var bosatt i Sverige. Reglerna ändrades delvis 1 januari 1993 som förberedelse inför EES-avtalet.

De faktiska uppgifterna om pension som redovisats nedan avser 1991. I stort torde den bild som framkommer för 1991 också gälla för 1994/95.¹

Regelsystemet för utländska medborgares rätt att ta med sig folkpension vid bosättning utomlands har varit komplicerat. Genom EES-avtalet har dock en harmonisering i detta avseende skett mellan svenska och utländska medborgare.

Beträffande ATP har reglerna sedan länge varit desamma för svenska som för utländska medborgare. ATP-pension betalas ut till både utländska och svenska medborgare även vid bosättning utomlands.

¹ Enligt Marklund, Lindqvist, Stattin och Grape (1994) förefaller *n*-inströmningen till förtidspensionering bland invandrare ha stabiliserats i början av 1990-talet. Nyinströmningsfrekvenserna var ungefär desamma för invandrare och infödda. Enligt sammanfattningsuppgifter från SCB:s inkomstregister förefaller det inte ha skett någon större förändring under 1992 och 1993 i beståndet av pensionärer under 65 år bland utrikes födda relativt motsvarande bestånd bland infödda. De stora inströmningarna i förtidspensionering bland invandrare tycks ha skett under 1980-talet då många bland de tidigare arbetskraftsinvandrarerna erhöll förtidspension.

Ålderspension

I tabell 7.1 redovisas andelen med pension i åldern 65 år och däröver. Det framgår att i den infödda befolkningen är denna andel nästan 100 procent. Ett mindre antal individer har uppskjuten pension. Bland utrikes födda varierar andelen starkt med invandringsperiod. De som invandrade före 1970 har samma andel med pension som i den infödda befolkningen. Dessutom är pensionsbeloppen påfallande höga i denna grupp. För både män och kvinnor är pensionerna högre än i svenskbefolkningen. Sannolikt är detta ett uttryck för att 1950- och 1960-talets arbetskraftsinvandrare förvärvat höga ATP-grundande inkomster. Detta kan vara något förvånande, eftersom många av arbetskraftsinvandrarna hamnade i låginkomstyrken. Förklaringen ligger troligen i att man genom långa årsarbetstider fick höga årsarbetsinkomster.

Tabell 7.1. Andel i procent av dem som är 65 år och däröver som har pension samt pensionsbelopp / pensionär 1991. Beloppen är före skatt. Folkbokförda 31.12. 1991.

	Män		Kvinnor	
	Andel	Belopp i tusentals kr	Andel	Belopp i tusentals kr
Totalbefolkning	99,5	118,1	99,4	70,7
därav:				
Infödda	99,8	118,1	99,9	70,5
Utrikes födda	94,4	118,2	93,0	73,2
därav:				
Invandrat före 1970	99,6	125,0	99,7	76,0
Invandrat 1970–79	97,4	77,0	96,9	56,0
Invandrat 1980–83	85,2	55,9	75,3	46,4
Invandrat 1984–87	52,2	50,8	38,5	43,9
Invandrat 1988–90	13,7	66,5	9,6	46,9

Källa: Sambearbetning inkomst- och befolkningsregistret 1991.

För de invandrare som kommit senare är bilden annorlunda. Både pensionsbelopp och andelen med pension är lägre samt faller också snabbt med senare invandningsperiod. För dem som anlände under 1988–90 hade endast knappt 14 procent av männen och knappt 10 procent av kvinnorna någon pension. Dessa observationer kan förklaras med kort vistelsetid i Sverige. Är vistelsetiden kort har man inte hunnit förvärva så många ATP-poäng och ännu inte fått tillgång till svensk folkpension.² Sannolikt finns bland dessa äldre en hel del socialbidragstagare. Av vårt material framgår att det i december 1991 fanns 7 046 utrikes födda personer som var minst 65 år som inte hade någon pension. Om andelen med ålderspension varit densamma som bland inrikes födda borde antalet varit endast cirka 150 utrikes födda

Pensioner i övriga åldrar

Av tabell 7.2 framgår andelen med pension i åldrarna 45–64 år. Som nämnts ingår här alla typer av pension, dvs. inte enbart förtidspension utan också efterlevandepension och delpension. Vidare ingår privata pensioner. Respektive andelstal är således högre än andelen med förtidspension i motsvarande åldersklass. En hög/låg andel med pension indikerar dock hög/låg andel med förtidspension.

Andelen med pension varierar starkt. De invandrare som anlände före 1980 har i genomsnitt högre andel pensionärer än den infödda befolkningen, medan de som anlönt under senare delen av 80-talet har lägre andelar. Även vid given ankomstperiod varierar andelen pensionärer starkt mellan olika invandrargrupper. Bland invandrare som kom före 1970 har vi jämfört invandrare från Finland, Grekland, Jugosla-

² Eftersom det krävs att man vistats i Sverige minst fem år före ålderspensionering borde man kanske förvänta att ingen av dem som invandrat 1988–90 skulle ha någon pension. Att så ändå är fallet kan bero på att det eventuellt finns ett mindre antal individer som tidigare vistats i Sverige och då förvärvat ATP-poäng och/eller svenskt medborgarskap. I det fall en individ in- och utvandrat flera gånger avses med invandningsperiod den period när individen senast invandrat. Även individer med tillgång till privat pension kan finnas.

vien och Västeuropa. Härvid framgår att i jämförelse med den infödda befolkningen har finländarna högre andel pensionärer, greker och jugoslaver mycket högre andel och invandrarna (främst männen) från Västeuropa lägre andel. Resultatet för invandrarna från Grekland och Jugoslavien är anmärkningsvärt. Redan vid 40 års ålder uppstår en påfallande stor andel av dessa pension.

Tabell 7.2. *Andel i procent i olika åldersklasser som har någonting pension 1991. Åldersstandardiserat inom åldersklassen.* Folkbokförda 31.12.1991.*

	Män		Kvinnor	
	45–59 år	60–64 år	45–59 år	60–64 år
Totalbefolkning	11,6	60,5	17,5	64,9
därav:				
Inrikes födda	10,7	60,2	16,2	64,7
Utrikes födda	17,9	65,3	26,6	66,0
därav:				
Invandrat före 1970	17,7	65,3	26,8	69,2
Från Finland	18,6	71,1	26,3	72,4
Från Grekland	40,2	85,1	69,9	93,8
Från Jugoslavien	32,1	82,5	57,3	90,6
Från Västeuropa**	8,6	55,9	17,5	60,4
Invandrat 1970–79	24,5	69,8	36,7	79,8
Invandrat 1980–83	17,2	56,0	25,6	64,0
Invandrat 1984–87	10,6	35,7	14,2	31,0
Invandrat 1988–90	3,7	13,8	3,2	7,3

* De olika invandrargrupperna har antagits ha totalbefolkningens ålderssammansättning. Vid standardiseringen har använts åldrarna 45–54 år och 55–59 år inom åldersklassen 45–59 år.

** Med Västeuropa menas Västtyskland, Frankrike, Storbritannien, Irland, Beneluxländerna, Schweiz och Österrike.

Källa: Sambearbetning inkomst- och befolkningsregistren 1991.

Dessutom framgår av tabell 7.3 att pensionsbeloppen är mycket höga i de sydeuropeiska grupperna. Speciellt gäller

detta bland kvinnorna relativt svenska kvinnor. Detta är förvånande med tanke på att dessa invandrarkvinnor ofta haft låginkomstyrken. Förklaringen torde vara att man under en begränsad period i livet haft långa årsarbetstider och därigenom erhållit höga ATP-grundande årsarbetsinkomster. Beräkning av antagandepoäng inför en förtidspensionering grundas på tidigare årsarbetsinkomster, vilket därmed ger höga pensionsbelopp.

Tabell 7.3. Pensionsbelopp per pensionär 1991 i tusentals kronor. Belopp före skatt. Folkbokförda den 31. 12.1991.

	Män		Kvinnor	
	45–59 år	60–64 år	45–59 år	60–64 år
Totalbefolkning	75,6	97,2	63,8	64,4
Inrikes födda	73,4	97,6	62,0	63,7
Utrikes födda	85,3	93,7	71,9	69,2
därav:				
Invandrat före 1970	88,1	97,7	72,8	70,6
därav:				
Födda i Finland	88,3	96,0	71,0	71,7
Födda i Grekland	95,9	99,2	97,9	89,8
Födda i Jugoslavien	93,5	92,6	83,6	80,7
Födda i Västeuropa	82,2	102,5	67,1	68,0
Invandrat 1970–79	84,3	78,3	73,4	65,8
Invandrat 1980–83	67,7	69,2	59,1	54,4
Invandrat 1984–87	61,5	65,5	53,9	52,2
Invandrat 1988–90	66,8	71,8	47,9	46,4

Källa: Sambearbetning inkomst- och befolkningsregistren 1991.

Även bland män från Grekland och Jugoslavien är pensionsbeloppen i medelåldern väsentligt högre än bland svenska män. Detta är svårt att förklara. Svenska män arbetar i allmänhet heltid. Det torde därför knappast ha varit möjligt för dessa invandrare att genom långa årsarbetstider ha förvärvat väsentligt högre årsarbetsinkomster och därmed fler

ATP-poäng än svenska män. De faktiska årsarbetsinkomsterna bland män från Grekland och Jugoslavien har också enligt tidigare undersökningar varit tämligen måttliga. En förklaring skulle kunna vara hög frekvens pensionärer med hel förtidspension.

Kan det finnas några speciella orsaker bakom de höga pensionsfrekvenserna för vissa invandragrupper? I följande avsnitt diskuteras detta, dels utifrån invandrarnas yrkesbakgrund och dels utifrån observationer om deras hälsotillstånd.

Yrkesbakgrund

Någon regelbunden publicerad statistik som kan belysa graden av pensionering med hänsyn till tidigare yrke eller socioekonomisk tillhörighet finns inte. Vissa uppgifter finns dock i speciella undersökningar. I Reinans och Swedner (1987) framgår andelen nybeviljade förtidspensionärer under åren 1981–1982 efter tidigare yrken. Högsta frekvensen förtidspensioneringar uppvisar vissa tillverkningsyrken, medan yrken inom den administrativa och kommersiella sektorn uppvisar låg frekvens av förtidspensionering. Detta indikerar att förtidspensionering är vanligare i arbetarklassen än i tjänstemannaklassen.

Invandrare och infödda har inte samma ålders- och yrkesfördelning. När vi undersöker inströmning i förtidspensionering bör vi således jämföra invandrare med infödda som har samma ålder och yrke. Vid Högskolan i Växjö har gjorts longitudinella undersökningar av yrkeskarriär och inkomstutveckling bland invandrare som nu vistats länge i Sverige. Dessa utgörs av utrikes födda personer som bodde i Sverige redan vid 1970 års folk- och bostadsräkning (FoB 1970) och som stannat kvar i landet.

För jämförelser med svenskbefolkningen har använts den s.k. tvillingmetoden. Till varje utrikes född person är en infödd svensk "tvilling" vald med samma ålder, kön och yrke (på tresiffernivå, dvs. cirka 280 olika yrken) och samma bostättningsort (län) vid startåret 1970. Dessutom var den genomsnittliga utbildningsnivån (antal skolår) ungefär den-

samma mellan respektive grupp utrikes födda och deras svenska tvillingar. Vid vissa FoB finns uppgifter om pensionärer. Sådana uppgifter fanns vid FoB 1980. Därmed är det också möjligt att observera eventuella skillnader i inströmning till pensionering under 1970–80.

Det framgår av Ekberg (1990b, 1993, 1994b) att för hela gruppen utrikes födda är överströmningen till pensionering något högre än bland de inrikes födda tvillingarna. Överströmningen är cirka 10 procent högre bland utrikes födda, dvs. endast en måttligt förhöjd frekvens.

Det finns dock stora variationer mellan olika invandrargrupper jämfört med respektive svenska tvillingar. Män födda i Finland har relativt hög överströmning till pensionering, men framför allt gäller detta invandrare från Grekland och Jugoslavien. Samtidigt uppvisar invandrarmän från Väst-europa lägre pensioneringsfrekvens än sina svenska tvillingar. Slutsatsen är således att trots att yrkesbakgrunden i en invandrargrupp är densamma som i motsvarande svenska jämförelsegrupp återstår ändå mycket stora skillnader i pensioneringsfrekvens för olika invandrargrupper relativt jämförbara svenska grupper.

Dessutom varierar pensioneringsfrekvensen starkt mellan olika socioekonomiska skikt. Det är i arbetargrupperna som vi kan observera de stora skillnaderna mellan invandrare och infödda. Bland invandrare som 1970 var tjänstemän är skillnaderna i pensioneringsfrekvens mycket små relativt infödda tjänstemän. Detta gäller för alla invandrargrupper.

En förklaring till de gjorda iakttagelserna kan vara förändringar på den svenska arbetsmarknaden. Många invandrare som gått till arbetaryrken har varit lågutbildade. Det är förmodligen ganska svårt för en lågutbildad invandrare att tillägna sig svenska språket, vilket kan antas negativt påverka den långsiktiga rörligheten på arbetsmarknaden. Omstruktureringen av svensk arbetsmarknad kan därför ha missgynnat speciellt lågutbildade invandrare tillhörande arbetarklassen. Sysselsättningen inom industrin (där många invandrare finns) har minskat och det blir då svårt för en invandrare med bristande kunskaper i svenska att ta sig över till nya delarbetsmarknader med påföljande utslagning och

eventuell förtidspensionering. Lågutbildade infödda svenskar har sannolikt lättare att klara denna omställningsprocess.

Ytterligare en bidragande orsak kan vara att de tidiga arbetarinvandrarna i relativt stor utsträckning befann sig i skiftarbete, se SCB (1977). Även om man befann sig i samma yrke som en grupp infödda, så är det inte otänkbart att skiftgång som sådan innebär påfrestningar med påföljande högre risk för förtidspensionering. En eventuell högre frekvens av skiftgång kan dock knappast förklara de extremt höga pensioneringsfrekvenserna bland arbetarinvandrare från Grekland och Jugoslavien. För de invandrare som befinner sig i tjänstemannayrken kan läget i dessa avseenden antas vara helt annorlunda. Många tjänstemannayrken kräver goda kunskaper i svenska och invandrare inom dessa yrken kan därför antas ha ett bra Sverigespecifikt humankapital. Dessutom har tjänstemannarbetsmarknaden expanderat.

Hälsotillstånd

Som framkommit ovan är inte olikheter i yrkesbakgrund mellan invandrare och infödda tillräckligt för att förklara de stora skillnaderna i övergång till pensionering. Andra tänkbara förklaringar skulle kunna vara skillnader i hälsotillstånd mellan invandrare och infödda. Eftersom det bakom en förtidspensionering oftast ligger medicinska eller socialmedicinska orsaker uppkommer osökt frågor om invandrarernas hälsotillstånd.

Det finns många ömsesidiga samband mellan migration och hälsa. Frågan har blivit föremål för undersökningar i USA sedan lång tid. För 100 år sedan var hälsotillståndet bland invandrarna ett problem för den offentliga sjukvården i USA. Speciella sjukhus upprättades för att bekämpa vissa sjukdomar som ofta följde migranterna. Perspektivet har efterhand vidgats och den forskning som i dag bedrivs kring migration och hälsa är ofta mer inriktad på hälsoproblem som kan uppkomma i själva migrationsprocessen och vid anpassningen till det nya hemlandet. Bland flyktingar kan na-

turligtvis också ibland finnas speciella hälsoproblem, som har samband med upplevelser av krig och tortyr i hemlandet.

Migration kan ses som ett resultat av att migranten har en grundläggande önskan att förbättra sin livssituation. Lyckas detta borde migrantens hälsotillstånd förbättras. Samtidigt är migrationsprocessen en stressfaktor och ibland också riskfylld. Dessutom innebär migrationen ofta ett krav på ändring i livsstil vid anpassningen till invandrarlandet. Allt är omständigheter som kan påverka hälsotillståndet. Ibland kan en ändrad livsstil vara något positivt om man därmed eliminerar risker som fanns i den ursprungliga livsstilen. I andra sammanhang kan en förändrad livsstil vara negativ, speciellt om en sådan förändring också upplevs som påtvingad och därmed innebär en mental påfrestning.

I studier kring migration och hälsa har man ofta pekat på att migrationsprocessen och kraven på assimilering är ett kraftigt stressmoment vilket kan utlösa sjukdomar. Man skulle således förvänta att sjukligheten är högre bland invandrarna än i den övriga befolkningen. Den empiriska litteraturen förefaller dock inte ge något entydigt svar. Visserligen kan migrationsprocessen och kraven på assimilering vara stressande, men skulle en invandrargrupp vara positivt selekterad med avseende på hälsostatus så "tål" man kanske mycket väl detta stressmoment. Vissa individer kanske också uppfattar migrationsprocessen som positiv. Det är naturligtvis också av stor betydelse hur man inom en invandrargrupp lyckas hantera en pressande situation och även på individnivå finns stora skillnader. Undersökningar tyder på att högre utbildning ger lägre stress. En förklaring kan vara att utbildade personer har mer humankapitalresurser, vilket gör att de lättare kan hantera förändringar.

En omdiskuterad fråga är vilka definitioner av hälsa som skall användas. På en förenklad nivå kan man tala om en objektiv och en subjektiv hälsodefinition. Enligt den objektiva hälsodefinitionen skall det finnas tecken och symptom som klart markerar sjukdom. Dessutom krävs ofta att sjukdomen återfinns i den medicinska litteraturen. Mera diffusa symptom som allmän olust och trötthet anses inte som sjukdom. Enligt den subjektiva hälsodefinitionen blir symptom som

uttrycker sjukdom mer omfattande. De symptom som framträder har ofta lägre intensitet och kan vara svåra att registrera för en utomstående. Därav följer också att den bakomliggande sjukdomen kan vara svår att diagnosticera. Den moderna tendensen är att alltmer acceptera det subjektiva hälsobegreppet. När man beskriver hälsotillståndet, utgår man ofta från den negativa definitionen av hälsa, dvs. förekomst av sjukdom. En svår fråga är därvid hur ett sammanfattande mått på ohälsa skall konstrueras. En möjlighet är att betrakta döden som extremen på sjuklighet. Höga dödstal i en befolkningsgrupp skulle enligt detta synsätt vara ett objektiva tecken på sjuklighet. Dödstalet är en klassisk och fortfarande använd mätare på hälsotillståndet.

Dödstalet har ofta stort värde när exempelvis jämförelser görs mellan befolkningen i olika länder på olika utvecklingsnivå. Frågan är vilket värde måttet har vid analys av hälsotillstånd i befolkningsgrupper med låg dödlighet. Måttet avser ju endast ett extremt utfall.

Man kan få en underskattning av sjuklighet, då många sjukdomar har låg dödsrisk. Mentalsjukdomarna är kraftigt bidragande till ohälsa men sällan dödsorsak. Även medicinska insatser kan göra att fler överlever men på en låg hälsolivå. Ibland talar man om den medicinska paradoxen. Ju bättre de medicinska möjligheterna blir att förhindra kroniska sjukdomstillstånd som leder till döden, desto lägre blir dödligheten och desto större blir sjukligheten. Detta har givit upphov till en diskussion om möjligheten att konstruera någon form av hälsoindex, där man tar hänsyn till levnadsårens kvalitet. Därvid skulle levnadsåren viktas med faktorer som uttrycker funktionsoförmåga eller välbefinnande. Men konstruktionen av ett hälsoindex innebär rimligen också, att man får ett subjektivt inslag i mätning av hälsa. Osäkerheten kring hur kvalitetskomponenten i hälsoindex skall beräknas gör dess användning problematisk. Ett argument för dödlighetsdata är således att bra alternativ saknas.

Subjektiva hälsoindikatorer

Våra kunskaper om invandrarnas hälsotillstånd i Sverige är i allt väsentligt baserat på SOFI:s levnadsnivåundersökningar och på SCB:s undersökningar av levnadsförhållanden (ULF). Deras karaktär av urvalsundersökningar gör att antalet invandrare som kommer med är ganska begränsat och en viss osäkerhet finns därmed kring de resultat som framkommit. I dessa undersökningar får individen själv bedöma sitt hälsotillstånd.

Med hjälp av material från SOFI:s levnadsnivåundersökningar visade Leiniö (1983, 1984) att hälsotillståndet är sämre bland invandrare från Jugoslavien och Finland är bland svenskar med samma ålder och yrke. De finska invandrarna hade i relativt stor utsträckning cirkulationsbesvär och nedsatt rörelseförmåga. Även det psykiska välbefinnandet var sämre än i den svenska jämförelsegruppen. Speciellt bland de jugoslaviska kvinnorna finns många som uppger nedsatt psykiskt och fysiskt välbefinnande. De jugoslaviska kvinnorna har sämre hälsa än både finska invandrarkvinnor och svenska kvinnor. Betraktar vi de intervjuer som görs i ULF blir bilden i stort densamma.

I tabell 7.4 visas åldersstandardiserat index för andelen med arbetsförmågan i hög grad nedsatt i olika befolkningsgrupper. Vid standardiseringen har använts totalbefolkningens ålderssammansättning. Genom att vi har årliga uppgifter för en femårsperiod blir antalet observationer ganska stort och tillförlitligheten torde därför vara tämligen god. Som synes är index 1,5 för hela gruppen utländska medborgare. Andelen med arbetsförmågan i hög grad nedsatt är således 50 procent högre än vad man kan förvänta sig med hänsyn till de utländska medborgarnas ålderssammansättning. Stora variationer finns dock mellan olika invandrargrupper. Speciellt invandrare från Sydeuropa har stor andel med arbetsförmågan nedsatt i hög grad.

Tabell 7.4. Åldersstandardiserat index för andel med arbetsförmågan nedsatt i hög grad. Genomsnitt för 1976–80. Båda könen 16–64 år.

	Index
Hela befolkningen	1,0
Utländska medborgare	1,5
därav:	
Finska medborgare	1,5
Övriga nordiska medborgare	1,4
Sydeuropeiska medborgare	2,6

Källa: Wadensjö (1983). Egna bearbetningar av ULF-material.

De höga indextalen för finska medborgare och sydeuropeiska medborgare kan inte förklaras med deras socioekonomiska tillhörighet. Enligt en motsvarande undersökning, se SCB (1977), har de utländska medborgarna i klart högre utsträckning nedsatt arbetsförmåga och långvariga sjukdomar än svenskar med samma yrke och i samma ålder. Speciellt bland sydeuropeiska invandrare förefaller dessa frekvenser vara höga.

Även enligt senare intervjuundersökningar, se exempelvis SCB (1985), framträder samma mönster, dvs. enligt flertalet indikatorer har invandrarna och speciellt invandrarna från Sydeuropa hög frekvens av ohälsa av olika slag. Exempelvis uppger både finska och sydeuropeiska män sjukdomar i cirkulationsorganen i dubbelt så stor utsträckning som svenska män i samma åldrar. Bland sydeuropéer fanns bland både män och kvinnor dessutom hög frekvens av psykosomatiska sjukdomstillstånd som oro, ångest eller ständig trötthet.

Dödstal

Som nämnts tidigare är dödstalen ett klassiskt och fortfarande använt mått på hälsa. Man skulle således förvänta sig att den höga frekvensen av hälsoproblem som i intervjuun-

dersökningar framkommit bland vissa invandrargrupper också kommer att visa sig i höga dödstal.

Uppgifterna om dödlighet bland utländska medborgare finns i befolkningsstatistiken. I tabell 7.5 redovisas åldersstandardiserade dödstal för några olika grupper utländska medborgare folkbokförda i Sverige. För att reducera slumpvariationer avser beräkningarna genomsnittet för flera år.

Det framgår att dödstalen uppvisar stora skillnader. Män från Finland har mycket höga dödstal. Detta är vad som kan förväntas med tanke på att den manliga befolkningen i Finland har höga dödstal och andelen ensamstående är ganska hög bland finska invandrare i Sverige. Dödstalen är vanligtvis högre bland ensamstående personer än i den övriga befolkningen.

Däremot har invandrare från Sydeuropa uppseendeväckande låga registrerade dödstal. Nivån är klart lägre än för både samtliga utländska medborgare och för svenska medborgare. Det hela framstår som än märkligare med tanke på att i den undersökta åldersklassen är dödligheten i den in-födda svenskbefolkningen bland de absolut lägsta i världen. Ändå finner vi en invandrargrupp som ligger under denna nivå.

Tabell 7.5. Index för åldersstandardiserat dödstal. Ålder 30–59 år.*

	Män	Kvinnor
Totalbefolkning	1,00	1,00
Svenska medborgare	0,98	0,99
Utländska medborgare	1,38	1,10
därav:		
Finska medborgare	2,28	1,13
Sydeuropeiska medborgare**	0,91	0,89

* Avser genomsnittet för 1986–1990.

** Med Sydeuropa menas: Grekland, Italien, Jugoslavien och Spanien. Av invandrarna från dessa länder kommer den helt övervägande delen från Grekland och Jugoslavien.

Källa: SCB Befolkningsstatistik olika årgångar. Egna beräkningar.

Någon löpande publicerad statistik om dödsorsaker bland invandrare i Sverige finns inte. Men en vanlig dödsorsak bland män i åldern 30–60 år är hjärt- och kärlsjukdomar. Det är sedan länge känt att den manliga befolkningen i Medelhavsländerna har låga dödstal och den finska manliga befolkningen höga dödstal i just dessa sjukdomstyper. Förklaringarna kan vara olikheter i livsstil, kostvanor, hur det sociala nätverket fungerar eller genetiska skillnader i disposition för dessa sjukdomar. Dessa "omständigheter" tar man med sig vid en utvandring.

Enligt den internationella statistiken är den totala dödligheten i smittsamma sjukdomar i Medelhavsländerna något högre än i Sverige i den studerade åldersklassen. I Grekland ligger man dock nära dödlighetsnivån i Sverige.

Det stressmoment som en migrationsprocess kan förväntas ge upphov till framträder således inte med förhöjda dödstal för de utomnordiska invandrarna. En tänkbar förklaring skulle vara att flyttningen till Sverige kan innebära att dödsriskerna minskar i övriga sjukdomar (t.ex. tuberkulos), samtidigt som invandrare från Sydeuropa behåller de låga dödstalen i hjärt- och kärlsjukdomar. Sjukvården i Sverige har kanske större möjligheter att reducera övriga dödsrisker. Samtidigt måste man ställa frågan om flyttning till Sverige verkligen kan reducera dödsrisker på det sätt som tabellen visar. Även bland invandrarkvinnor från Sydeuropa är dödstalen låga trots att skillnaden i dödlighet mellan kvinnor i olika länder i hjärt- och kärlsjukdomar är små.

Vi kan således konstatera att för de finska invandrarna finns en samvariation mellan ett objektiva mått på ohälsa (dödstal) och subjektiv upplevelse av ohälsa (enligt intervjustudier). Båda indikerar ett dåligt hälsotillstånd bland finska invandrare vilket kan förklara deras relativt höga pensioneringsfrekvens. För invandrare från Grekland och Jugoslavien är dock resultaten paradoxala. De uppvisar ett mycket dåligt hälsotillstånd i intervjuundersökningar, men är ändå mycket friska enligt ett objektiva mått som dödstal. Subjektiva respektive objektiva indikatorer på ohälsa ger således inte någon sammanfallande förklaring till den höga pensioneringsfrekvensen bland invandrare från Grekland

och Jugoslavien. Slutsatsen skulle i så fall vara att dessa invandrargrupper överlever under lång tid men på en låg hälsolivå.

Det hela är onekligen egendomligt. Finns det stora kulturspecifika skillnader mellan vissa invandrargrupper och den infödda befolkningen i attityder till hälsa och i benägenheten att acceptera en sjukdomsroll? Samtidigt borde den höga frekvensen förtidspensionärer bland invandrare från Grekland och Jugoslavien tyda på dålig hälsostatus också enligt objektiva kriterier. Inför en eventuell förtidspensionering sker ju en hälsokontroll av läkare. Andra förklaringar kan finnas. Finns det skillnader mellan olika grupper i benägenheten att acceptera en förtidspensionering? Vilka alternativ till förtidspensionering erbjuds invandrare? I vilken utsträckning deltar de i rehabiliteringsgrupper för att återvända till arbetslivet och därmed undvika förtidspensionering? Hur hanterar läkare och svenska myndigheter en invandrars krav på att erhålla förtidspension? Dessa frågor faller emellertid utanför ramen för denna framställning.

Däremot tyder våra data på att de låga dödstalen för invandrare från Sydeuropa i viss mån kan förklaras med felaktigheter i den svenska folkbokföringen. Felaktigheterna skulle bestå i att ett okänt antal folkbokförda invandrare från dessa länder inte längre är bosatta i Sverige. Frågan har nyligen tagits upp av Nilsson (1994) och Ekberg (1995).

Åldringsvård och sjukvård

Under de senaste 25 åren har antalet äldre invandrare i Sverige ökat snabbt. År 1970 fanns cirka 35 000 utrikes födda personer i åldern 65 år och däröver boende i Sverige. Vid årsskiftet 1994/95 hade detta antal ökat till drygt 110 000 personer. Huvudförklaringen till ökningen är att invandrare tillhörande 1940-, 1950- och 1960-talens invandringsvågor nu nått pensionsåldern. Nämnade 110 000 individer utgör 7,1 procent av landets totala befolkning i motsvarande åldersklass.

Merparten av de äldre invandrarna boende i Sverige är födda i Sveriges närområden. För närvarande är nära 50 pro-

cent födda inom Norden och hela 89 procent födda inom Europa (inklusive Nordamerika), dvs. i områden som kulturellt och etniskt ligger tämligen nära Sverige. Ett växande antal äldre invandrare ställer naturligtvis krav på svensk äldreomsorg och sjukvård. Men ännu ser vi endast början av denna process.

Under de närmaste årtiondena kan man räkna med två förändringar. Den ena förändringen är att det absoluta antalet äldre utrikes födda personer kommer att fortsätta att öka kraftigt. Enligt en prognos av SCB (1994) kan antalet beräknas uppgå till cirka 175 000 år 2005 och till över 200 000 år 2010. Under den kommande 15-årsperioden kan således förväntas nära nog en fördubbling av antalet äldre invandrare. År 2010 torde de utgöra cirka 12 procent av landets hela befolkning i åldern 65 år och däröver. Den andra förändringen är att sammansättningen av gruppen äldre invandrare sannolikt kommer att ändras. Både antal och andel som är födda utom Europa kan förväntas stiga. Detta beror på att en hel del av 1970- och 1980-talens utomeuropeiska invandrare strax efter år 2000 når pensionsåldern.

Ett försök att sammanfatta den förväntade utvecklingen fram till år 2005 finns i tabell 7.6. Uppgifter om samtliga äldre utrikes födda är hämtade från nämnda SCB-prognos. Där emot innehåller denna prognos inga uppgifter om fördelning på nordbor, européer och utomeuropéer. En sådan fördelning har tagits fram genom egna beräkningar. Som grund för beräkningarna har dels utnyttjats den i dagsläget aktuella fördelningen av utrikes födda och dels har den kommande in- och utvandringen antagits ha den struktur som förelåg på in- och utvandringen under 1985–1992. Därefter har dödligheten beräknats. Prognosen är naturligtvis mycket grov.

Det framgår av tabellen att den framtida ökningen av antalet utrikes födda i betydande utsträckning finns bland de riktigt gamla (75 år och däröver), dvs. i åldrar där de verkligt stora behoven finns av omsorg och sjukvård. Det framgår också att andelen nordbor och européer naturligtvis fortfarande dominerar, men dessa gruppers relativa betydelse är i minskande. I stället sker en både absolut och relativ ökning av gruppen äldre utomeuropéer.

Kapitel 7

Tabell 7.6. Antal utrikes personer i slutet av respektive år.

Födelseland	1994		2005	
	Ålder		Ålder	
	64–74 år	över 75 år	65–74år	över 75 år
Samtliga utrikes födda	75 795	35 493	103 100	71 800
därav:				
Norden	38 036	16 439	46 400	29 500
Europa (inkl. Nordamerika)				
utom Norden	29 567	14 867	38 100	26 400
utom Europa	8 192	4 187	18 600	15 900

Källa: SCB Befolkningsstatistik. Stockholm.SCB Sveriges framtida befolkning. Egna beräkningar.

De hittillsvarande erfarenheterna i äldreomsorg och sjukvård av äldre invandrare är i huvudsak grundade på kontakt med invandrare från Sveriges närområden. I framtiden kommer också mer kulturellt och etniskt "avlägsna" invandrargrupper att ställa krav på denna del av den offentliga sektorn. Det är således viktigt med beredskap inom svensk omsorgs- och vårdutbildning inför det nya i situationen.

Sammanfattning

Pensioneringsfrekvensen varierar starkt mellan olika invandrargrupper. Till en del är detta beroende av invandringstidpunkt. Bland sent anlända invandrare är frekvensen låg av både förtidspensionärer och ålderspensionärer. Detta beror helt enkelt på att det behövs en viss bosättningsstid i Sverige för att få tillgång till pensionssystemet.

Kanske mer intressant är de stora skillnaderna i frekvensen förtidspensionärer mellan olika invandrargrupper som vistats länge i Sverige. Främst invandrare från Sydeuropa

och även i viss mån manliga invandrare från Finland har oftare förtidspension än infödda svenskar i motsvarande åldrar. En betydande del av denna förtidspensionering skedde på 1980-talet. Samtidigt gäller motsatsen för invandrare från Västeuropa, dvs. i denna grupp är andelen förtidspensionärer lägre än bland infödda.

De stora skillnaderna mellan olika invandrargrupper har vi försökt förklara med yrkesbakgrund och hälsotillstånd. Det tycks inte finnas något enkelt samband mellan dessa bakgrundsvariabler och frekvensen förtidspensionärer. Orsakssambanden är uppenbarligen mer komplicerade.

Ett större antal äldre invandrare innebär större krav på sjukvård och äldreomsorg. Antalet äldre invandrare kommer att öka snabbt under de närmaste 10–15 åren. Av Sveriges totalbefolkning över 65 år är andelen utrikes födda i dag 7 procent. Denna andel beräknas vara 12 procent om 15 år. Dessutom kommer den etniska och kulturella bakgrunden bland äldre vårdtagande invandrare att förändras. Även om äldre invandrare födda i Sveriges närområden under överskådlig tid kommer att vara i majoritet, så kommer andelen utomeuropéer bland äldre invandrare att bli större. Troligen kommer detta att ställa speciella krav på svensk sjukvård och äldreomsorg. Uppfattningen om hälsa och sjukdom torde i hög grad vara kulturellt betingad. Vilken beredskap finns inom svensk vård och vårdutbildning inför denna nya situation?

Referenser

- Aguilar, R. & Gustafsson, B. (1991), The Earnings Assimilation of Immigrants. *Labour* 5.
- Aguilar, R. & Gustafsson, B. (1994), Immigrants in Sweden's Labour Market during the 1980s, *Scandinavian Journal of Social Welfare*, 3.
- Arbetsmarknadsdepartementet (1981), Invandrarkvinnor och jämställdhet. *DSA* 1981:1. Stockholm.
- Baker, M. & Benjamin, D. (1994), The Performance of Immigrants in the Canadian Labour Market. *Journal of Labour Economics* 12.
- Bantekas, A. (1992), Three Essays on Discrimination and Factor Demand. Doktorsavhandling, Uppsala Universitet.
- Björklund, A. & Jäntti, M. (1993), Intergenerational Income Mobility in Sweden Compared to the United States. *Working paper 1993:5*, Institutet för Social Forskning, Stockholm.
- Bloom, D. & Grenier, D. (1992), Earnings of the French Minority in Canada and the Spanish minority in the United States. I Chiswick, B. (red.) (1992).
- Boalt, Å. (1989), Invandrare och hälsa. Ingår i *SOU* 1989:111. Allmänna förlaget. Stockholm.
- Borjas, G. (1985), Assimilation, Changes in Cohort Quality and the Earnings of Immigrants. *Journal of Labour Economics* 3.
- Borjas, G. (1987), Self-Selection and the Earnings of Immigrants. *American Economic Review* 77.
- Borjas, G. (1991), Immigrants in the US Labour Market. *American Economic Review* 81.
- Borjas, G. (1992), Ethnic Capital and Intergenerational Mobility. *Quarterly Journal of Economics* 107.
- Borjas, G. (1993), The Intergenerational Mobility of Immigrants. *Journal of Labour Economics* 11.
- Borjas, G. (1994a), Immigration Skills and Ethnic Spillovers. *Journal of Population Economics* 7.
- Borjas, G. (1994b), The Economics of Immigration. *Journal of Economic Literature* 32.
- Borjas, G. & Bronars, S. (1991), Immigration and the Family. *Journal of Labour Economics* 9.
- Chiswick, B. (1978), The Effect of Americanization on the Earnings of Foreign-Born Men. *Journal of Political Economy* 86.
- Chiswick, B. (red.) (1992), *Immigration, Language and Ethnicity, Canada and the United States*, Washington. American Enterprise Institute.
- Chiswick, B. & Miller, P. W. (1992), Language and the Immigrant Labour Market. I Chiswick, B. (red.) (1992).
- Chiswick, B. & Miller, P. W. (1994), Language Choice among Immigrants in a Multi-Language Destination. *Journal of Population Economics* 7.
- De New, J. P. & Zimmermann, K. F. (1994), Native Wage Impacts of Foreign Labour: A Random Effects Panel Analysis. *Journal of Population Economics* 7.

- Dustman, C. (1993), Earnings Adjustment of Temporary Migrants. *Journal of Population Economics* 6.
- Dustman, C. (1994), Speaking Fluency, Writing Fluency and Earnings of Migrants. *Journal of Population Economics* 7.
- Easterline, R. A. (1961), Influences in European Overseas Emigration Before World War I. *Economic Development and Cultural Change* 9.
- Ekberg, J. (1983), *Inkomsteffekter av invandring*. Avhandling nr. 27 Lund. Lund Economic Studies.
- Ekberg, J. (1985), Yrkeskarriär under 70-talet. *Invandrare i Stockholms län*. Stockholms läns landsting.
- Ekberg, J. (1990), Immigrants – Their Economic and Social Mobility. Ingår i: Persson, I. (red.) *Generating Equality*. Oslo University Press.
- Ekberg, J. (1991), Vad hände sedan? En studie av utrikes födda på arbetsmarknaden. *ACTA Wexionesia. Ser. 2. Economy and Politics* 3. Växjö.
- Ekberg, J. (1993a), Geografisk och socioekonomisk rörlighet bland invandrare. *ERU Allmänna förlaget*. Stockholm.
- Ekberg, J. (1993b), *Sysselsättning och arbetsmarknadskarriär bland invandrare*. Rapport till Invandrar- och flyktingkommittén. Kulturdepartementet. Högskolan i Växjö.
- Ekberg, J. (1994a), Är invandrarna fattiga? *Ekonomisk Debatt*.
- Ekberg, J. (1994b), Economic Progress among Immigrants in Sweden. *Scandinavian Journal of Social Welfare*. 3.
- Ekberg, J. (1994c), Ekonomiska effekter av invandring. *Rapport till Invandrar- och flyktingkommittén*. Kulturdepartementet. Högskolan i Växjö.
- Ekberg, J. (1995), Hög kvalitén på befolkningsstatistiken. *Ekonomisk Debatt* nr 4.
- Erikson, R. (1984), Dödlighetsskillnader. Ingår i: Erikson och Åberg (red.) *Välfärd i förändring*. Prisma. Stockholm.
- Erikson, R. & Johnsson, J. (1993), *Ursprung och utbildning. Social snedrekrytering till högre studier*. Utbildningsdepartementet. Stockholm.
- Evans, M. D. R. (1986), Sources of Immigrants' Language Proficiency: Australian Results with Comparisons to the Federal Republic of Germany and the United States of America. *European Sociological Review* 2.
- Friedberg R. och Hunt, J. (1995), The Impact of Immigrants on Host Country Wages, Employment and Growth, *Journal of Economic Perspectives*, 9.
- Gang, I. N. & Rivera-Batiz, F. L. (1994), Labour Market Effects of Immigration in the United States and Europe. Substitution vs. Complementarity. *Journal of Population Economics* 7.
- Giersch, H. (1994), *Economic Aspects of International Migration*. Springer, Berlin, Heidelberg etc.
- Grenier, G. (1987), Earnings by Language Group in Quebec in 1980 and Emigration from Quebec between 1976 and 1981. *Canadian Journal of Economics* 20.
- Gustafsson, B. (1984), *En bok om fattigdom*. Studentlitteratur, Lund.

- Gustafsson, B. (1987), *Ett decennium av stagnerande inkomster*. Statistiska Centralbyrån. Levnadsförhållanden nr 54. Stockholm.
- Gustafsson, B., Zamanian, M. och Aguilar, R., (1990), *Invandring och försörjning*. Daidalos Göteborg.
- Gustafsson, B. (1994a), Ekonomisk fattigdom i Sverige sedan mitten av 70-talet. *Socialvetenskaplig tidskrift* 1.
- Gustafsson, B. (1994b), The Degree and Pattern of Income Immobility in Sweden. *Review of Income and Wealth* 40.
- Hatzius, J. (1994), *The Unemployment and Earnings Effects of German Immigration*. Uppsats. Merton College and Institute of Economics and Statistics. Oxford University.
- Harkman, A. (1984), *Sysselsättning och arbetslöshet*. Stockholms läns landsting. Regionplanekontoret.
- Jonung, C. (1982), *Migrant Women in the Swedish Labour Market*. Report No. 3. DEIFO. Stockholm.
- Kee, P. (1994), Native-Immigrant Employment Differentials in The Netherlands: The Role of Assimilation and Discrimination. *International Review of Applied Economics* 8.
- Kirwan, N. & Harrigan, F. (1986), Swedish-Finnish Return Migration, Extent, Timing and Information Flows. *Demography* 23.
- LaLonde, R. & Topel, R. (1992), The Assimilation of Immigrants in the US Labour Market. I Borjas, G. & Freeman, R. (red.) *Immigration and the Work Force*. Chicago och London. The University of Chicago Press.
- Leiniö, T. (1983), Invandrarkvinnornas ekonomi och välfärd. Ingår i: *Kvinnan i ekonomin* (red.). Lundahl, M. och Persson-Tanimura, I. Tillämpad samhällsekonomi. Malmö.
- Leiniö, T. (1984), *Inte lika men jämlika? Om finländska invandrares levnadsförhållanden enligt levnadsnivåundersökningarna 1968, 1974 och 1981*. Institutet för Social Forskning. Stockholm.
- Leiniö, T. (1994), Invandrarungdomars etablering. I *Ungdomars välfärd och värderingar*. SOU 1994:73.
- Licht, G. & Sterner, V. (1994), Assimilation, Labour Market Experience and Earnings Profiles of Temporary and Permanent Immigrant Workers in Germany. *International Review of Applied Economics* 8.
- Lundborg, P. (1991), Determinants of Migration in the Nordic Labour Market. *Scandinavian Journal of Economics* 93.
- Lundh, C. & Ohlsson, R., (1994) *Från arbetskraftsimport till flyktinginvandring*. SNS Förlag, Stockholm.
- Marklund, S., Lindqvist, R., Stattin, M. och Grape, O. (1994), Varför ökar antalet förtidspensionärer? *Utredningar från riksdagen 1993/94: URD4*. Stockholm.
- Nilsson, Å. (1994), Brister i folkbokföringen. PM 1994.10.04. Dnr – 2574/94. SCB Örebro.
- Nyberg, P. (1980), *Emigration, ekonomisk tillväxt och stabilitet*. Helsingfors: Finlands Bank.
- Ohlsson, R. (1975), *Invandrarna på arbetsmarknaden*. Ekonomisk-historiska Föreningen i Lund. Vol. XVI. Studentlitteratur, Lund.

- Pedersen, P. (under utgivning), Aggregate Intra-Nordic and Nordic EC Mobility. I Pedersen, P. (red.) (under utgivning).
- Pedersen, P. (red.) (under utgivning), *Scandinavian Skill Migration in Perspective of the European Integration Process*. North Holland.
- Pischke, J. S. (1992), *Assimilation and Earnings of Guestworkers in Germany*. Discussion Paper. Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung. Mannheim.
- Reinans, S. (1982), *Utlänningar på arbetsmarknaden*. DEIFO. Rapport nr 19. Stockholm.
- Reinans, S. och Swedner, H. (1987), *Förtidspensionering bland invandrare*. Rapport nr 5. Delegationen för Invandrarforskning. Stockholm.
- Richmond, A. H. (1992), Immigration and Structural Change. The Canadian Experience 1971–86. *International Migration Review*. 26.
- Rivera-Batiz, F. L. (1990), English Language Proficiency and the Economic Progress of Immigrants. *Economic Letters* 34.
- Röed, M. (under utgivning), *Educational Background and Migration Behaviour in the Scandinavian Labour Market*. I Pedersen, P. (red.) (under utgivning).
- SCB (1977), *Invandrarnas levnadsförhållanden 1975*. Levnadsförhållanden nr 9.
- SCB (1985), *Ohälsa och sjukvård*. Levnadsförhållanden nr 42. Stockholm.
- SCB (1987), *Ojämlighet i Sverige*. Levnadsförhållanden nr 51. Stockholm.
- SCB (1991), *Tema invandrare*. Levnadsförhållanden nr 69. Stockholm.
- Schmidt, C. (1992), *Country of Origin Differences in the Earnings of German Immigrants*. Münchener Wirtschaftswissenschaftliche Beiträge, Nr 92–29, Volkswirtschaftlichen Fakultät der Ludwig-Maximilians-Universität, München.
- Schröder, L. (under utgivning), *Scandinavian Skill Migration in the 1980s*. I Pedersen, P. (red.) (under utgivning).
- Simon, J. (1994), On the Economic Consequences of Migration: Lessons for Immigration Policies. I Giersch, H (red.) (1994).
- SOU (1970:34), *Svenska folkets inkomster*. Stockholm.
- Socialstyrelsen (1994), *Social rapport 1994*. Rapport 1994:10. Stockholm.
- Socialstyrelsen (1995), *Invandrares hälsa och sociala förhållanden*. Stockholm.
- Stark, O. (1991), *The Migration of Labour*. Cambridge, Massachusetts, Oxford: Basil Blackwell.
- Statens Invandrarverk (1994), *Statistik 1993*. Norrköping.
- Straubhaar, T. & Weber, R. (1994), On the Economics of Immigration: Some Empirical Evidence for Switzerland. *International Review of Applied Economics* 8.
- Strömback, T. (1986), Migrants in the Australian Labour Market. *Research report No. 10*. Bureau of Labour Market Research. Canberra.
- Säll, H. (1968), Våra utlänningar är mer sjuka än vi själva visar statistik i RFV. *Tidskrift för allmän försäkring*. 61.
- Wadensjö, E. (1972), *Immigration och samhällsekonomi*. Avhandling. Lund.

- Wadensjö, E. (1975), Remuneration of Migrant Workers in Sweden. *International Labour Review* 112.
- Wadensjö, E. (1983), De arbetshandikappades arbetsmarknadssituation och åtgärder för arbetshandikappade. Kap. 8 i *SOU 1984:31*. Stockholm.
- Wadensjö, E. (1992), *Earnings of Immigrants with Higher Education in Sweden*. Uppsats presenterad vid EALE:s fjärde årskonferens i Warwick, England.
- Wadensjö, E. (1994), *The Earnings of Immigrants in Sweden*. Paper for the Sixth Annual Conference of the European Association of Labour Economics. Warszawa, Polen.
- Wright, R. E. & Maxim, P. S. (1993), Immigration Policy and Immigration Quality. Empirical Evidence from Canada. *Journal of Population Economics* 6.
- Yuengert, A. M. (1994), Immigrant Relative Earnings. *Journal of Applied Econometrics* 9.

Officiell statistik

- AKU Årsmedeltal, olika årgångar. Specialuttag för 1987 och 1992.
- SCB *Statistik årsbok*, olika årgångar.
- SCB *Folkmängd*, olika årgångar.
- SCB *Befolkningsförändringar*, olika årgångar.
- SCB *Folk- och bostadsräkningarna 1970 och 1980*, samt specialuttag.
- SCB *Inkomststatistiken 1991 och 1992*, samt specialuttag.

Under 1950- och 1960-talen hade invandrarna i Sverige ett gott sysselsättningsläge och goda inkomster. Från mitten av 1970-talet förändrades bilden och invandrarnas försörjningssituation har sedan dess blivit allt mer bekymmersam. Numera har invandrarna i genomsnitt lägre sysselsättningsgrad och inkomst än den infödda befolkningen. Författarna visar med hjälp av nya siffror att det blir allt svårare att komma in på den svenska arbetsmarknaden och att förtidspensionering blir allt vanligare. Sysselsättningsläget varierar dock starkt mellan olika invandrargrupper. Läget för naturaliserade invandrare är exempelvis ganska bra.

Dagens svåra arbetsmarknadssituation gäller i stor utsträckning utomeuropeiska invandrare och många av dessa kommer troligen att stå utanför arbetsmarknaden även under högkonjunktur. Detta innebär sannolikt också att invandrarna hamnar utanför även på andra områden i samhället.

Invandringen blir framgent en allt större social fråga och invandrarna kommer att fortsätta att stå i fokus för svensk arbetsmarknadspolitik.

Jan Ekberg är biträdande professor i nationalekonomi och verksam vid Centrum för arbetsmarknadspolitisk forskning (CAFO) vid Högskolan i Växjö och *Björn Gustafsson* är docent i nationalekonomi och verksam vid institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet. Båda har under längre tid forskat om invandrarfrågor.

